
La basilissa en els
regnes hel·lenístics selèucides

Ester Gomà Juncosa

Tutor: Victor Revilla Calvo

Curs 2017-2018

Treball Final de Grau

Grau d'Història

Facultat de Geografia i Història

Índex

INTRODUCCIÓ.....	2
I. LA IDEOLOGIA DE LA MONARQUIA HEL·LENÍSTICA I EL PAPER PÚBLIC DE LA REINA. 4	4
1. LA MONARQUIA HEL·LENÍSTICA	4
1.1. <i>La naturalesa militar de la monarquia hel·lenística</i>	4
1.2. <i>Les influències macedòniques i aquemènides</i>	5
1.3. <i>La ideologia de la monarquia hel·lenística</i>	7
2. L'EVOLUCIÓ DEL PAPER PÚBLIC DE LA REINA	9
1. <i>Les dones argèades com a primer model</i>	9
2. <i>D'esposa a basilissa: legitimació del poder reial</i>	11
3. <i>De la poligàmia a la monogàmia: Evolució de la imatge pública de la reina</i>	14
4. <i>La imatge de la reina: Els retrats perduts</i>	17
II. LES REINES COM GARANTS DE LA LEGITIMITAT DINÀSTICA	20
1. ALIANCES MATRIMONIALS I LEGITIMACIÓ	20
1.1 <i>Apama i l'establiment de la dinastia</i>	20
1.2 <i>Estratonice: Símbol de legitimació</i>	22
1.3. <i>Laodice I i Berenice Phernophorus: Entre l'amor i la política.</i>	25
1.4. <i>Laodice II i Laodice III</i>	27
2. LES REINES COM A SÍMBOL VIVENT DE LEGITIMACIÓ	27
2.1. <i>Germanes i esposes: Laodice IV i Laodice V</i>	27
2.2. <i>Les princeses ptolemaiques en l'última etapa de la dinastia</i>	29
III. EL ROL DE LA REINA EN ELS ASSUMPTES D'ESTAT. ESFERES DE PODER I CULTE REIAL	34
1. EL CULTE REIAL. IDENTIFICACIÓ DE LES REINES AMB AFRODITA.....	34
1. <i>El culte reial i el culte dinàstic</i>	34
2. <i>Afrodita i les reines</i>	37
2. LES REINES BENEFACTORES: LA CARA AMABLE DE LA MONARQUIA	40
1. <i>Esferes de poder</i>	40
2. <i>La reina diplomàtica i benefactora</i>	41
3. REINES AMB FORT PODER POLÍTIC A LES ACABALLES DE LA DINASTIA. CLEOPATRA THEA.	46
CONCLUSIONS.....	50
FONTS.....	52
BIBLIOGRAFIA	54
ANNEXOS	58

Introducció

Quan es parla de dones al món clàssic, sovint es sol parlar de les dones gregues tenint només en compte les Ateneses de l'època clàssica o les espartanes, i passar després a les dones romanes. Però entremig d'aquests dos períodes, trobem les dones hel·lenístiques, protagonistes d'un interessant i ric període que va veure canvis importants en les estructures socials i polítiques que van afectar també la posició de la dona.

L'interès inicial d'aquest treball era estudiar l'evolució del paper de la dona en l'època hel·lenística. Però com aquest tema era molt ampli, es va acotar primer a la figura de les reines, ja que es disposa de més informació, i dintre d'aquest grup, les reines de la dinastia selèucida.

En una dinastia dinàstica masculina, la posició de la dona estava marcada per les seves connexions amb els homes de la dinastia. Com a filles de reis, eren peces del tauler de joc de les aliances internacionals. Com a esposes, jugaven el seu paper més important com a garants de la continuïtat dinàstica, però també podien ser fonts de legitimació pels seus marits i jugaven un important paper públic dins d'una esfera de poder tradicionalment femenina. Com a mares, exercien de defensores i advocades dels seus fills, assegurant el seu accés al tron.

Algunes reines, especialment en els moments convulsos de finals de la dinastia, van jugar un paper diferent, actuant elles mateixes com a dipositaries i legitimadores del poder, o intentant exercir directament el poder polític.

En aquest estudi s'han utilitzat principalment les fonts textuais, tant escrits literaris com epigràfics, a partir de traduccions acadèmiques al castellà o a l'anglès. Les fonts numismàtiques només s'han pogut estudiar parcialment per fonts secundàries.

El treball està organitzat de forma temàtica. Primer s'estudia la ideologia de la monarquia hel·lenística en general i la selèucida en particular, tenint en compte les influències tan macedòniques com aquemènides, per després estudiar quin paper públic jugaven les reines en aquesta construcció ideològica i política. En segon lloc, l'estudi s'apropa al paper específic de la reina com garant de la legitimitat. Apart del rol com a mares de transmissores del poder, les reines també van jugar un rol legitimador com esposes, essent símbols de legitimació del poder ja fos a través d'aliances matrimonials, per la seva ascendència o pels recursos que aportaven al matrimoni.

L'últim apartat posa el focus sobre les formes en que les reines exercien el poder, el rol en els assumptes d'estat i com aquest rol es veia reflectit públicament. El rol públic i el poder polític

de les reines normalment estava dirigit cap a una esfera considerada femenina: l'esfera socioeconòmica, com a protectores i garants de la pau social; la justícia, com a mitjancera amb el poder del rei; i la diplomàtica, amb el paper clau de *l'eurgeteia* i les rets de connexions personals que eren part essencial de la diplomàcia hel·lenística.

Abans de començar, cal puntualitzar que, en el cas de les reines, no existeix una numeració estandarditzada, i el numero d'ordre pot variar entre diferents autors. Per exemple, l'esposa d'Antíoc III pot ser anomenada Laodice III o Laodice V. En aquest treball, he utilitzat la numeració que he considerat que era la més habitual en les fonts secundàries consultades.

I. La ideologia de la monarquia hel·lenística i el paper públic de la reina.

1. La monarquia hel·lenística

1.1. La naturalesa militar de la monarquia hel·lenística

Els regnes sorgits de la desintegració de l'imperi d'Alexandre Magne (excepte Macedònia) eren regnes construïts per la força militar, creats per homes ambiciosos que, a vegades, van contar només amb la lleialtat de les seves tropes¹ per aconseguir els seus objectius. Els diàdocs (generals successors d'Alexandre) no podien recolzar-se en drets dinàstics o de successió, sinó només en els seus propis assoliments².

Els seus eren territoris eren "terra guanyada per la llança" (*doriktētos chora*) i aquesta conquesta per la força de les armes era la que els hi donava el dret de governar el territori³. La *Suda*, un text bizantí basat en un hel·lenístic anterior, deixa clara aquesta naturalesa del poder:

Monarquia. No son la natura⁴ ni la justícia⁵ les que donen regnes las homes, sinó l'habilitat de comandar un exèrcit i encarregar-se dels afers de forma intel·ligent, com va ser el cas amb Filip [II] i els successors d'Alexandre.⁶

El territori conquerit era la prova física e irrevocable dels seu mèrits, que eren els que li permetien reclamar de forma indiscutible la lleialtat de les seves tropes i dels seus súbdits⁷. Així ho comentava Polibi al tractar l'expedició a l'est contra Bactria d'Antíoc III:

Éste fue el resultado final de la expedición de Antíoco hacia tierras del interior; sometió a su dominio no solo a los sátrapas orientales, sino también las ciudades marítimas y a los soberanos de acá del Tauro; en una palabra, se aseguró el imperio y admiró a todos

¹ Sherwin-White i Kuhrt, 1993, pp. 120

² Walbank, 1984, pp. 63

³ Eckstein, 2009, pp. 249, Walbank, 1984, pp. 66; Austin, 2003, pp. 125

⁴ En el sentit de "descendència".

⁵ En el sentit de "legitimitat".

⁶ V. Annex.

⁷ Walbank, 1984, pp. 66

*sus súbditos por su audacia y su voluntarioso aguante. De hecho, fue esta expedición la que le hizo aparecer digno de la categoría real las poblaciones de Asia y a las de Europa.*⁸

En aquestes circumstàncies, no es sorprenent que els diàdocs assumissin el títol de rei després d'importantes victòries militars⁹. Els primers van ser Antígon i el seu fill Demetri el 306, després de derrotar Ptolemeu a Xipre¹⁰, mentre que el propi Ptolemeu i Seleuc els van seguir el 305/04, aquest últim després de la seva exitosa campanya a la part més oriental del seu regne¹¹.

Es per això que el control i la lleialtat de l'exèrcit eren la base del poder dels reis hel·lenístics. Governaven gràcies a l'exèrcit i tenien que assegurar-se'n la lleialtat. Això ho aconseguien tant a través del seu carisma personal, com pel fet que eren els pagadors i la font de la terra on les tropes s'havien assentat. La imatge de la monarquia i del propi rei era vital per mantenir aquesta lleialtat¹².

Els reis hel·lenístics, com Alexandre en qui s'emmirallaven, eren, per sobre de tot, reis-guerrers que lideraven les seves tropes en les batalles en persona i pels quals la victòria era una necessitat. Amb un sistema internacional anàrquic amb poques normes de conducta (i no sempre obeïdes), els problemes se solucionaven per la força de les armes, i els regnes estaven contínuament en guerra entre ells. Això feia que tinguessin que ser estats fortament militaritzats per poder sobreviure¹³.

1.2. Les influències macedòniques i aquemènides

La monarquia selèucida, com la resta de les monarquies hel·lenístiques, era d'arrel macedònia e ideologia grega, però també va estar influenciada per la cultura aquemènida dels territoris que controlava.

Com la monarquia macedònica, era una monarquia de caràcter absolut, on el rei representava l'estat i era la font de la llei¹⁴. De Macedònia en van agafar també els símbols reials: la

⁸ Polibi XI.34.14-16. Igualment, a XXVIII.1.4-5 Polibi comenta que Antíoc IV "creía que lo adquirido en la guerra era la posesión más gloriosa e indiscutible" (v. Annex).

⁹ Sherwin-White i Kuhrt, 1993, pp. 120

¹⁰ Walbank, 1984, pp. 63.

¹¹ Sherwin-White i Kuhrt, 1993, pp. 120. Plutarc, *Demetri*, XVII- XVIII.

¹² Walbank, 1984, pp. 74

¹³ Eckstein, 2009, pp. 257-258. Polibi, *Històries*, V.67.11 remarca el problema de la falta d'un mediador capaç de refrenar ambdós bàndols, que Eckstein interpreta com la falta d'una legislació internacional aplicable (v. Annex).

¹⁴ Walbank, 1984, pp. 71

diadema¹⁵ (l'únic emblema usat només pel rei¹⁶, encara que més endavant el portaran també les reines¹⁷), la clàmide porpra¹⁸, el ceptre, l'anell amb una pedra-segell i l'uniforme militar macedoni¹⁹. Era el grec el llenguatge oficial i era també grega la iconografia encunyada en les monedes. Grecs eren també el traçat urbà (el pla hipodàmic o ortogonal), els festivals i la població de les noves fundacions²⁰.

Les institucions macedònies també van tenir continuïtat en els nous regnes, i d'aquestes la més característica van ser els *philoï* o "amics" del rei. Els *philoï* eren homes designats pel rei, que estaven al seu voltant en una relació profitosa per ambdues parts²¹ i en qui el rei podia confiar precisament perquè la seva posició depenia d'ell²². Eren els consellers del rei i d'entre ells el rei n'extreia els seus oficials militars, governadors de províncies, ministres, summe sacerdots i ambaixadors. Els *philoï* eren, majoritàriament, grecs o macedonis, encara que hi havia excepcions²³.

La monarquia selèucida també va incorporar herències aquemènides, com l'arquitectura palatina²⁴ o la formació d'una elaborada cort²⁵. Però aquesta herència aquemènida es mostra especialment en la seva relació amb els seus súbdits locals. Els reis selèucides van adoptar l'estratègia aquemènida de presentar-se i actuar de formes diferents segons les tradicions de cada àrea²⁶. Per exemple, a Babilònia, el rei selèucida es presentava amb el títol local de "rei del món, rei de Babilònia, rei de totes les terres" i resava al déu Nabu per protecció²⁷. A Anatòlia, era patró i

¹⁵ Walbank, 1984, pp. 67. Plutarc, *Demetri*, 18, "els amics d'Antígon li van lligar la diadema al voltant del cap." OGIS 248, sobre Antíoc IV "coronant-lo amb la diadema". La diadema es pot observar als retrats dels reis en les seves monedes (v. Annex).

¹⁶ Shipley, 2000, pp. 151. Es tractava d'una cinta de llana, blanca o púrpura i blanca.

¹⁷ Roy, 1998, pp. 118

¹⁸ Ma, 2005, pp. 188

¹⁹ Walbank, 1984, pp. 67

²⁰ Ma, 2005, pp. 188; Austin, 2005, pp. 129

²¹ Walbank, 1984, pp. 68

²² Sherwin-White i Kuhrt, 1993, pp. 133

²³ Walbank, 1984, pp. 69. Ma, 2005, afirma que els Macedonis constituïen una elit colonial auto-definida amb una identitat ètnica grega. Sherwin-White i Kuhrt, 1993 argumenten que es difícil saber el nivell en que els primer *philoï* es van barrejar amb la noblesa indígena. Es molt probable que es casessin amb dones nobles perses, encara que els seus descendents portessin noms grecs. Eingels & Erickson, 2016, pp. 44 sostenen una posició semblant.

²⁴ Sherwin-White i Kuhrt, 1993, pp. 135. Combinada amb elements grecs.

²⁵ Walbank, 1984, pp. 68

²⁶ Ma, 2005, pp. 179

²⁷ Ma, 2005, pp. 180. Cilindre de Borsippa: *I am Antiochus, the great king, the legitimate king, the king of the world*, king of Babylon, king of all countries, the caretaker of the temples Esagila and Ezida, the first(-born) son of king Seleucus the Macedonian, king of Babylon. [...] O Nebo, lofty son, (most) wise among the*

conservava els grans temples²⁸. A Heraklia de Latmos, va accedir a seguir pagant el *gymnasium*²⁹. Es tractava d'un procés de negociació e intercanvi a través del qual eren acceptats per les diferents comunitats³⁰.

1.3. La ideologia de la monarquia hel·lenística

Des de les primeres dècades del segle IV aC, intel·lectuals grecs crítics amb la democràcia ja discutien la idea d'un govern monàrquic i les qualitats que tindria que tenir un bon rei³¹. Aquestes especulacions politico-filosòfiques no van tenir gaire ressò al seu moment ni tampoc van tenir un impacte directe en la creació de les monarquies hel·lenístiques. Però un cop aquestes van estar creades, van servir per formular una justificació filosòfica e ideològica a la nova realitat que tenien al davant³².

Així, mentre Plató i Aristòtil es van preocupar pel problema de la constitució ideal³³, Isòcrates i Xenofont s'encarregaven de crear la imatge del rei ideal, amb les virtuts que tenia que posseir i la manera en que tenia que actuar³⁴. D'ambdós, Isòcrates va ser el més influent, ja les seves obres *Ad Nicoclem* i *Nicocles* van ser citades profusament per autors posteriors³⁵. La primera tracta de com s'ha de regnar, mentre que la segona explica com els ciutadans han de respondre davant del rei³⁶ i les raons per les que creu en la superioritat del govern monàrquic³⁷.

Amb la constitució de les monarquies hel·lenístiques, aviat van aparèixer molts tractats sobre la monarquia, amb la doble funció d'ensenyar tant als reis com utilitzar el seu poder absolut

gods, splendid (and) worthy of all praise, first-born son of Marduk, child of Arua, the queen who fashioned all creation, do look friendly (upon me) [...] Traducció: Pritchard (1969) p. 317 * Sherwin-White i Kuhrt, 1993, pp. 36-37 i Engels & Erickson, 2016, pp. 57 tradueixen *šar mātāte* per « king of lands »

²⁸ Walbank, 1984, pp. 72, 74

²⁹ Ma, 2005, pp. 183. SEG 37.859.

³⁰ Ma, 2005, pp. 183

³¹ Shipley, 2000, pp. 146

³² Walbank, 1984, pp. 75-76. Eckstein, 2009, pp. 253

³³ Walbank, 1984, pp. 75, Eckstein, 2009, pp. 253, Aristòtil, *Política*, 1284a

³⁴ Walbank, 1984, pp. 75. Xenofont, a *Agésilau* llista totes les virtuts del rei Agésilau d'Esprata, mentre que a *Ciropedia*, fa el mateix amb les qualitats d'un bon rei i general en el context d'una biografia de Cir el Gran. A *Hieron* fa discutir al tirà Hiero de Siracusa i el poeta Simónides la diferència entre ser un tirà y ser un autèntic rei.

³⁵ Walbank, 1984, pp. 75

³⁶ Isòcrates, *Discursos*. Introducció del traductor Juan Manuel Guzmán Hermida al discurs *Nicocles*, pp. 164.

³⁷ Isòcrates, *Nicocles* 12-28

de la manera adequada com al poble a acceptar-la³⁸. Però de tots ells només han sobreviscut uns fragments de Teofrast³⁹, per la qual cosa les fonts escrites que tenim per estudiar aquest marc teòric són obres posteriors que es van basar en aquests tractats⁴⁰ i fragments conservats per altres autors⁴¹. Destaca també, la *Carta a Philocratos* d'Aristeas, un text que explica la visita de 72 savis jueus a Ptolomeu II el qual els interroga, entre d'altres temes, sobre la natura i els problemes de la monarquia⁴².

A aquests cal afegir unes altres fonts documentals de gran importància: inscripcions, papirs, monedes, segells i, en el cas de la monarquia selèucida, els documents oficials de Babilònia⁴³. Combinant aquestes fonts obtenim una visió idealitzada que ens mostra per un cantó l'ideal filosòfic de monarquia hel·lenística i, per un altre, com els reis es presentaven a sí mateixos i quina imatge volien transmetre⁴⁴.

La imatge del rei hel·lenístic es la d'un guerrer coratjós i victoriós, però amb una certa cavalleriesitat⁴⁵ que fa que no s'alegri per la destrucció dels seus oponents i que, respecte al seu poble, actua com un benefactor (*eurgetes*) i un salvador, Té que ser generós, magnànim i afectuós amb el seu poble, devot amb els déus, a més de savi i intel·ligent. També té que ser raonable i mostrar autocontrol, evitant els excessos, la peresa i la conducta hedonista. També té que posseir riquesa, sempre i quan eviti la cobdícia, i fer-la servir correctament per "*beneficiar els seus amics, ajudar els necessitats i defensar-se justament dels seus enemics*"⁴⁶ Es a dir, el rei hel·lenístic ideal tenia que ser un home de la més alta alçada moral⁴⁷.

Al ser la seva imatge un important instrument de propaganda, alguns reis intentaven estar a l'alçada de la seva pròpia propaganda (o, como a mínim, aparentar-ho), però ningú podia fer res si decidien no fer-ho⁴⁸. Així, en la majoria dels casos, aquesta imatge ideal no es corresponia amb la

³⁸ Eckstein, 2009, pp. 253, Walbank, 1984, pp. 76-77, Shipley, 2000, pp.146-8

³⁹ Walbank, 1984, pp. 77. Altres tractats perduts van ser escrits per Aristòtil, Demetri de Faleros, Zenó, Cleantes, Esfer, Perseu de Kètion o Epicur.

⁴⁰ Com Diodor de Sicília, el llibre primer del qual deriva en gran part de la *Aegyptiaca* d'Hecateu de Abdera.

⁴¹ Com Estabeu, que va recollir fragments d'Ecphantus, Diotògenes i Sthenidas, autors del segle II aC.

⁴² Walbank, 1984, pp. 78-79

⁴³ Walbank, 1984, pp. 79, Sherwin-White i Kuhrt, 1993, pp. 129-130.

⁴⁴ Walbank, 1984, pp. 79-80.

⁴⁵ Roy, 1998, pp. 113

⁴⁶ Diotògenes a Estobeu, *Èglogues* IV.7.62, citat a Walbank, 1984, pp. 84.

⁴⁷ Walbank, 1984, pp. 81-84, Sherwin-White i Kuhrt, 1993, pp. 131

⁴⁸ Billows, 1995, pp. 64-65, Eckstein, 2009, pp. 256

realitat. Els monarques hel·lenístics no solien practicar l'autocontrol, especialment de l'alcohol i el sexe, feien fastuoses ostentacions de riquesa com a símbol d'estatus i poder, trencaven les seves promeses i pactes, saquejaven temples quan necessitaven diners i s'embarcaven en guerres fratricides, entre d'altres⁴⁹.

Aquesta visió idealitzada també es mostra en la iconografia i l'escultura, que presentaven també una imatge idealitzada del rei agafant elements de la iconografia grega clàssica i redefinint-los. Se'l representava amb atributs reials i divins, faccions estilitzades, increïblement atractius, sense arrugues ni defectes i una expressió impertorbable⁵⁰. No representaven l'edat real del rei, sinó era vist com un home jove, vigorós i sense barba, normalment d'entre 20 i 30 anys però mai més de 40. La més comuna era l'estàtua del rei dempeus i nu, però algunes vegades se'l representava amb armadura militar⁵¹ i altres eren eqüestres, però no apareixia mai amb vestimenta civil. Aquesta visió idealitzada presentava un rei suficientment madur per governar, ja fos en el vigor de la joventut o en la plenitud de la vida⁵².

2. L'evolució del paper públic de la reina

1. Les dones argèades com a primer model

L'influència macedònica també es va deixar sentir en el paper de les reines selèucides, que van prendre com a model inicial les últimes generacions de la dinastia Argèada de Macedònia (o, millor dit, la part del seu comportament que es considerava acceptable), encara que aviat va haver-hi canvis⁵³.

Amb els dos darrers reis de la dinastia, Filip II i Alexandre Magne, algunes dones van començar a agafar més protagonisme. Filip va ser el creador d'una imatge dinàstica real en la que va incloure les dones de la família, que van anar agafant un rol cada vegada més públic⁵⁴. Eren dones

⁴⁹ Eckstein, 2009, pp. 256; Walbank, 1984, pp. 84; Austin, 2009, pp. 128. Per exemple, Antíoc III tenia un important problema amb la beguda, igual que Ptolemeu IV o Filip V (Polibi, 20.8, 5.34.10 i 25.3.7). Seleuc II i Antíoc Hierax es van enfrontar en l'anomenada "Guerra dels Germans". Demetri de Macedònia va requisar el Partenó pel seu harem ca. 290 (Plutarc, *Demetri*, 29) i Ptolemeu II va encapçalar la seva gran desfilada de 271/270 amb un penis flotant de 45 m. de llarg amb una estrella de 20 m. a la punta (Ateneu, 196a-203b)

⁵⁰ Shipley, 2000, pp. 155.

⁵¹ En les monedes, apareixien amb casc militar (v. Annex per exemples).

⁵² Roy, 1998, pp. 114

⁵³ Roy, 1998, pp. 117

⁵⁴ Carney, 2010, pp. 197

que, en la seva funció de velar pels interessos familiars, estaven informades sobre els afers polítics i prenien part activa en la vida pública.⁵⁵

Eurídice, mare de Filip II, ja vídua, va actuar amb decisió per protegir els drets dels seus dos fills menors (Perdicas III i el propi Filip) després de l'assassinat del primogènit, Alexandre II⁵⁶, manipulant amb habilitat les rets de *philia* (amistat) i *xenia* (hospitalitat) que formaven part essencial del món diplomàtic grec⁵⁷. Filip va dedicar a la seva mare diversos monuments ressaltant la seva devoció, el seu patronatge de l'educació i les dones i la seva riquesa, qualitats que donaven bona reputació també a la família reial⁵⁸. La seva va ser una de les cinc estàtues que Filip va incloure en el Filipeu, construït a Olímpia després de la seva victòria a Queronea⁵⁹, un important monument que va ser per Filip un element definitori de la seva construcció dinàstica. El seu exemple va ser seguit per altres governants hel·lenístics, que van construir monuments semblants amb la finalitat de mostrar una imatge, no sempre real, d'unitat i continuïtat dinàstica⁶⁰.

Olímpia, quarta esposa de Filip i mare d'Alexandre, es l'altra dona representada al Filipeu⁶¹. Va tenir una vida relativament obscura durant el regnat del seu marit, però es va transformar en una poderosa figura política durant el regnat del seu fill⁶². Olímpia i la seva filla Cleòpatra eren valorades com influents mediadores amb Alexandre, que els hi va permetre crear la seva pròpia base de poder gràcies a la seva proximitat amb ell⁶³.

L'absència d'Alexandre de la cort i el fet que no es va casar fins anys més tard, i amb dones perses, va convertir Olímpia i la seva filla en les representants de la dinastia a ulls dels macedonis.⁶⁴ Però no només tenien un paper en la política interna, sinó que també participaven de la diplomàcia internacional formades per la ret de *philia*, relacions personals i familiars que eren una part vital de la diplomàcia de la època⁶⁵.

⁵⁵ Carney, 2000, pp. 28

⁵⁶ Carney, 2000, pp. 43

⁵⁷ Carney, 2010, pp. 197

⁵⁸ Carney, 2010, pp. 197

⁵⁹ Carney, 2010, pp. 198.

⁶⁰ Carney, 2010, pp. 198

⁶¹ Les altres tres figures eren les del propi Filip, el seu pare, Amintes III, i el seu fill, Alexandre.

⁶² Carney, 2006. pp. 1

⁶³ Carney, 2010, pp.199

⁶⁴ Carney, 2000, pp. 85

⁶⁵ Carney, 2006. pp. 50

Olímpia feia dedicatòries als santuari d'Olímpia, a Delfos i al temple d'Higiea⁶⁶ a Atenes, segurament amb part del botí que rebia del seu fill⁶⁷, demostrant així la fortuna, devoció i poder militar de la seva família⁶⁸. Igualment, Olímpia i Cleòpatra van fer donacions de gra en temps d'escassetat, unes bones accions que entraven dins el concepte d'*eurgetia*⁶⁹.

La mort d'Alexandre el juny del 323 a.C. ja complicar la situació de mare i filla, que van passar a actuar de forma independent. Olímpia va actuar decisivament en favor del seu nét, Alexandre IV, utilitzant fins i tot l'exèrcit, però va ser derrotada i executada per Cassandre. A pesar d'això, va ser la primera dona que va jugar un paper polític important en la història de Grècia.⁷⁰

Les seves accions, així com les de Cinane (germanastra d'Alexandre) i la filla d'aquesta, Adea Eurídice, van establir un precedent en l'aspecte militar que van seguir altres dinasties, amb dones que comandaven o exercien control administratiu sobre grups de tropes, s'adreçaven a l'exèrcit o estaven presents en campanyes⁷¹.

El rol adjudicat a les dones per la monarquia macedònia era normalment modest, però, en moments de crisi, podien agafar un paper protagonista i decisiu, especialment quan es tractava del futur de la dinastia.⁷²

2. D'esposa a *basilissa*: legitimació del poder reial

Un cop van haver guanyat el control dels seus regnes per la força militar, els diàdocs necessitaven trobar la manera de legitimar el seu poder i assegurar-lo per la seva dinastia. Per aconseguir-ho, van adoptar una sèrie d'estratègies: l'adopció del títol de *basileus* i els símbols monàrquics, la fundació de ciutats epònimes, el desenvolupament del culte reial, la deïficació i l'ús de les dones en aliances matrimonials⁷³.

⁶⁶ Deessa que personificava la salut, la neteja i la higiene, filla d'Asclepi i Epione. La dedicatòria segurament era per la salut del seu fill (Carney, 2006, pp. 49).

⁶⁷ Plutarc, *Alexandre*, 25.6, FGrH 151 F 1, SIG 1 252 N 5ff, Hipèrides, *Euxenippus*, 19.

⁶⁸ Carney, 2010, pp. 198.

⁶⁹ Carney, 2010, pp. 198-199. *vid infra* 3. *Les reines benefactores: la cara amable de la monarquia*

⁷⁰ Carney, 2006, pp. 1

⁷¹ La participació directe en el combat era rara, amb Cinane com una clara excepció. Cinane va ser educada per la seva mare Audata (primera esposa de Filip II) a la manera de la seva filla líria natal, incloent entrenament militar, que ella després va passar a la seva filla. Greenwalt, 2010, p.291, Carney, 2010, pp.200

⁷² Carney, 2000, pp.37 i 1995, pp. 391.

⁷³ Carney, 1991, pp. 161-162. *v. infra* II.1 *Aliances matrimonials i legitimació*

La fundació de ciutats epònimes es anterior a l'assumpció del títol reial. La pràctica en si no era nova. Havia començat, com d'altres tradicions hel·lenístiques, amb Filip II, que va ser el primer fundador d'una ciutat (*oikist*) en donar-li el seu nom⁷⁴. Per la seva part, Alexandre va sembrar Àsia d'Alexandries⁷⁵.

El que era una novetat era posar-los el nom, ja no només del propi monarca, sinó també de dones de la dinastia⁷⁶. Fundar una ciutat era un acte polític d'afirmació de poder, i més encara en el cas d'una ciutat epònima. Batejar-la amb el nom de l'esposa o la mare funcionava en el mateix sentit, però amb una diferència: la reivindicació dinàstica no era només per a ells individualment, sinó en nom de la família⁷⁷. Era una afirmació del nou poder dinàstic⁷⁸.

El successors van començar a fundar aquestes ciutats epònimes mentre encara estaven lluitant pels territoris d'Alexandre. Cassandre, aleshores rei de Macedònia, va ser el primer, fundant Tessalònica (*Thessaloniki*) el 316 aC, en nom de la seva esposa, germanastra d'Alexandre. En el mateix període, Seleucus va fundar Laodicea (*Laodikeia*) en honor de la seva mare Laodice i Apamea, batejada amb el nom de la seva esposa⁷⁹. Aquesta pràctica va ser molt comú durant tot el període hel·lenístic, encara que la seva funció va canviar amb el temps.⁸⁰

Un altre pas en aquest procés de legitimació va ser l'adopció del títol de *basileus* ("rei"), que si era una novetat. Encara que els reis macedonis eren anomenats *basileus* per d'altres fora de Macedònia, ells no feien servir cap títol, ni ho feien les seves esposes. Alexandre Magne va ser el primer en començar a fer-lo servir, però fora de Grècia. Van ser els successors els que van començar

⁷⁴ Carney, 2000, pp. 207.

⁷⁵ Carney, 1988, pp. 139. Antíoc I va rebatejar diverses "Alexandries" com "Antioquies" (Sherwin-White i Kuhrt, 1993, pp. 23).

⁷⁶ Carney, 2010, pp. 201

⁷⁷ Carney, 1988, pp. 140

⁷⁸ Carney, 2000, pp. 208

⁷⁹ Carney, 1988, pp. 134-135. Apià (57–8) afirmava que Seleuc va fundar cinc "Laodicea", tres "Apameia" i una "Estratonicea", entre 34 noves fundacions que incloïen 16 "Antioquia" y nou "Selèucia". Sherwin-White i Kuhrt, 1993, pp. 20, afirmen que la llista es molt més curta, incloent (apart de sis "Selèucia" i una "Antioquia") Laodicea ad Mare i Apamea a la vall de l'Orontes (ambdues a l'actual Síria), Apamea a l'Eufràtes (avui en dia sota les aigües d'un pantà turc) i Apamea-Silhu a la Susiana (localització desconeguda). Harders, 2016, pp. 32 hi afegeix Apaemia Rhagiane a Choarene (actual Iran). Les fundacions també van ser llistades per Estrabó XVI.24–7, 8–10 (v. annex).

⁸⁰ Carney, 1991, pp. 160.

a fer servir el títol de forma regular.⁸¹ Amb el títol van assumir també els símbols de la reialesa, com la diadema⁸².

Relacionat amb aquest apareix el títol de *basilissa*. Abans de l'època dels successors, les esposes dels reis macedonis no portaven cap títol, sinó que apareixen esmentades només amb el seu nom, a vegades acompanyat d'un patronímic⁸³. És a partir d'ara que apareix el títol de *basilissa*, relacionat amb la necessitat de convertir la legitimitat guanyada per les armes en reivindicació dinàstica⁸⁴. Totes les dinasties van utilitzar el títol, encara que la funció i significat podrien haver sigut diferents⁸⁵

Les esposes reials van començar a ser anomenades *basilissa* quasi immediatament després que els seus marits reclamessin el títol de *basileus* a partir del 306/5 aC. Al igual que Demetrius va ser el primer en assumir-lo el 306, la seva esposa Fila es la primera que apareix anomenada com a *basilissa* en una inscripció datada entre 306/305⁸⁶. En el cas dels selèucides, l'adopció també va ser ràpida. Seleuc va assumir el títol el 305/04, i a finals de l'any 300 ja trobem una inscripció on la seva esposa Apama es anomenada *basilissa*⁸⁷. Amb el títol, van assumir també la diadema reial⁸⁸.

Mentre que als regnes europeus habitualment el matrimoni amb un rei implica directament passar a tenir el títol de reina, sembla que podria no haver sigut així entre els selèucides. En el matrimoni entre Antíoc III amb Laodice III trobem una separació entre l'estatus d'esposa i el de reina⁸⁹. Així ho explica Polibi⁹⁰:

Cuando Antíoco se encontraba en Selucia del Puente se presentó el almirante Diogneto, procedente de Capadocia, junto al Ponto Euxino. Tenía consigo a Laódice, la hija del rey Mitrídates, soltera⁹¹, como esposa destinada al rey. [...] Antíoco acogió a la doncella con los honores y la pompa convenientes, y celebró al instante las bodas con un aparato

⁸¹ Carney, 1991, pp. 157. Carney, 2010, pp. 202. Carney, 2000, pp. 7, 225

⁸² Carney, 1991, pp.161-162. (cf. nota 15).

⁸³ Carney, 2000, pp. 225

⁸⁴ Carney, 2000, pp. 226

⁸⁵ Carney, 2010, pp. 202

⁸⁶ SIG 333 "and now when he is staying with queen Phila and has been appointed as her bodyguard" (<http://www.attalus.org/docs/sig1/s333.html>)

⁸⁷ Dydimas 480. "since Queen Apama has previously displayed all goodwill" (v. Annex)

⁸⁸ Roy, 1998, pp. 118

⁸⁹ Ogden, 1999, pp. 134

⁹⁰ Polibi V. 43

⁹¹ Ogden, 1999, pp. 133 ho tradueix per "She was a virgin".

y una magnificencia verdaderamente reales. Concluidas las nupcias, bajó hasta Antioquía, donde proclamó reina a Laódice; después se dedicó a continuar los preparativos para la guerra.

Amb aquesta seqüència de fets, Antíoc III marca una diferència clara entre l'estatus de Laodice com a esposa i com a reina. El matrimoni amb Antíoc III no la converteix automàticament en *bailissa*. No ho és fins que ell la declara oficialment com a tal.

El segon matrimoni d'Antíoc III el 191 aC apuntaria també en aquesta direcció. La segona esposa d'Antíoc III va ser Euboea, una dona pertanyent a una família noble de la ciutat de Calcis⁹². Laodice encara estava viva, com a mínim, al 177-6 aC, i no hi ha cap prova que fos repudiada⁹³, així que es va tractar d'un cas de poligàmia. El matrimoni amb Euboea es va celebrar, i sembla que en va néixer una filla, però no hi ha cap constància que Euboea fos mai declarada *basilissa*⁹⁴.

El poder públic de les reines es va institucionalitzar més amb l'adopció del títol, però la seva naturalesa no estava definida i podia variar en gran manera entre dinasties o regnats dins la mateixa dinastia⁹⁵. Tampoc vol dir que el poder de les reines necessàriament seguis creixent⁹⁶. Més endavant, l'ús del títol va estendre a les filles del rei, dones regents o dones sobiranes de ple dret. El títol no implicava una posició, sinó un estatus com a membre de la família reial⁹⁷. Ser *basilissa* no donava cap poder específic, però sí un potencial⁹⁸ que algunes dones valentes van saber aprofitar.

3. De la poligàmia a la monogàmia: Evolució de la imatge pública de la reina

Els reis macedonis de la dinastia argèada van practicar la poligàmia durant tot el període. Entre els últims reis de la dinastia, Amintas III va tenir dues esposes, Filip II en va tenir set i Alexandre Magne, tres (o quatre⁹⁹). Sovint en tenien diverses alhora, i es resistien a donar un estatus privilegiat a cap d'elles, encara que algunes tinguessin, per elles mateixes, més estatus que d'altres¹⁰⁰.

⁹² Polibi XX.8. explica que el rei es va enamorar bojament de la bella Euboea i va insistir en casar-s'hi (v. Annex). També recullen el matrimoni Diodor 31.2, Livi 36.11, Apià, *Siria*, 16, Justí 31.6.3 i Plutarc, *Flaminius* 16.

⁹³ Ogden, 1999, pp. 137

⁹⁴ Ogden, 1999, pp. 138

⁹⁵ Carney, 2010, pp. 202.

⁹⁶ Carney, 1991, pp. 163-164.

⁹⁷ Carney, 2010, pp. 202.

⁹⁸ Carney, 1991, pp. 163-164.

⁹⁹ Alguns compten Barsine, mentre que d'altres la consideren una amant o concubina.

¹⁰⁰ Roy, 1998, pp. 117. Olímpia n'és un clar exemple, al pertànyer a la família reial d'Èpir.

Els successors van imitar aquesta política en la primera generació, però Seleuc I va ser una excepció. Durant la majoria del seu regnat, va tenir una sola esposa, Apama. Només cap al final es va casar una segona vegada amb Estratonice, filla de Demetri Poliorcetes, encara que no està clar si aleshores ja era vidu o no¹⁰¹.

La pràctica de la poligàmia va declinar als inicis del segle III aC, i la monogàmia es va convertir en la norma pels reis¹⁰² (encara que es troben alguns casos de poligàmia). El declini de la poligàmia va anar unit al creixement del prestigi de les dones reials, en part degut al seu ús en les estratègies de legitimació, que va fer que la poligàmia comencés a ser vista com un problema¹⁰³. Un primer exemple, segons algunes fonts, seria la filla de Seleuc i Apama, Estratonice, qui hauria abandonat el seu marit, Demetri II de Macedònia, quan aquest va contraure un nou matrimoni amb Ftia d'Epir¹⁰⁴.

Aquest pas a la monogàmia va canviar l'equilibri dintre del matrimoni reial, obligant al rei a definir la seva imatge pública (en part, com a mínim) en virtut d'una sola reina¹⁰⁵. Les reines hel·lenístiques van gaudir d'un gran i molt públic protagonisme junt al seu marit¹⁰⁶. Formaven part de la imatge pública de la dinastia, de la propaganda oficial¹⁰⁷. Al costat de la imatge del rei com hereu-marit-pare, es projectava la de la reina com consort-mare¹⁰⁸.

Aquesta importància política de la reina començava des del moment en que era escollida. Les reines hel·lenístiques provenien majoritàriament d'altres dinasties, però en ocasions també de famílies d'alt estatus¹⁰⁹. Apama, esposa de Seleuc, pertanyia a la noblesa sogdiana. Després d'ella, les següents reines selèucides van provenir de la dinastia antigònida de Macedònia, de la ptolemaica egípcia, del veí regne del Pont, o de dins de la pròpia dinastia selèucida. Això feia que la reina tingués un cert estatus propi. Un cop casada, les reines entraven a formar part del culte reial i rebien ciutats batejades en el seu nom,¹¹⁰ com abans s'ha vist.

¹⁰¹ *vid. infra* II.1.2 *Estratonice: Símbol de legitimació*

¹⁰² Roy, 1998, pp. 117-118

¹⁰³ Carney, 2000, pp. 231

¹⁰⁴ Carney, 2000, pp. 185-186. Les fonts son Justí XXVIII.1.4 i Agatàrquides ap. Flavi Josep *Contra Apió* 1.206-8 = FGrH, F20 (v. Annex). A pesar d'algunes inconsistències, Carney ho considera una raó plausible.

¹⁰⁵ Roy, 1998, pp. 118

¹⁰⁶ Roy, 1998, pp. 118-119

¹⁰⁷ Carney, 2010, pp. 204

¹⁰⁸ Roy, 1998, pp. 117

¹⁰⁹ Euboa n'és un exemple dins la dinastia selèucida. (v. Annex Polibi XX.8)

¹¹⁰ Roy, 1998, pp. 118

Al ser la successió dinàstica un mètode de legitimació¹¹¹, la reina es convertia en un element fonamental, tant per la seva transmissió com pel seu funcionament pràctic¹¹². Públicament, es projectava la imatge d'una parella reial pròxima i mútuament devota, un amor conjugal que assegurava la concòrdia, la fecunditat i la fidelitat que, al seu temps, assegurava el naixement d'hereus legítims¹¹³.

Sovint aquest amor conjugal era celebrat públicament. Quan Antíoc III va establir un culte per la seva esposa Laodice, la va elogiar per la seva conducta exemplar com esposa, per "*viure amorosa i consideradament*" amb ell i va establir que les sacerdotesses portessin "*corones d'or amb la seva imatge*"¹¹⁴. Aquesta proximitat també garantia el futur de la dinastia i, amb ell, la prosperitat del regne i els seus súbdits¹¹⁵. Era una construcció artificial¹¹⁶, un model de "família ideal"¹¹⁷ i de solidaritat dinàstica centrat en la família reial nuclear del moment¹¹⁸, que sovint no tenia res a veure amb la relació privada entre rei i reina, però que tampoc es veia afectada pels problemes d'aquesta¹¹⁹. Aquest vincle era sovint expressat en la documentació referint-se al rei i la reina com «germà» i «germana», més enllà de que ho fossin o no biològicament¹²⁰, sent aquesta una característica de les monarquies selèucida i ptolemaica.

Aquesta visió com a garants de la legitimitat dinàstica no suposava cap entrebanc, però, perquè es produïssin canvis d'esposes, ja fos perquè la situació política ho requerís o senzillament per desig personal.¹²¹ Un exemple clar es Antíoc II, el qual va repudiar la seva primera esposa, Laodice, per casar-se amb Berenice, filla de Ptolemeu II¹²². Antíoc III es va casar en segones núpcies amb Euboia de Calcis, una dona molt més jove que ell de la que es va enamorar¹²³.

¹¹¹ Roy, 1998, pp. 117

¹¹² Mirón, 2012, pp. 170.

¹¹³ Mirón, 2012, pp. 176, Roy, 1998, pp. 119, Carney, 2010, pp. 204

¹¹⁴ OGIS 224 (v. Annex). Mirón, 2012, pp. 172.

¹¹⁵ Mirón, 2012, pp. 182, Roy, 1998, pp. 119.

¹¹⁶ Roy, 1998, pp. 119

¹¹⁷ Mirón, 2012, pp. 182

¹¹⁸ Carney, 2010, pp. 205

¹¹⁹ Roy, 1998, pp. 119

¹²⁰ Roy, 1998, pp. 119, Carney, 2010, pp. 205. Com exemple, a OGIS 224 Antíoc III anomena la seva esposa "*la nostra germana la reina Laodice*" (v. Annex). La dinastia selèucida va practicar el matrimoni entre germans durant dues generacions (vid supra II. 2.1. Germanes i esposes: Laodice IV i Laodice V).

¹²¹ Roy, 1998, pp. 119.

¹²² Roy, 1998, pp. 120

¹²³ Polibi, XX.8 (v. Annex)

Tampoc impedia als reis usar la llibertat sexual que era una prerrogativa masculina a l'època. Molts dels reis van tenir amants i aventures, més o menys permanents, i també alguna d'homosexual. Algunes amants van arribar a tenir reconeixement públic, però un excés en aquest sentit estava mal vist. Quan Antíoc IV va regalar les ciutats de Tarson i Mallos com *dorēa* a la seva amant Antiochis, es va veure amb una revolta entre les mans que va tenir que sufocar¹²⁴. Però en la pràctica, les amants eren ignorades en la projecció de la parella reial¹²⁵.

La imatge pública del rei hel·lenístic, com s'ha explicat abans, era la d'un rei-guerrer, un poder entès com intrínsecament masculí¹²⁶. Però aquesta masculinitat del rei s'expressava no a costa d'anular la reina, sinó de representar-la com una homòloga femenina igualment important¹²⁷. Aquesta imatge pública era la que es tenia que definir i, amb ella, els rols de cadascú¹²⁸. Una manera era mostrant la reina com a exemple de les virtuts tradicionals d'esposa i mare¹²⁹, en un paper totalment subordinat, però aquesta visió no va ser gens típica de les reines hel·lenístiques, que ven aviat van tenir una participació reconeguda en els assumptes d'estat¹³⁰.

4. La imatge de la reina: Els retrats perduts

Durant l'època hel·lenística, les estàtues de dones van augmentar significativament. Es tractava de construccions idealitzades, basades en l'ideal d'Afrodita o, menys sovint, d'Àrtemis, amb pocs detalls que marquessin una fisonomia particular. Això fa que sovint només el vestit o la postura les identificaven com representacions de dones contemporànies i no de deesses¹³¹.

En el cas de les reines, aquesta identificació es molt més difícil. Les reines eren intencionadament identificades amb deesses¹³², cosa que dificulta enormement diferenciar entre les estàtues que representen deesses i les que representen a reines.¹³³ A més, els retrats reials eren construïts segons els estàndards de modèstia i bellesa de l'època, que fa difícil separar-los dels

¹²⁴ 2 *Macabeus* 4:30 (v. Annex).

¹²⁵ Roy, 1998, pp. 120

¹²⁶ Roy, 1998, pp. 113

¹²⁷ Roy, 1998, pp. 119

¹²⁸ Roy, 1998, pp. 120

¹²⁹ Mirón, 2013, pp. 180-1, destaca, en aquest sentit, la imatge d'Apol·lonis, esposa d'Àtal I de Pèrgam, representada tant en l'epigrafia com en les fonts escrites (Polibi i Plutarc) com un model de virtut com a filla, esposa i mare.

¹³⁰ Roy, 1998, pp. 120-121

¹³¹ Smith, 1991, pp. 82-84. El nom de la dona podia estar inscrit a la base.

¹³² *vid infra* 3.2 *Afrodita i les reines*.

¹³³ Roy, 1998, pp. 118-119

retrats de d'altres dones¹³⁴. El resultat es que les estàtues de reines hel·lenístiques només es poden identificar si porten insígnies reials distintives, si estan directament identificades a la base o per comparació amb monedes¹³⁵.

L'evidència epigràfica ens diu que les estàtues de reines selèucides existien: directament en inscripcions en bases d'estàtues (ara perdudes), com una d'Apama a Didima¹³⁶; o implícitament en decrets i edictes, quan es parla d'aixecar estàtues de culte¹³⁷:

*to set up, by the cult-image of Dionysos, marble cult-images, as beautiful [and] as fitting for sacred matters as possible, of King Antiochos and his sister, Queen Laodike*¹³⁸

Però tots els factors anomenats abans han provocat que, a la pràctica, no s'hagi pogut identificar amb seguretat cap escultura que representi a un reina selèucida¹³⁹.

Les úniques representacions en estatuària d'una dona de la família reial selèucida son les de Cleòpatra Sira, filla d'Antíoc III i Laodice III i esposa de Ptolemeu V, però estan datades després que es convertís en reina d'Egipte, el 195aC. En conseqüència, segueixen els canons i la iconografia ptolemaica i no ens donen informació sobre la representació de les dones reials selèucides¹⁴⁰.

L'únic lloc on s'han pogut identificar amb certa seguretat imatges de reines selèucides es a les monedes, però només tres reines apareixen representades: Laodice IV, Cleòpatra Thea i Cleopatra Selene.

Ambdues van viure en moments difícils per la dinastia i es van convertir, per diferents raons, en símbols de continuïtat dinàstica.

¹³⁴ Ager & Hardiman, 2016, pp. 171

¹³⁵ Smith, 1991, pp. 84, Ager & Hardiman, 2016, pp. 146 citant Smith, 1988, *Hellenistic Royal Portraits*, pp. 89. Les identificacions son rares fora d'Egipte.

¹³⁶ Ager & Hardiman, 2016, pp. 151

¹³⁷ Ager & Hardiman, 2016, pp. 150.

¹³⁸ Ma nº 17 (v. Annex)

¹³⁹ Ager & Hardiman, 2016, pp. 150, 162-163. Un cap d'estàtua recuperat a Villa dei Papyri i ara al Museu Arqueològic de Nàpols, va ser identificat, per alguns autors, amb Cleòpatra Thea, però ara sembla més probable que pertanyi a una reina o princesa ptolemaica. Al contrari que les selèucides, les reines ptolemaiques son més identificables, tant per les inscripcions a les bases com pel llenguatge iconogràfic que utilitzen.

¹⁴⁰ Es tracta d'un cap de terracota trobat a Esmirna, temptativament identificat amb Cleòpatra Sira i datat ca. 180 aC. Actualment es troba al British Museum: http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=460505&partId=1 (v. Annex)

Laodice IV¹⁴¹, germana i esposa de Seleuc IV i Antíoc IV, apareix en monedes encunyades pels seus dos marits. En una emissió de monedes de bronze a Tripoli el 166/5 aC, Laodice apareix amb el seu tercer marit, Antíoc IV. Ella està representada en primer pla, davant del seu marit, cosa que podria indicar la seva importància com símbol de continuïtat dinàstica en una època complicada per l'imperi¹⁴². Laodice també apareix en primer pla, ara amb el seu fill Antioch V, en uns octadracmes d'or encunyats el 175 aC, i en aquest cas, podria interpretar-se com un signe de regència¹⁴³. En tots els casos, apareix vestint la diadema reial.

Cleòpatra Thea¹⁴⁴ també es representada amb els seus marits o el seu fill Antioch VIII, però també ho fa en solitari. Les primeres monedes son de la època del seu primer matrimoni amb Alexandre Balas, i ella apareix també en primer pla. Com a princesa ptolemaica, les seves monedes son clarament egípcies. A més de la diadema reial, vesteix el *kalathos* i la cornucòpia, símbols dels deus egipcis Serapis e Isis. Quan apareix sola, també porta el pentinat típic de la deessa¹⁴⁵. Cleòpatra Thea pot ser una reina selèucida però es presenta com una egípcia, cosa que fa que no permet fer servir les seves representacions per extrapolar com altres reines selèucides podien haver sigut representades.

La tercera reina en aparèixer es Cleopatra Selene, en unes monedes de coure al costat del seu fill Antíoc XII.¹⁴⁶

¹⁴¹ Ager & Hardiman, 2016, pp. 144. *vid infra* II.2.1. *Germanes i esposes: Laodice IV i Laodice V*

¹⁴² Ager & Hardiman, 2016, pp. 166-7, Bielman, 2003, pp. 55

¹⁴³ Ager & Hardiman, 2016, pp. 167, Bielman, 2003, pp. 55

¹⁴⁴ *vid infra* II. 2.2. Les princeses ptolemaiques en l'última etapa de la dinastia

¹⁴⁵ Ager & Hardiman, 2016, pp. 169-170

¹⁴⁶ Bielman, 2003, pp. 55

II. Les reines com garants de la legitimitat dinàstica

El propi origen militar de la dinastia selèucida presentava un problema de legitimitació. Com els altres diàdocs, Seleuc I va recórrer a diversos mètodes tant per legitimar-se ell mateix com per establir una legitimitació dinàstica pels seus successors, i la figura de la reina era un element clau en aquesta estructura, al ser la pròpia successió dinàstica un mètode de legitimitació del poder¹⁴⁷. Les reines, com a mares, eren transmissores del poder, però també en podien ser, com filles i esposes, dadores o legitimadores d'aquest mateix poder. En aquest sentit, el rol de les reines va anar evolucionant amb el temps, fins a fer-se imprescindible a les acaballes de la dinastia.

1. Aliances matrimonials i legitimitació

En les entranyes del poder, els matrimonis son assumptes polítics i no ho va ser menys pels successors d'Alexandre. En un primer moment, els diàdocs van buscar d'establir llaços amb la família d'Alexandre i alguns van cortejar la seva germana Cleòpatra. Aviat, però, la tendència va girar a aliar-se amb el regent, Antípat, que va casar les seves tres filles amb els diversos aspirants, sovint de forma successiva quan un d'ells era assassinat o queia en batalla. Així i tot, el seu fill Cassandre es casaria amb la germanastra d'Alexandre, Tessalònica.

Va ser després de la batalla d'Ipsos el 301 aC, quan van començar els matrimonis entre les famílies dels diàdocs, per una raó molt senzilla: casar-se amb una dona que pertanyia a la família d'un dels altres governants era, en si mateix, en una prova de legitimitació, ja que implicava un reconeixement mutu de l'estatus reial.¹⁴⁸ A més, es clar, el matrimoni també comportava avantatges polítics, beneficis diplomàtics a curt o llarg termini¹⁴⁹, però sovint no aliances permanents.

Però en aquest joc d'aliances matrimonials Seleuc I va jugar de forma una mica diferent.

1.1 Apama i l'establiment de la dinastia

El 324 aC, seguint la seva idea d'unir grecs i perses, Alexandre Magne va organitzar una boda massiva entre els seus oficials i dones de la reialesa i noblesa persa a la ciutat de Susa, on ell mateix

¹⁴⁷ Roy, 1998, pp. 112

¹⁴⁸ Roy, 1998, pp. 111-2, 127, Almagor, 2016, pp. 70, Bielman, 2003, pp. 47

¹⁴⁹ Carney, 1995, pp. 20

va contraure matrimoni amb dues princeses aquemènides, Estàtira i Parisatis¹⁵⁰. Però la visió d'Alexandre no el va sobreviure. Després de la seva mort el 323 aC, tots els seus oficials aviat es van desfer de les seves esposes perses¹⁵¹. Tots menys Seleuc.

A Seleuc, Alexandre li va donar en matrimoni Apama, filla del sàtrapa Espitamenes de Sogdiana¹⁵² sota Darios III. Del matrimoni van néixer dos fills, Antíoc I Soter i Aqueu, i una filla anomenada també Apama¹⁵³.

La raó que Seleuc conservés Apama com esposa no està clara, però sembla estar lligada a la legitimació de la dinastia que estava fundant. Per alguns autors, el motiu podria haver sigut pràctic. Just després de la mort d'Alexandre, Seleuc no era un dels jugadors importants en la successió, de manera que no tenia cap raó per divorciar-se d'Apama per casar-se amb una nova esposa amb les connexions polítiques adequades¹⁵⁴. Apama li va donar un fill, Antíoc, el 324 aC¹⁵⁵, i una esposa i un fill amb sang persa podien ser una gran avantatge per guanyar-se la simpatia dels seus nous súbdits¹⁵⁶.

Altres autors consideren que Apama podria haver tingut sang reial aquemènida per part de mare¹⁵⁷, encara que es tracta d'una teoria discutida¹⁵⁸. La satrapia de Bactria, incloent la Sogdiana, era una posició sovint ocupada per prínceps aquemènides, i s'ha especulat que Espitamenes podria

¹⁵⁰ Arrià 7.4.4-8 (v. Annex), Plutarc, *Alexandre*, 70.3, Diodor 17.107.6. Estàtira era filla de Darios III, encara que Arrià l'anomena Barsina. Parisatis seria filla d'Artaxerxes III, i es només esmentada per Arrià, citant Aristòbul de Cassàndria.

¹⁵¹ La idea dels divorcis massius té dues fonts. Memnon *FGrH* 434 F1 explica que Krateros es va divorciar d'Amastris (neboda de Darios III), no sense abans haver-li concertat un matrimoni amb Dionís, tirà d'Herakleia Pontike. Arrià 7.6.2 menciona que als generals d'Alexandre no els hi havien satisfet els matrimonis ni els hi agradava que Alexandre vestís a la manera persa. Aquests dos fonts, junt amb el fet que cap de les altres núvies de Susa torna a aparèixer a les fonts, ha fet suposar a la majoria d'autors que els altres generals d'Alexandre es van desfer de les seves esposes perses. Engels & Erickson, 2016, pp. 41, per altra banda, consideren que la suposició no es sosté. El que es cert es que Apama va ser la única núvia de Susa que va arribar a ser reina i mare d'un rei (*Dydima* 480).

¹⁵² Arrià, *Anàbasis*, 7.4.6. Estrabó (XII.8.15) la considera filla d'Artabazus (v. Annex). Espitamenes va ser un dels grans enemics d'Alexandre, fins que va perdre els seus suports i el seu cap va ser entregat (literalment) a Alexandre.

¹⁵³ Joan Malalas inclou una segona filla, Laodice (VIII.11, v. Annex), encara que es una font discutible.

¹⁵⁴ Harders, 2016, pp. 32-33. Al contrari que Antígon, Ptolemeu i Lisímac, que es van casar amb filles d'Antípater. Seleuc era un oficial de cavalleria, anomenat comandant per Perdicas i després sàtrapa de Babilònia entre 320-316.

¹⁵⁵ Encara que Ramsey, 2016, pp. 93 proposa la data de 316/315 aC.

¹⁵⁶ Engels & Erickson, 2016, pp. 41-42. Carney, 2010, pp. 205

¹⁵⁷ Tarn, 1929, pp. 140

¹⁵⁸ Harders, 2016, pp. 31

haver-se casat amb una princesa aquemènida, seguint una pràctica habitual de casar els sàtrapes amb princeses, com a part del procés de construir vincles socials i lleialtats. Un factor clau en la teoria es el propi nom d'Apama, comú a la dinastia aquemènida.¹⁵⁹ Es fàcil veure que, de ser veritat, la sang aquemènida d'Apama hauria sigut un fort argument per Seleuc en el seu esforç per assegurar la seva legitimació i la de la seva dinastia.

Alguns altres autors es fan ressò d'una llegenda, segons la qual hauria sigut el propi Seleuc qui hauria intentat presentar Apama com a filla del propi Alexandre i la seva esposa Roxane, convertint aquesta en filla de Darios III¹⁶⁰. Seleuc hauria jugat a aconseguir una doble legitimitat, utilitzant Alexandre com a legitimador.

Però encara ens quedaria altra possibilitat: que, a pesar de totes les especulacions historiogràfiques, la raó fos, senzillament, afecte per la seva esposa¹⁶¹, que no deixaria record a les fonts.

Fos quina fos la raó, el que sembla clar es que Apama va jugar un paper important en la consolidació del poder del seu marit, especialment en l'aspecte diplomàtic. Amb la seva Bactria natal convertida en una base de poder determinant per Seleuc, Apama es convertia en un eix central de la nova autoritat. Ella representava un lligam a les estructures d'abans de la conquesta d'Alexandre, i amb els lligams politico-socials que existien entre les satrapies, una ret de relacions que hauria fet servir en benefici del seu marit¹⁶².

1.2 Estratonice: Símbol de legitimació

Mentre que les raons de Seleuc per romandre casat amb Apama presenten diverses possibles explicacions, el seu segon matrimoni amb Estratonice té un marcat caràcter polític a curt i llarg termini, encara que la seva història va tenir un gir molt particular.

Estratonice era filla de Demetri I de Macedònia i la seva esposa Fila. Seleuc va demanar la seva mà i el matrimoni es va celebrar ca. 300/297 aC amb gran pompa¹⁶³ i concurrència, en un moment que els casaments ja eren celebracions dinàstiques i actes polítics sovint aprofitats per fer

¹⁵⁹ Ramsey, 2016, pp. 90-91. Un exemple és la filla d'Artaxerxes II.

¹⁶⁰ Ogden, 199, pp. 119. Harders, 2016, pp. 32 nega l'existència de la llegenda. Darios III va ser l'últim rei aquemènida, derrotat per Alexandre.

¹⁶¹ Harders, 2016, pp. 32

¹⁶² Ramsey, 2016, pp. 96-97

¹⁶³ Plutarc, *Demetri*, 31.3-32.3 (v. Annex)

propaganda¹⁶⁴. De la seva unió, en va néixer una filla, anomenada Fila com la seva àvia, i futura esposa del seu oncle Antígon II Gònates.

Si Seleuc era ja vidu o no en contraure aquest segon matrimoni, no està clar. L'última menció d'Apama a les fonts es la mencionada inscripció del 299 aC¹⁶⁵. Per alguns autors, això vol dir que Seleuc era vidu quan es va casar amb Estratonice. D'altres consideren que Seleuc podria haver-se divorciat o, senzillament, que es tractava d'una situació de poligàmia.¹⁶⁶

En un primer moment, aquest matrimoni de Seleuc s'emmarca dins de les estratègies d'aliances matrimonials dels diàdocs. El matrimoni era una aliança política de conveniència per ambdós monarques, que s'havien enfrontat dos anys abans a Ipsos¹⁶⁷. La causa n'era la seva comuna rivalitat amb Ptolemeu i Lisímac, els quals havien segellat feia poc una aliança matrimonial pròpia quan Lisímac es va casar amb la filla de Ptolemeu¹⁶⁸. Mentre Demetri guanyava un poderós aliat, a Seleuc el matrimoni li permetia establir la frontera nord i li donava també una avantatge davant Ptolemeu i Lisímac, els territoris dels quals estaven situats al sud i al nord-est dels seus.¹⁶⁹

Estratonice presentava també una altra avantatge política pel seu marit. Seleuc controlava territoris que abans havent estat sota el poder de Demetri i on aquest havia assentat soldats veterans seus. La presència d'Estratonice era una manera de transferir la lleialtat d'aquest soldats de Demetri a la seva filla, ara esposa de Seleuc, que la reina hauria pogut facilitar amb l'ús de la seva capacitat per l'*eurgeteia* (bones obres)¹⁷⁰.

Estratonice apareix de manera esporàdica fins el 294 aC, moment en que la seva història dona un gir. Aquell any, Seleuc va elevar el seu fill Antíoc I a la posició de co-rei, i li va donar Estratonice com a esposa. Del matrimoni en van néixer quatre fills: Seleuc, Antíoc II, Estratonice (casada amb Demetri II de Macedònia¹⁷¹) i Apama (casada amb Magas de Cirene).

La historiografia clàssica explica aquest moviment com el resultat d'una història d'amor romàntic i també d'amor paternal. La versió més coneguda d'aquesta història es la que explica

¹⁶⁴ Mirón, 2013, pp. 169-170

¹⁶⁵ *Dydima* 480 (v. Annex)

¹⁶⁶ Harders, 2016, pp. 35 i 43, Ogden, 1999, pp. 119-120

¹⁶⁷ On Demetri va ser derrotat per Seleuc, Lisímac i Ptolemeu. Apià, *Síria*, 55

¹⁶⁸ Plutarc, *Demetri*, 31.3 (v. Annex)

¹⁶⁹ Engels & Erickson, 2016, pp. 45-46.

¹⁷⁰ Engels & Erickson, 2016, pp. 47-48. Seleuc, així mateix, els hauria concedit noves terres. Així i tot, OGIS 219 sembla implicar que es va produir una revolta (v. Annex). Per més sobre la *eurgeteia*, *vid infra*. 3.1 *Les reines benefactores*

¹⁷¹ *vid supra* II. 1.2 *Estratonice: Símbol de legitimitació*

Plutarc¹⁷²: Antíoc s'havia enamorat bojament de la seva madrastra però, angoixat pels seus desitjos, va intentar lluitar contra ells fins al punt de deixar de menjar. Però el metge Erasistratus es va adonar del que passava i, observant les reaccions d'Antíoc quan la gent el visitava, es va adonar que era Estratonice, ja que quan ella venia, ell es posava a tartamudejar, s'enrojolava amb força, se li ennuvolava la vista i el cor batejava irregularment. Erasistratus també va raonar que Antíoc no hauria arribat a aquests extrems si estimes qualsevol altra dona. Així que el metge va anar a parlar amb Seleuc, preguntant-li que faria si Antíoc estimés Estratonice. Seleuc li va contestar que donaria fins i tot el seu regne per salvar Antíoc. Així que Seleuc va celebrar una assemblea, on va declarar que era la seva intenció anomenar Antíoc rei de l'Àsia Superior, amb Estratonice com esposa. També va declarar que el seu fill, acostumat a ser obedient, no s'hi oposaria i que si Estratonice no n'estava convençuda, els seus amics la tindrien que convèncer que era just i honorable el que li semblés bé al rei i que fos conductiu al benestar general. I així va ser com es van convertir en marit i muller.

Deixant apart si la història d'amor va passar o no, Seleuc tenia bones raons polítiques per prendre aquesta inusual decisió. Per un cantó, evitava que un fill mascle d'Estratonice pogués causar problemes en la successió¹⁷³ i, al mateix temps, prevenia possibles futurs problemes entre Antíoc I i la reina vídua¹⁷⁴. Per un altre, es tractava d'un acte que marcava clarament Antíoc com a successor i assegurava una successió tranquil·la, al temps que posava les complicades satrapies de l'est sota control directe d'un rei amb plens poders i un exèrcit a les seves ordres¹⁷⁵. Al mateix temps, no trencava les relacions diplomàtiques amb Demetri, sinó que les reconfigurava¹⁷⁶.

Seleuc no només va convertir Antíoc I en rei, sinó que li va donar una prova extra de legitimitació amb Estratonice. Per Antíoc, significava que el seu govern depenia, com a mínim al començament, d'aquest matrimoni. Al contrari que el seu pare, no va aconseguir el poder només amb els seus propis mèrits, sinó que la seva posició estava, com a mínim parcialment, definida per

¹⁷² Plutarc, *Demetri*, 38. Altres fonts de l'història són Appià, 59-61, Llucià, *Sobre la deessa síria* 17-21, Valeri Màxim 5.7 i Julià, *Misopogon*, 60-4. Apareix també esmentada a Llucià, *Icaromenippus*, 15 (v. Annex).

¹⁷³ Cal destacar que això va passar després del naixement de la seva filla. Aquest embaràs podria haver espantat Antíoc o fer-li veure clarament a Seleuc els possibles problemes. Ogden, 1999, pp. 122, Bielman, 2003, pp. 47

¹⁷⁴ Mirón, 2012, pp. 173

¹⁷⁵ Ogden, 1999, pp. 123, Shipley, 2000, pp. 159, Walbank, 1984, pp. 66

¹⁷⁶ Harders, 2016, pp. 36

la seva esposa. La maniobra de Seleuc va elevar i formalitzar la posició d'Estratonice, convertint-la en reina¹⁷⁷.

Els seus successors van continuar, sempre que va ser possible, amb aquest sistema de diarquia¹⁷⁸, consistent en elevar el fill primogènit a co-rei i donar-li el seu propi comandament perquè anés aprenent la tasca de govern¹⁷⁹. Amb la vasta extensió de territori de l'imperi, tenia sentit dividir l'autoritat entre dos reis¹⁸⁰.

Des d'aquesta perspectiva, la història d'amor (que alguns atribueixen a Plutarco) no seria sinó un bonic embolcall que podria complir diverses funcions. Podria servir com a justificació per aquest matrimoni poc usual¹⁸¹. Podria ser una campanya de propaganda per demostrar la bona relació entre pare i fill¹⁸² o bé les virtuts, saviesa i magnanimitat de Seleuc I¹⁸³, entre elles l'amor pel seu fill¹⁸⁴.

1.3. Laodice I i Berenice Phernophorus: Entre l'amor i la política.

Laodice I i Berenice Phernophorus van ser les dues esposes d'Antíoc II. Laodice I va ser la seva primera esposa, i era també la seva cosina germana¹⁸⁵. Segons Apiana, va ser un matrimoni per amor.¹⁸⁶ Del matrimoni en van néixer dos fills, Seleuc II i Antíoc Hierax, i tres filles, Estratonice (esposa de Ariarates III de Capadòcia), Laodice (casada amb Mitridates II del Pont¹⁸⁷) i, probablement, Apama.

¹⁷⁷ Harders, 2016, pp. 37

¹⁷⁸ Ogden, 1999, pp. 122. Ogden, pp. 117-18, considera que la diarquia no va ser problemàtica mentre les dos reis van ser pare i fill, però que va ser desastrosa per la dinastia quan van passar a ocupar-la germans o cosins de diferents branques.

¹⁷⁹ Walbank, 1984, pp. 66-67, Sherwin-White i Kuhrt, 1993, pp. 24. Antíoc I va associar al tron el seu fill primogènit amb Estratonice, Seleuc, ca. 280, però el va executar per traïció ca. 268-6. Antíoc II va ocupar el seu lloc (Ogden, 1999, pp. 125).

¹⁸⁰ Almagor, 2016, pp. 69

¹⁸¹ Mirón, 2012, pp. 172, 2013, pp. 175

¹⁸² Shipley, 2000, pp. 159

¹⁸³ Sherwin-White i Kuhrt, 1993, pp. 25

¹⁸⁴ Mirón, 2013, pp. 174

¹⁸⁵ Laodice I era una de les filles d'Aqueu, germà d'Antíoc I. Tenia una germana, Antioquis, que es va casar amb Àtal de Pèrgam, i dos germans, Alexandre i Andròmacos, pare de la futura reina Laodice II. Ogden, 1999, pp. 124-128 considera que Laodice hauria pogut ser germanastra del seu marit, com a filla d'un hipotètic segon matrimoni (polígam) d'Antíoc I amb la seva germana Laodice.

¹⁸⁶ Apiana, *Síria*. 65 (v. Annex)

¹⁸⁷ I mare de Laodice II, esposa de Antíoc III.

Cap el 252 aC, amb la fi de la Segona Guerra Síria (261-253 aC), Ptolemeu II va obligar Antíoc II a repudiar Laodice i casar-se amb la seva filla, Berenice¹⁸⁸. Ptolemeu II va donar a la seva filla una enorme dot d'or i plata, raó per la qual se la va anomenar "Phernophoros" ('portadora de dot')¹⁸⁹. Ptolemeu II també fa especificar que l'hereu d'Antíoc II havia de ser un fill seu amb Berenice. Alguns autors consideren que Ptolemeu II tenia la intenció de crear un conflicte fraternal a la cort selèucida, forçant la deslegitimació dels hereus adults i ja establerts d'Antíoc II i creant-ne de nous¹⁹⁰.

Antíoc va compensar Laodice per la repudiació, i al fer-ho va crear una ambivalència en la legitimitat dinàstica, soscant els efectes del divorci. Li va vendre per un preu nominal una gran quantitat de terres a Borsippa i Babilònia, i les va eximir d'impostos perquè pogués mantenir-se esplèndidament¹⁹¹. La transacció treia les terres del domini reial i assegurava la seva propietat per Laodice¹⁹².

Segons Porfiri¹⁹³, un temps després (246 aC), Antíoc II va reconciliar-se amb Laodice per amor i la va fer tornar, amb els seus fills, al palau. Però ella, amb por que ell no pogués escollir entre les dues, el va fer enverinar¹⁹⁴. Després, va fer matar Berenice i el seu fill Antíoc¹⁹⁵, i va establir el seu fill, Seleuc II, com a rei¹⁹⁶.

En aquest cas, Berenice va actuar com a legitimadora del tractat entre el seu pare i el seu marit, al temps que el seu matrimoni deslegitimava els fills de Laodice. Aquesta, al fer-la matar, el que feia era retornar la legitimitat dinàstica, i el dret al tron, al seus propis fills. Laodice no va tenir un paper de legitimitat respecte el seu marit, però sí que va actuar com a garant dels trets dinàstics dels seus fills.

¹⁸⁸ La seva mare va ser Arsione, filla de Lisímac.

¹⁸⁹ Ogden, 1999, pp. 129 argumenta que el veritable motiu de l'epítet seria que la dot hauria inclòs el títol del territori disputat de Síria Coele.

¹⁹⁰ Ogden, 1999, pp. 129

¹⁹¹ Didyma II 492 = RC 18-20 = OGIS 225 (v. Annex)

¹⁹² Bagnall & Derow, 2004, pp. 49.

¹⁹³ Porfiri FGH 260 F43 (= *Jerome In Danielelem* 11.6a)

¹⁹⁴ En canvi, Poliè VIII.50 implica que va ser per causes naturals. El mateix fa Justí 27.1.1, Apità 65 i Filarc FGH 81 F24 també esmenten l'enverinament com a causa (v. Annex).

¹⁹⁵ Per Porfiri, Laodice va encarregar l'assassinat a Icadion i Gennaesus, governants d'Antioquia. Segons Poliè, van ser la guàrdia de mercenaris gals assignada a Berenice.

¹⁹⁶ Roy, 1998, pp. 123

1.4. Laodice II i Laodice III

Laodice II i Laodice III van ser dues reines poc destacades des del punt de vista de la legitimació dinàstica i les aliances matrimonials. En ambdós casos es va tractar de matrimonis entre cosins germans.

Laodice II va ser esposa de Seleuc II. Del matrimoni en van néixer Seleuc III, Antíoc III i Antioquis (casada amb Xerxes d'Armènia). Per la seva part, Laodice III¹⁹⁷ es va casar amb Antíoc II el 221 aC i el matrimoni va tenir set fills: Antíoc, Laodice IV, Seleuc IV, Antíoc IV, una filla de nom desconegut casada amb Demetri de Bactria, Cleòpatra I Sira (esposa de Ptolemeu V) i Antioquis (esposa de Ariarates IV de Capadòcia¹⁹⁸).

Sembla que ambdues van jugar, dinàsticament parlant, el paper tradicional com a transmissores del poder legítim.

2. Les reines com a símbol vivent de legitimació

2.1. Germanes i esposes: Laodice IV i Laodice V

Amb els fills d'Antíoc III i Laodice III, la dinastia selèucida va practicar, per primera vegada, el matrimoni entre germans¹⁹⁹, encara que la pràctica duraria només dues generacions. Antíoc III va ser l'artifici dels matrimonis entre els seus fills²⁰⁰.

El 209 aC, Antíoc III va associar el seu primogènit, Seleuc, com a co-rei. El matrimoni de Seleuc amb la seva germana Laodice es va produir catorze anys més tard, amb la intenció de reforçar la legitimació del dret de Seleuc al tron, especialment els dels seus fills amb Laodice, una espècie de "*dobla investidura*"²⁰¹: els drets els hi venien tan per part de pare com per part de mare. No està clar si es va basar en algun precedent (com els ptolomeus) però la dinastia ja duia tres generacions amb matrimonis entre cosins germans, així que la idea no els hi era tan llunyana²⁰².

Però la veritable raó per aquests matrimonis entre germans seria política i diplomàtica. En aquells moments, rebre la filla (o la germana) d'un rei com esposa no era només un matrimoni, ni

¹⁹⁷ Laodice III era filla de Mitrídates II del Pont i de Laodice, germana de Seleuc II.

¹⁹⁸ Diodor 31.19

¹⁹⁹ Carney, 2010, pp. 205.

²⁰⁰ Apià, *Siria*. 4-5 (v. Annex)

²⁰¹ Ogden, 1999, pp. 135

²⁰² Ogden, 1999, pp. 135

tampoc una aliança. El que realment significava era “*acceptar la precedència i patronatge del sogre*²⁰³”, es a dir, era acceptar que el rei que donava la dona en matrimoni estava en una posició de superioritat. Es la raó que les princeses selèucides es casessin amb reis que o bé eren vassalls (Capadòcia, Armènia, Bactria, tots a la perifèria del seu regne) o bé havien estat reduïts a un estat de dependència per Antíoc III (Egipte ptolemaic, Pèrgam)²⁰⁴. Acceptar l’esposa implicava acceptar certs compromisos, i per això que Eumenes de Pèrgam va rebutjar la filla que li ofería Antíoc III perquè sabia el que implicava:

To Ariarathes, king of Cappadocia, he sent his daughter Antiochis, and the remaining one to Eumenes, king of Pergamon.

*But the latter, seeing that Antiochus was about to engage in war with the Romans and that he wanted to form a marriage connection with him on this account, refused her.*²⁰⁵

Tota aquesta construcció volia dir que l’hereu d’Antíoc III no podia acceptar per esposa una dona d’una altra dinastia. Però acceptar el patronatge del seu propi pare no era un problema²⁰⁶.

Laodice IV i Antíoc van tenir una filla, Nysa²⁰⁷, però Antíoc va morir poc després, el 193 aC. Serien els seus dos germans, Seleuc IV i Antíoc IV qui acabarien succeint Antíoc III. Ambdós tenien una esposa anomenada Laodice, i la teoria més acceptada es que aquesta Laodice era la seva germana²⁰⁸.

Així Laodice IV es va convertir en un símbol que marcava l’estatus del seu germà-marit com hereu o rei. Laodice adquiria més valor en cada matrimoni, en una espècie de norma del levirat, de forma semblant a la cessió d’Estratonice a Antíoc I per part de Seleuc I²⁰⁹.

Seleuc IV va ser el segon germà-marit de Laodice IV, i ja estava associat al tron el 188 aC²¹⁰. Seleuc i Laodice van ser pares d’Antíoc, Demetri I i Laodice V. Quan Seleuc IV va ser assassinat el 175 aC, el seu fill Demetri I era ostatge a Roma. Antíoc IV, el seu germà petit, va accedir al tron en

²⁰³ Ogden, 1999, pp. 135

²⁰⁴ Ogden, 1999, pp. 135

²⁰⁵ Apià, *Siria*, 5

²⁰⁶ Ogden, 1999, pp. 135

²⁰⁷ El seu germà Demetri I la va donar en matrimoni a Farnaces I del Pont (Ogden, 1999, pp. 141).

²⁰⁸ Ogden, 1999, pp. 135-36. Alguns autors sostenien que eren dones diferents (Macurdy, 1932, pp. 90-93).

²⁰⁹ Ogden, 1999, pp. 136, Bielman, 2003, pp. 46

²¹⁰ Ogden, 1999, pp. 137

contraure matrimoni amb la seva germana Laodice IV, amb ajut de Pèrgam²¹¹. Es possible que Antíoc hagués obligar Laodice a casar-se amb ell²¹².

El matrimoni legitimava a Antíoc IV de dues maneres: per un cantó, era la seva germana i, per l'altra, era la vídua de l'anterior rei, encara que Antíoc també va prendre la precaució de fer assassinar l'altre fill de Seleuc IV i Laodice, anomenat també Antíoc²¹³. D'aquest matrimoni en van néixer dos fills, Antíoc V i Antioquis.

Quan a Demetri I li van permetre escapar de Roma, ca. 162, va tornar a Síria, va matar al seu germanastre Antíoc V (un nen d'uns 10 anys) i va agafar la corona.²¹⁴

A la cort, hi havia la seva germana Laodice V. Havia sigut l'esposa de l'últim rei de Macedònia, Perseu, però després de aquest fos derrotat per Roma i capturat junt amb els seus fills en comú²¹⁵, Laodice va fugir a la cort del seu oncle, Antíoc IV.

Ara Laodice estava convenientment vídua, i Demetri I s'hi va casar. Aquest matrimoni li permetia legitimar el seu regnat seguint la costum establerta per Antíoc III²¹⁶. Junts van ser pares de Demetri II, Antíoc VII i Antígon.

2.2. Les princeses ptolemaïques en l'última etapa de la dinastia

A mitjans del segle II aC, la dinastia selèucida estava en hores baixes des de l'entrada en joc de Roma i la derrota d'Antíoc III a la Batalla de Magnèsia. Les pèrdues militars havien provocat grans pèrdues territorials, tant pels territoris cedits pel Tractat d'Apamea (a Pèrgam i Rodes) com pels que van aprofitar la feblesa de l'imperi per separar-se'n o augmentar el seu domini, i la conseqüent pèrdua d'ingressos i recursos va debilitar l'imperi encara més. El prestigi selèucida estava molt tocat.

En aquesta situació, eren ara els ptolemeus els que estaven en posició d'imposar el seu patronatge sobre el príncep selèucida que escollissin donant-li una princesa en matrimoni, i transferir-la a un altre príncep si els hi convenia. Va ser així com les princeses ptolemaïques van

²¹¹ Apià, *Síria*, 45, OGIS 248 (v. Annex)

²¹² Bielman, 2003, pp. 50

²¹³ Sachs & Wiseman, *Iraq* 16 == Austin 158 (v. Annex)

²¹⁴ Apià, *Síria*, 47, , Flavi Josef, *Antiguitats judaiques* 12.10.1, Justí 34.3.9, Zonaras 9.25 (v. Annex), Polibi 31.2, 11-15, 33, 32.1-6, Porfiri FGH 260 F32.14-15 = Eusebi *Croniques* i 253-4 Schone, 1 Maccabees 6.17, 6.55 i 7.1-4, 2 Maccabees 10.10 i 14.1-2

²¹⁵ Filip, Alexandre i Andriscus, i una filla de nom desconegut.

²¹⁶ Ogden, 1999, pp. 147

agafar ara el rol de les esposes-germanes, convertint-se en el símbol de legitimitat del rei²¹⁷ i, en molts casos, en font dels recursos que necessitaven.

El faraó que va iniciar el costum va ser Ptolemeu V, quan va decidir recolzar Alexandre Balas, qui afirmava ser un fill il·legítim d'Antíoc IV²¹⁸, com a pretendent al tron selèucida i li va donar en matrimoni la seva filla Cleòpatra Thea el 150 aC²¹⁹. Balas va derrotar i matar Demetri I en batalla gràcies a la ajuda econòmica i militar del seu sogre²²⁰. El pes específic de Thea en el matrimoni queda clar en les monedes emeses durant el regnat de Balas, on apareixen ambdós, però es Thea qui està al davant²²¹.

Però quatre anys després, quan les coses li van anar malament a Balas, Ptolemeu VI canviar d'aliances. Va anular el matrimoni de Cleòpatra Thea i *ipso facto* la va casar amb el seu nou candidat, Demetri II²²². Sense ajuda egípcia després de la mort de Ptolemeu VI, Demetri II va ser capturat per Mitridates I de Pàrtia el 139 aC, i va passar quasi una dècada com a un presoner honorable²²³ a Partia on fins i tot es va casar amb una filla de Mitridates, Rhodogune, amb qui va tenir diversos fills²²⁴.

Com a regent en absència del seu marit, i ja sense la tutela del seu pare, Thea tenia més capacitat d'actuació, i havia guanyat prou influència com per poder decidir a qui donaria la corona²²⁵. Va escollir Antíoc VII, el germà petit de Demetri II, amb qui es va casar el 138 aC²²⁶. Thea es va donar a ella mateixa en matrimoni, una prova de que estava acceptat que ella era el símbol de legitimitat reial i que era capaç de convertir Antíoc VII en rei casant-se amb ell²²⁷.

²¹⁷ Ogden, 1999, pp. 147-8

²¹⁸ Les fonts difereixen sobre la veracitat de la filiació. Per Estrabó (C624), Flavi Josef (*Antiguitats judaiques*, 13.2.1 i 13.4.1) i 1 Maccabees 10.1 ²¹⁸, no n'hi havia dubte. Polibi (33.18) no opina directament. Per Apià (*Syr.* 67-69), Justí (35.2.4, 35.1.6-7 i 9 i *Prolèg* 35), Livi (*Epitome* 52) i Atenaeu (211a) tot era mentida, i Diodor (31.32a) també ho deixa entreveure. Balas va aconseguir ser reconegut pel senat romà (Polibi 33.18, Diodor 31.32)

²¹⁹ Ogden, 1999, pp. 147, Whitehorne, 1994, pp. 149

²²⁰ Whitehorne, 1994, pp. 150

²²¹ Ogden, 1999, pp. 148

²²² Demetri II era fill de Demetri I i tenia uns 14 anys Flavi Josef XIII.4.6-8, Diodor 32.9-10, Livi *Periochae* 52 (v. Annex), Polibi 39.7.1, . I *Maccabees* 11.8-12.

²²³ Justí 36.1.1-6 i 38.9.2-10, Flavi Josef *Antiguitats judaiques* 13.5.1, I Maccabees 14.3, Apià *Siria*. 67 i Porfiri FGH F32.16 = Eusebi *Cròniques* i 255-8 Schone.

²²⁴ Justí 38.9.3, Apià *Siria* 67-8 (v. Annex), Atenaeu 153a

²²⁵ Ogden, 1999, pp. 149

²²⁶ Flavi Josef *Antiguitats judaiques* 13.7.1 (v. Annex)

²²⁷ Ogden, 1999, pp. 149

Enmig del caos provocat pels enfrontaments entre els prínceps selèucides pel poder, Cleòpatra Thea li va donar a la dinastia continuïtat, coherència i estabilitat.²²⁸

Tres filles de Ptolemeu VIII i Cleòpatra III serien les últimes reines selèucides. El matrimoni de Antíoc VIII amb Cleòpatra Trifene va ser el símbol del suport del faraó a aquest en contra d'Alexandre Zabinas²²⁹, un pretendent que el propi Ptolemeu VIII havia promogut uns anys abans durant el seu conflicte amb Cleòpatra II, mare de Thea, quan aquesta havia buscat el suport del seu gendre, Demetri II.

Mentre Trifene va ser donada en matrimoni, la seva germana Cleòpatra IV va actuar per iniciativa pròpia. Després que la seva mare obligués al seu germà Ptolemeu IX a repudiar-la per casar-lo amb la seva germana petita, Cleòpatra Selene, Cleòpatra IV es va oferir a si mateixa com esposa a l'altre fill de Thea, Antíoc IX. Cleòpatra IV va portar amb ella un exèrcit privat reclutat a Xipre²³⁰ però no el patronatge dels ptolomeus. Ogden argumenta que potser ja no el necessitava, perquè les princeses ptolemaïques s'havien convertit en un símbol per si mateixes, una posició que no depenia exclusivament dels recursos egipcis²³¹.

Després d'un any de guerra, el 112aC Cleòpatra IV va ser assassinada sota les ordres de la seva pròpia germana, Trifene. Segons Justí, les raons de Trifene van ser tant polítiques com personals:

*[...] Trifena, esposa de Gripo, nada ordenó buscar antes que a su hermana Cleopatra, no para prestar ayuda a la cautiva, sino para que no pudiese escapar a los males de la cautividad, puesto que, decía, había **atacado este reino sobre todo por rivalidad hacia ella y, al casarse con el enemigo de su hermana, se convirtió en su enemiga**. La acusa, unas veces, [6] de **haber conducido ejércitos extranjeros a la lucha entre los hermanos**, otras, de que, repudiada por su hermano, **se había casado fuera de Egipto en contra de la voluntad de la madre**. [7] Gripo, por el contrario, pedía no ser obligado a cometer tan horrible crimen. [...] Pero, en la medida en que Gripo se opone, en esa medida la hermana se enardece con obstinación femenina, convencida de que éstas no eran*

²²⁸ Ogden, 1999, pp. 152

²²⁹ Suposat fill adoptiu de Balas. Justí 39.1.4-5 (v. Annex), Eusebi, *Cròniques* 1.257-8,

²³⁰ Justí, 39.3.3 (v. Annex)

²³¹ Ogden, 1999, pp. 154-5

*palabras de compasión, sino de deseo amoroso. Por tanto, después de llamar a los soldados ella misma, les ordena apuñalar a su hermana. [11] Cuando éstos entraron en el templo, al no poder arrancarla de allí, le cortaron las manos que se abrazaban a la estatua de la diosa. Entonces Cleopatra muere entre maldiciones a los parricidas, confiando la venganza de su muerte a los dioses ofendidos.*²³²

Si Trifene donava legitimitat al seu marit, aleshores les accions de la seva germana donant legitimitat a Antíoc IX tenien una repercussió clara en la seva pròpia posició i poder. Per tant, perdrien ser per Trifene, un atac personal, un perill a la seva pròpia posició.

Cleòpatra Selene seria la tercera germana en entrar en joc. El 102aC, Cleòpatra III la va donar en matrimoni a Antíoc VIII ²³³, junt amb els recursos financers per reprendre les hostilitats contra el seu germanastre²³⁴. Antíoc VIII era assassinat el 96aC i Cleòpatra Selene va fugir a Antioquia, on es va oferir com esposa a Antíoc IX, que la va acceptar. Selene li podia oferir una doble legitimació: era una princesa ptolemaica i la viuda del rei, cosa que li podia donar més força a les seves aspiracions per levirat²³⁵. Però Antíoc IX va caure poc temps després en batalla contra l'hereu d'Antíoc VIII, Seleuc VI²³⁶.

El seu fill amb Cleòpatra IV, Antíoc X, es va coronar rei i va prendre Selene com esposa, a pesar de la diferència d'edat²³⁷. Selene de nou actuava com a símbol legitimador, tant com a una princesa ptolemaica com per levirat al ser ja la vídua de dos reis²³⁸. El suport dels recursos ptolemaics, Antíoc X es va enfrontar successivament als seus cosins Seleuc VI, Antíoc XI i Filip I, abans de caure en batalla contra els parts ca 88aC²³⁹.

²³² Justí, 39.3.10-11

²³³ Cleòpatra II acabava de divorciar a la força Selene del seu germà Ptolemeu IX, i anys abans havia fet el mateix amb el seu matrimoni amb Ptolemeu X.

²³⁴ Justí 39.4.3-4. Cleòpatra III volia evitar que Antíoc X pogués ajudar Ptolemeu IX, exiliat a Xipre.

²³⁵ Ogden, 1999, pp. 156

²³⁶ Justí 38.10.10, Flavi Josep *Antiguitats judaiques* 13.13.4, Porfiri FGH F32.26-7 = Eusebi *Cròniques* i 259-60 Schone,

²³⁷ Ella estava en la quarantena i ell rondava la vintena.

²³⁸ Ogden, 1999, pp. 157

²³⁹ Flavi Josep *Antiguitats judaiques* 13.13.4, Porfiri FGH 260 F32.26-7 = Eusebi *Cròniques* i 259-60 Schone

La lluita va continuar entre els restants fills d'Antíoc VIII i Trífene, mentre Selene romania a Ptolemais amb els seus fills., Però la gent estava ja cansada del interminable conflicte i van donar la benvinguda a Trigranes d'Armènia.

La legitimitat que Selene havia donat a tres marits, però, no es va estendre al seu fill amb Antíoc X, Antíoc XIII. Qui donava ara la legitimitat era Roma. El 75aC Antíoc XIII va aconseguir que Roma el reconegués i el 69 aC el va instal·lar com a rei per ser un buffer contra Trigranes, però aquell mateix any, la ciutat de Ptolemais va caure sota el setge d'aquest, i Selene va ser capturada i executada. El 64 aC, Antíoc XIII seria assassinat poc després Pompeu convertís Síria en una província de Roma.

III. El rol de la reina en els assumptes d'estat. Esferes de poder i culte reial

Les reines selèucides tenien poder i influència, però la naturalesa i exercici d'aquest poder va anar canviant amb les generacions. Com les reines macedònies, les reines selèucides també van gaudir de més poder i influència en temps de conflicte, especialment en les darreres generacions de la dinastia, abans que Roma convertís el que quedava del regne en una província.

En el món hel·lenístic, monarquia i religió estaven íntimament relacionades, i una repercutia en l'altre. I per entendre el poder de les reines, es important el concepte de culte reial.

1. El culte reial. Identificació de les reines amb Afrodita

1. El culte reial i el culte dinàstic

En el món hel·lenístic, la religió era una eina més en el discurs de la legitimació monàrquica i la lleialtat dinàstica, a més d'afegir solemnitat a l'autoritat reial²⁴⁰. I una de les maneres en que s'articulava aquesta relació era en el culte reial i dinàstic, que podia implicar la identificació amb divinitats²⁴¹.

La pràctica del culte reial es pròpia de l'època hel·lenística, en el marc de polis sovint necessitades d'ajut²⁴², encara que tenia alguns precedents²⁴³, el més important del quals va ser, de nou, Alexandre. El seu culte, iniciat ja en vida, va aconseguir una gran difusió i popularitat, a més d'una gran persistència en el temps²⁴⁴.

La base del culte reial està en la mateixa idea grega de divinitat. La seva base essencial es la voluntat d'escoltar les supliques dels homes i oferir-los ajuda, un fet relacionat directament amb el

²⁴⁰ Walbank, 1984, pp. 84, Carney, 2010, pp. 214 (n. 75)

²⁴¹ Walbank, 1984, pp. 84

²⁴² Walbank, 1984, pp. 88

²⁴³ Al comandant espartà Lisandre li van erigir altars a Samos, mentre que a Macedònia, hi ha algunes evidències de cultes a Amintas III i Filip II mentre encara vivien (Walbank, 1984, pp. 89, amb referències a FGrH 76F 26 i 71 per Lisandre).

²⁴⁴ Chaniotis, 2005, pp. 435. Hi ha notícies de sacerdots i estàtues de culte encara al segle III dC.

concepte d'*epiphaneia*, la visibilitat del poder divi²⁴⁵. De fet, alguns reis (com Antíoc IV) van rebre l'epítet d'*Epiphanes*, que té el doble sentit de "eminent" i "manifest", d'un déu present a la terra²⁴⁶.

Els cultes reials o cultes cívics eren establerts per les polis per iniciativa pròpia,²⁴⁷ com a expressió de gratitud per alguna acció o favor realitzats pel rei o la reina, com alliberar-los d'un enemic o auxiliar-los en temps de fam²⁴⁸. En aquest sentit, el monarca feia el que se suposava que el déu tenia que fer (tenir cura dels humans) i, en conseqüència, tenia dret a rebre *isotheoi temai*, "honors iguals als atorgats als déus"²⁴⁹, terme que era, al mateix temps, una forma subtil d'indicar que, encara que rebien els honors dels déus, els monarques no eren divinitats²⁵⁰. Encara que era un reconeixement d'un fet passat, l'establiment d'un culte també era, al mateix temps, una espècie de promesa de futur ja que, en rebre aquests honors, els reis i les reines prometien tenir en compte els interessos de la polis²⁵¹. Per exemple, en rebre notificació dels honors que els hi havia atorgat la ciutat de Teos a ell i a la seva esposa, Antíoc III responia:

*we have accepted the crown and the honours with pleasure, . . . to make ourselves and likewise in the beginning more eager to help with all that benefits the city and not only to preserve your present advantages, but also to increase all things that relate to your honour and your standing, and to take all the appropriate attention for each thing, in your favour as a community and as individuals*²⁵²

El culte reial era, en resum, una institució politico-religiosa que organitzava i facilitava les relacions entre les polis i els seus nous governants/benefactors creant una relació propera entre ells, al temps que proporcionava un incentiu per mantenir la lleialtat de la polis cap al rei.²⁵³

Convertir-los en divinitats era anar un pas més enllà i es podia fer de diverses formes. La primera era la costum d'assimilar el rei o la reina a alguna divinitat. L'assimilació amb Afrodita era

²⁴⁵ Chaniotis, 2005, pp. 431-2

²⁴⁶ Shipley, 2000, pp. 150.

²⁴⁷ Walbank, 1984, pp. 88, Chaniotis, 2005, pp. 433, Sherwin-White i Kuhrt, 1993, pp. 116

²⁴⁸ Walbank, 1984, pp. 91-93, Chaniotis, 2005, pp. 433. Com a exemple, Seleuc I va rebre honors a llium, segurament en gratitud per alliberar-los de Lisímac.

²⁴⁹ Walbank, 1984, pp. 94, Chaniotis, 2005, pp. 433

²⁵⁰ Chaniotis, 2005, pp. 433. SEG 37.859.

²⁵¹ Chaniotis, 2005, pp. 440.

²⁵² Ma nº 19 (v. Annex).

²⁵³ Walbank, 1984, pp. 96, Chaniotis, 2005, pp. 442

freqüent per les reines. Entre els reis selèucides, trobem assimilacions amb Zeus (Seleuc Zeus Nicator) o Apol·lo (Antíoc Apol·lo Soter)²⁵⁴.

La segona era la creació d'un culte dinàstic, una institució d'aparició una mica més tardana²⁵⁵. La diferència entre aquest i el culte reial radicava en l'origen: mentre que en el culte reial l'impuls ve dels fidels, el dinàstic estava instituït per les pròpies dinasties i era controlat de forma centralitzada²⁵⁶.

El culte dinàstic podia tenir dos vessants. La primera era la deïficació d'un rei o reina difunts per l'administració reial²⁵⁷ o l'establiment, a nivell estatal, d'un culte al rei (o a la reina) pel propi rei en vida, essent aquesta segona més característica dels selèucides. El primer en fer-ho va ser Antíoc III, per si mateix i els seus ancestres i, més tard, hi va afegir la seva esposa Laodice²⁵⁸.

Tant el culte reial com el culte dinàstic es van organitzar segons les formes dels cultes divins existents i compartien uns elements comuns. El més important era el sacrifici (*thysia*), normalment d'un animal però que podia incloure encens i libacions, realitzat en un dia fix a intervals regulars. Solia estar relacionat amb un festival (*panegyris*), ja fos epònim o compartit amb el d'una divinitat, que solia incloure concursos (*agon*) musicals, literaris o atlètics i una processió (*pompe*)²⁵⁹, on es solien cantar himnes²⁶⁰. El sacrifici requeria un altar, normalment erigit en un recinte sagrat (*tèmenos*), però rara vegada se'ls dedicava un temple (*naoi*) propi. Normalment eren venerats com "deus que compartien temple" (*synnaoi o synnaos theos*), que vol dir que la seva estàtua de culte (*agalma*) s'erigia en el temple d'una altra divinitat, i que els sacerdots que duïen a terme les cerimònies poden pertànyer a la divinitat o ser designats especialment²⁶¹.

L'establiment d'un culte podia anar acompanyat del bateig d'un mes o d'una tribu cívica en honor de l'homenatjat. Així trobem mesos anomenats *Seluceius* a Ilium, *Antiocheon* a Laodicea del Licos i Esmirna, i, també a aquesta última *Laodikeon* i *Stratonikeon*, així com tribus batejades *Seleucis* a Colofó, Magnèsia del Meandre i Nisa²⁶².

²⁵⁴ SEG 35.1521 (v. Annex)

²⁵⁵ Walbank, 1984, pp. 96

²⁵⁶ Walbank, 1984, pp. 87, 96

²⁵⁷ Chaniotis, 2005, pp. 436

²⁵⁸ Walbank, 1984, pp. 98, Chaniotis, 2005, pp. 437, OGIS 224 (v. Annex).

²⁵⁹ Walbank, 1984, pp. 92-93, Chaniotis, 2005, pp. 438-9

²⁶⁰ La inscripció I Erythrai 205 = LSAM 24B (v. Annex) conserva part d'un himne on Seleuc es anomenat fill d'Apol·lo.

²⁶¹ Walbank, 1984, pp. 92-93, Chaniotis, 2005, pp. 438-9. SEG 35.1521 (v. Annex).

²⁶² Walbank, 1984, pp. 93

Sovint els reis i reines rebien culte amb epítets especials, relacionats amb l'origen particular de cada culte, que podien (i solien) canviar de ciutat a ciutat, però que també podien ser precursors del títol del culte dinàstic oficial. *Theos/Thea* (déu/deessa), *Soter* (salvador) o *Eurgetes* (benefactor) eren habituals, i servien per reforçar la imatge reial.²⁶³

2. Afrodita i les reines

Igual que els reis eren assimilats amb déus, les reines eren associades i assimilades a deesses²⁶⁴, però especialment a Afrodita, amb qui tenien una estreta associació²⁶⁵. No només elles, però, van ser associades a la deessa. Algunes cortesanes (*hetaira*) reials també van rebre culte en associació a Afrodita²⁶⁶, encara que no se'n coneixen casos entre els selèucides.

Afrodita era la deessa grega de la bellesa, l'amor, la sexualitat, el matrimoni (especialment en el seu aspecte sexual)²⁶⁷ i la fecunditat. Regia sobre amors heterosexuales i homosexuals, sobre prostitutes²⁶⁸ i dones casades però també sobre amors més espirituals, com el manteniment de l'harmonia entre els ciutadans. El seu poder sobre el desig sexual la convertia, possiblement, en la més poderosa de les deesses, desitjada perquè portava l'amor i concòrdia conjugals (les quals asseguraven la necessària legitimitat dels fills) però també temuda com a personificació del «perill» que suposava la «irresistible» atracció d'una dona sobre un home en la mentalitat patriarcal grega.²⁶⁹ De fet, els grecs es referien al sexe com *ta Aphrodisia*, (“les coses d'Afrodita”).²⁷⁰

Afrodita sempre havia sigut una deessa popular, però la seva popularitat va augmentar a finals del període clàssic i durant l'època hel·lenística²⁷¹. Va ser en aquest moment que van fer la seva aparició les estàtues d'Afrodita totalment nua o amb la part inferior del cos coberta, encara

²⁶³ Walbank, 1984, pp. 93, 96

²⁶⁴ Carney, 2000, pp. 220 suggereix “simbiosi” com millor definició.

²⁶⁵ Mirón, 2012, pp. 180.

²⁶⁶ Carney, 2010, pp. 203 i 2000, pp. 218. Per exemple, Lamia i Leanea, *hetairai* de Demetri I de Macedònia, van rebre culte a Atenes com Leanea Afrodita i Lamia Afrodita (Atheneu, 253a), per disgust de Demetri (el qual no va dir res en el cas de la seva dona Fila). Bilistiche, *hetaira* de Ptolemeu II Filadelf, també va rebre culte com Aphrodite Bilistiche (Plutarc, *Moralia*, 753e-f)

²⁶⁷ Carney, 2000, pp. 222-3. Encara que Hera era, originalment, la deessa del matrimoni, a partir del segle IV Afrodita es va convertir en la deessa típicament associada a aquest. També estava associada amb el mar i era patrona dels mariners.

²⁶⁸ Com Afrodita Hetairia, era protectora de les cortesanes, i, a Corint i Xipre, el seu culte incloïa la prostitució sagrada (Carney, 2000, pp. 223, Atheneu, 573c-d).

²⁶⁹ Mirón, 2012, pp. 168-170, 176, 183.

²⁷⁰ Smith, 1991, pp. 79

²⁷¹ Mirón, 2012, pp. 169

que en poses considerades púdiques. Aquestes estàtues expressaven un nou ideal eròtic masculí, però la seva popularitat també indicava un canvi en l'actitud cap a les dones, que s'allunyava del model de «matrona», provocada pels canvis socials que s'estaven produint²⁷².

En una societat on el poder de les dones era limitat i on la seva posició, reconeixement i capacitat estaven definides per, i depenien de, la seva relació amb els homes (especialment en el matrimoni i la procreació) el poder d'amor i seducció d'Afrodita era la seva millor basa per enamorar un home, aconseguir un marit i posseir influència sobre ell²⁷³. Els camps d'actuació d'Afrodita estaven estretament lligats als interessos femenins, i això la convertia en la deessa més popular entre les dones, amb les que tenia vincle especial²⁷⁴.

Encara que les reines es trobaven entre les més poderoses de les dones, compartien amb la resta el fet que elles també es definien en la dependència d'un home: el seu poder e influència depenia també de la seva relació (principalment sexual) amb homes, en el seu cas, reis poderosos²⁷⁵. Però precisament era aquesta relació la que els proporcionava accés al poder polític i els hi donava una notable capacitat influència i d'intercessió, característiques que van dur a algunes reines a exercir un poder polític real²⁷⁶.

En el món grec, era bàsica la relació dicotòmica entre amor i guerra, símbols del masculí i el femení i elements al mateix temps "*oposats, complementaris, i interdependents*"²⁷⁷. Així, enfront del rei guerrer, desestabilitzador i destructor, la reina representava l'amor, un amor que no era només sexual, sinó que estenia al seu regne, simbolitzant la pau, la cohesió i la prosperitat, a las que Afrodita també era associada²⁷⁸. Era una imatge que formava part de l'aparell propagandístic de la monarquia, que posava en relleu la cara amable, pacífica i benefactora del poder i que reforçava, al mateix temps, el poder i la posició de la reina.²⁷⁹

Els cultes que s'establien per les reines valoraven precisament aquestes qualitats femenines: la pietat amb els déus, la benevolència amb els seus súbdits, la devoció cap el rei i la seva disposició d'actuar en conformitat amb la política del seu marit.

²⁷² Smith, 1991, pp. 81-82.

²⁷³ Mirón, 2012, pp. 168-170, 180-81

²⁷⁴ Mirón, 2012, pp. 180-181

²⁷⁵ Mirón, 2012, pp. 180-181

²⁷⁶ Mirón, 2012, pp. 183, Carney, 2010, pp. 203

²⁷⁷ Mirón, 2012, pp. 181

²⁷⁸ Mirón, 2012, pp. 181

²⁷⁹ Mirón, 2012, pp. 181, 183

Per les reines, l'associació amb Afrodita era atractiva i poderosa, i els hi va permetre superar algunes barreres de gènere. Però era també una associació ambivalent que, per un cantó, reconeixia el seu poder però que, per l'altre, el neutralitzava simbòlicament reconduint-lo, encara que fos polític, a una forma de poder més típicament femenina²⁸⁰.

A la pràctica, la primera reina en ser associada a la deessa va ser Fila, esposa de Demetri I, la qual va ser adorada com Fila Afrodita pels ciutadans d'Atenes des de ca. 307, després que el seu marit alliberés la ciutat de la tirania.²⁸¹

La seva filla Estratonice, esposa de Seleuc I i Antíoc I, també va ser adorada com Afrodita Estratonice a Esmirna²⁸². En el seu cas, a més, la seva llegendària (certa o no) història d'amor amb Antíoc I²⁸³, la mostrava amb un poder de seducció digne de la mateixa Afrodita²⁸⁴.

Una altra reina assimilada a Afrodita va ser Laodice III, esposa d'Antíoc III, adorada com Afrodita Laodice a Iasos i Teos. A la primera, Laodice hi va establir una fundació per dotar les noies pobres, a fi d'afavorir la regeneració demogràfica després d'un devastador terratrèmol. La ciutat va reconèixer la seva acció establint un sacerdoti femení d'Afrodita Laodice, una processió anual en el seu aniversari (*Aphrodision*), en la que participaven els homes i dones casadors, i la costum que els nuvis li oferissin un sacrifici després de la boda segons amb els seus mitjans²⁸⁵.

A Teos, es va construir una font al àgora que duia el seu nom, l'aigua de la qual tenien que fer servir els sacerdots i sacerdotesses per les seves libacions, els ciutadans per les seves ofrenes i les núvies pel bany ritual del casament. A més, l'aigua tenia que ser retirada vestint robes blanques i corones. L'estat fragmentari de la inscripció no permet saber la raó d'aquests honors.²⁸⁶

Els cultes a reines tenien també un altre efecte. Les posicions de sacerdotesses de les reines eren generalment ocupades per dones d'alt estatus, i la posició els hi donava la capacitat d'actuar elles mateixes com a benefactores, ampliant la ret de relacions de reciprocitat entre reis i súbdits²⁸⁷.

²⁸⁰ Mirón, 2012, pp. 183-184

²⁸¹ Ateneu, 6, 254a, 255c, Mirón, 2012, pp. 170-71, Carney, 2000, pp. 218

²⁸² OGIS 228 i 229 (v. Annex), SIG 3, 575 i 990. El seu nét, Seleuc II, va demanar, ca. 241, als altres reis i dinastes que el santuari d'Afrodita Estratonice a Esmirna fos considerat sagrat e inviolable. A Esmirna també hi havia rebia culte el seu fill Antíoc II.

²⁸³ *vid infra*, 1.2 Estratonice: Símbol de legitimació

²⁸⁴ Mirón, 2012, pp. 172

²⁸⁵ SEG 26, 1226, Ma nº 26B (v. Annex)

²⁸⁶ Ma, nº 18 (v. Annex)

²⁸⁷ Ramsey, 2011, pp. 518

2. Les reines benefactores: la cara amable de la monarquia

1. Esferes de poder

Las reines selèucides van tenir, des de molt aviat, un paper en els assumptes d'estat, generalment complementari al del seu marit²⁸⁸. La diplomàcia, la justícia i l'esfera socioeconòmica estaven normalment entre les competències de la reina²⁸⁹. Era una esfera més femenina dintre dels assumptes de govern²⁹⁰, que les mostrava com propiciadores de la prosperitat i la cohesió social²⁹¹ i on qualitats domèstiques, com l'amor al marit, la fertilitat, es projectaven en públic com model d'altres dones i benefici per la comunitat²⁹². Per exemple, la funció de cuidar de la casa es podia convertir en sostenir logísticament el marit o els fills durant una campanya militar²⁹³.

Així i tot, en la imatge pública no hi havia un límit definit que separe clarament les activitats masculines i femenines. Mentre no hi hagués conflicte (públicament, almenys), la reina podia tenir un paper important en els assumptes d'estat sense que aquest poses un perill el poder o la imatge del rei²⁹⁴.

La reina representava, també, un poder més accessible i proper. Mentre que el poder masculí, encara quan era benefactor, es presentava com distant, les reines presentaven una imatge més propera²⁹⁵, amable i benèvola²⁹⁶. Com moltes esposes amb els seus marits, les reines suavitzaven la imatge del poder masculí²⁹⁷.

Però aquesta manca de definició també feia possible que, quan mancava un rei, la reina pogués agafar rols tradicionalment masculins²⁹⁸. En aquest sentit, les reines selèucides tenien la capacitat de representar els seus marits.²⁹⁹ Quan Antíoc III estava de campanya a l'Egeu amb el seu

²⁸⁸ Roy, 1998, pp. 131

²⁸⁹ Mirón, 2011, pp. 271

²⁹⁰ Roy, 1998, pp. 123.

²⁹¹ Mirón, 2011, pp. 271

²⁹² Mirón, 2013, pp. 179

²⁹³ Mirón, 2013, pp. 179

²⁹⁴ Roy, 1998, pp. 123.

²⁹⁵ Mirón, 2011, pp. 260

²⁹⁶ Mirón, 2011, pp. 271

²⁹⁷ Mirón, 2013, pp. 187

²⁹⁸ Roy, 1998, pp. 123-4

²⁹⁹ Carney, 2010, pp. 205

fill, la seva esposa Laodice III el representava, mantenia contactes diplomàtics en nom seu i tenia autoritat sobre el tresor i els oficials reials.

2. La reina diplomàtica i benefactora

En el marc de les monarquies hel·lenístiques, les relacions diplomàtiques tenien un caràcter altament personal, s'establien en termes de parentesc i de *philia*, relacions d'amistat que impliquen una reciprocitat. Així, les relacions amb regnes i ciutats són part de la ret de *philia* personal, entenent per "personal" a tota la família³⁰⁰.

Les reines podien comunicar-se amb les ciutats i els governadors de satrapies per motu propi, podien rebre ambaixades³⁰¹ i disposaven d'un servei cancelleria, encara que no està clar si era o no el mateix que el del rei³⁰².

Les reines podien actuar per iniciativa pròpia i que es mantenien informades del que pasava, però normalment també s'encarregaven de deixar clar que ho feien d'acord amb les polítiques del seu marit³⁰³, mostrant públicament un front unit. Un exemple és la carta de Laodice III a la ciutat d'Iasos:

[...] Having often heard my brother recall the / help he constantly provides to his friends and allies, and how when he recovered your city which had been afflicted by unexpected natural disasters, he restored to you your freedom and your laws, and for the rest he intends / to increase the citizen body and bring it to a better condition, and since it is my policy to act in accordance with his zeal and eagerness and because of this to confer a benefaction on those citizens who are destitute, [...] I will try to help in securing in every way the other benefits I intend to confer, acting in accordance with / the wishes of my brother³⁰⁴

La diplomàcia hel·lenística estava intrínsecament barrejada amb la *eurgesia*³⁰⁵ i era aquí on la reina podia desplegar millor la seva activitat.

³⁰⁰ Mirón, 2011, pp. 269

³⁰¹ I. Didyma 480, IG IV, 750, Ma nº 17, 18 i 26 (v. Annex), Bielman, 2003, pp. 56

³⁰² Bielman, 2003, pp. 54;

³⁰³ Mirón, 2012, pp. 174, Roy, 1998, pp. 121

³⁰⁴ SEG 26.1226 (v. Annex)

³⁰⁵ Mirón, 2011, pp. 267

Eurgesia, en grec, significava “bona obra” o “bona conducta” e implicava que l’acció anava dirigida a beneficiar algú³⁰⁶. A nivell reial, aquest “algú” era la comunitat. En tant que les accions de les reines eren benefactores per la comunitat, aquestes contribuïen a justificar el poder reial, cosa que, al mateix temps, repercutia en la seva pròpia influència pública³⁰⁷ i els hi permetia exercir i veure reconeguda la seva influència social i política, es a dir, el seu poder.³⁰⁸

Les accions benefactores podia estar destinades tant les ciutats i territoris del seu regne com a àrees on exercien influència o desitjaven fer-ho³⁰⁹. No eren accions exclusiva de la reines, ja que els reis també en prenien part, i ambdues eren sovint complementàries, amb les accions de la reina dirigides a un nivell més accessible, humanitari i «maternal»³¹⁰.

Les reines podien finançar tota aquest activitat amb recursos de la corona³¹¹, però també amb els seus propis, ja que generalment posseïen independència financera. Aquests recursos, especialment terres però també diners o altres béns, provindrien de la seva dot, de regals dels seu marit o d’herències familiars³¹².

Però, a pesar de ser una «bona obra», l’*eurgeteia* no era desinteressada. Al contrari, duia implícita la necessitat d’una reciprocitat³¹³. Els favors requerien necessàriament alguna cosa a canvi. Els honors divins podien ser una manera d’expressar aquesta reciprocitat, però això no vol dir que fos l’única cosa que les reines esperessin.

Quan la ciutat lasos va establir un culte en nom de la reina Laodice III, la seva carta a la ciutat deixa entendre que el culte no es l’única reciprocitat que la reina espera, insinuant que la ciutat podria rebre més favors si continuaven lleials:

If you continue to be (well) disposed towards my brother and in general towards our house as is fitting, [and] gratefully remember all our benefactions, I will try to help in securing in every way the other benefits I intend to confer, acting in accordance with /

³⁰⁶ Mirón, 2011, pp. 244

³⁰⁷ Mirón, 2011, pp. 251

³⁰⁸ Mirón, 2013, pp. 186

³⁰⁹ Mirón, 2013, pp. 181

³¹⁰ Bielman, 2003, pp. 56

³¹¹ Sherwin-White i Kuhrt, 1993, pp. 127-28

³¹² Mirón, 2011, pp. 272-3. Les dones hel·lenístiques tenien la capacitat d’heretar i fer testament.

³¹³ Mirón, 2011, pp. 265

*the wishes of my brother. For I know that [he] is very eager to bring about the restoration [of the] city. Farewell*³¹⁴

Però aquesta obligació era un camí de doble sentit. Al parlar del culte reial, ja s'ha vist que el acceptar honors divins d'una ciutat podia implicar una promesa de tenir en compte els interessos de la polis en el futur. En la mateixa línia, amb uns agraïments abundants o fins i tot desmesurats, la ciutat podia pressionar al rei o a la reina per rebre més favors. Quedar com els més generosos era una qüestió d'imatge i estatus per un monarca, i es veuriem obligats a respondre per equilibrar la balança al seu favor³¹⁵.

2.1. *Eurgeteia i religió*

Els actes benefactors de les reines podien veure's tant en el terreny religiós com cívic, encara que en el món grec no es possible separar realment l'un de l'altre³¹⁶. L'*eusebia*, la pietat, era considerada una virtut essencial i, com a tal, una en la que els reis volien presentar-se com el model a seguir³¹⁷.

Però per la monarquia, una donació no era només un acte personal, sinó un que la pietat expressada a les divinitats servia per atraure la seva protecció sobre tota la comunitat³¹⁸. Era, a més, d'una expressió de poder i riquesa³¹⁹, un acte polític i, sobretot si es realitzava en un santuari panhel·lènic, un acte de diplomàcia³²⁰ i promoció. Les dedicacions podien ser, entre d'altres, donacions d'objectes valuosos, fons per construir llocs pel culte o estàtues, o dotar festivals³²¹. La dedicació d'una estàtua solia ser un acte comú de reciprocitat.

La reina Apama, esposa de Seleuc, va ser honorada per la ciutat de Milet amb una estàtua per, entre altres³²², ajudar econòmicament en la construcció del temple d'Apol·lo.

³¹⁴ SEG 26.1226 (v. Annex)

³¹⁵ Ramsey, 2011, pp. 515

³¹⁶ Mirón, 2011, pp. 251-2

³¹⁷ Mirón, 2011, pp. 251

³¹⁸ Mirón, 2011, pp. 252, Mirón, 2013, pp. 182

³¹⁹ Mirón, 2011, pp. 252

³²⁰ Mirón, 2011, pp. 252,254

³²¹ Mirón, 2011, pp. 254-8

³²² I. Didyma 480 (v. Annex). *vid supra*

Estratonice, esposa de Seleuc i Antíoc, va realitzar una gran quantitat de dedicacions a Leto, Àrtemis i Apol·lo (considerat pels selèucides com el seu ancestre) al santuari de Delos, per las que va ser reconeguda pel santuari amb una estàtua i la dedicació d'un *temenos*³²³.

Estratonice va celebrar el casament de la seva filla Fila oferint a Apol·lo un collar del seu pare i unes polseres tipus esclava de la seva filla, i la de la seva altra filla Estratonice donant per Apol·lo una corona d'or més fastuosa que la que tenia, tres corones per les Gràcies posades sobre la mà d'Apol·lo i un collar per Leto³²⁴. Altres donacions, llistades en inventaris del temples d'Apol·lo i Artemisa, incloïen braçalets, anells, collarets, *phialai* (bols per libacions), pots de maquillatge, craters de plata i òbols³²⁵.

Però en cap d'aquestes dedicacions Estratonice s'identifica com esposa d'un rei, sinó com a "filla del rei Demetri i la reina Fila"³²⁶ o només "filla del rei Demetri"³²⁷. Aquestes donacions tenien també un aspecte diplomàtic, ja que demanava la protecció divina per matrimonis que suposaven aliances familiars entre dues dinasties, i, per tant, creaven *philia*³²⁸. Estratonice podria haver actuat com una ambaixadora de la seva família d'origen a la seva nova dinastia³²⁹.

2.2. *Eurgeteia cívica*

En un àmbit cívic, moltes de les accions de les reines eren una projecció a gran escala dels rols i les qualitats domèstiques associades a les dones³³⁰. En altres paraules, actuaven com a «mares» de la comunitat³³¹.

Les reines podien actuar com a mitjanceres i protectores, intercedint davant el poder del rei³³². Estratonice, quan encara era esposa de Seleuc, va rebre un ambaixador de la ciutat de Trezene i va intercedir en el seu favor per alliberar els presoners i les naus capturades pel seu marit en la guerra³³³.

³²³ Mirón, 2011, pp. 254-5. IG XI 4, 514

³²⁴ Mirón, 2011, pp. 254-5, Ramsey, 2016, pp. 98-99

³²⁵ Ramsey, 2016, pp. 98-99. IG XI.2 161, face B, IG XI.2 164, face A.

³²⁶ Inscripció d'una *tainia* (cinta d'or).

³²⁷ Ramsey, 2016, pp.99, Macurdy, 1932, pp. 81

³²⁸ Mirón, 2011, pp. 254-5

³²⁹ Carney, 2000, pp. 172

³³⁰ Mirón, 2011, pp. 262-3

³³¹ Mirón, 2013, pp. 187

³³² Mirón, 2011, pp. 260

³³³ IG IV 750

Sardes va ser una altra ciutat que es va beneficiar de la mediació d'una reina. La ciutat s'havia revelat contra Antíoc III, que la havia situat i conquerit després de dos anys de setge. El rei els va imposar un sever càstig: un impost d'una vintena part, l'allotjament d'una guarnició i la confiscació del *gymnasium* pels seus soldats. Però uns mesos després, el rei va canviar de política, aixecant l'impost de la vintena, reduint el nombre de cases que havien d'acollir la guarnició, ordenant la repoblació i reconstrucció de la ciutat (amb fusta subministrada del bosc reial de Taranza) i tornant-los el *gymnasium*. Poc després, la reina Laodice va enviar una carta a Sardis, on els hi agraià els honors divins per ella i la seva família³³⁴. Encara que no existeix una còpia del decret d'atorgament dels honors, no és difícil creure que els dos fets estiguessin relacionats³³⁵. Les noves mesures anaven a favor de recuperar la demografia (un dels camps d'acció de les reines), al temps que generaven una via de comunicació positiva entre ciutat i monarquia³³⁶.

En el sentit expressat per aquests dos exemples, la mediació de les reines seria un contrapès a la destrucció generada per l'acció bèl·lica del rei³³⁷ però, al mateix temps, també implicava un reconeixement explícit de la seva autoritat³³⁸.

La reina també podia exercir un altre tipus de mediació³³⁹, entre guerra i domesticitat ajudant, per exemple, a mantenir logísticament les campanyes militars.³⁴⁰ Al 299, un decret de la ciutat de Milesia honorava la reina Apama pel seu suport als mercenaris de la ciutat que havien lluitat al costat del seu marit i la seva ajuda en reconstruir el temple³⁴¹. Aquest suport s'hauria produït durant les conquestes a l'est de Seleuc, i, encara que es desconeix la naturalesa exacta de la ajuda³⁴², comparant-la amb altres casos podria haver inclòs, entre d'altres, intel·ligència, recursos logístics, provisions o ajuda financera, que la reina hauria proporcionat utilitzant els seus propis contactes i recursos a la zona³⁴³.

Les dones, la família i la reproducció eren camps de particular atenció per les reines, i estaven sovint lligades als cultes reials assimilats a Afrodite. Les accions *d'eugerteia* en aquest camp

³³⁴ Ramsey, 2011, pp. 516

³³⁵ Ramsey, 2011, pp. 516

³³⁶ Ramsey, 2011, pp. 516, Ma, 1999, nº 1, 2 i 3 (v. Annex)

³³⁷ Mirón, 2011, pp. 268-9

³³⁸ Mirón, 2013, pp. 183

³³⁹ Ramsey, 2016, pp. 94

³⁴⁰ Mirón, 2013, pp. 179

³⁴¹ *Dydima* 480 (v. Annex).

³⁴² Mirón, 2013, pp. 182

³⁴³ Ramsey, 2016, pp. 94

també tenien ramificacions demogràfiques i polítiques³⁴⁴ en el paper de la reina com protectora de la família la fecunditat. Els cas més clar d'aquest tipus d'*eugerteia* es la fundació que Laodice III va establir a lasos per dotar les noies pobres després d'un devastador terratrèmol, de la que s'ha parlat abans. Afavorint els casaments, no només ajudava les noies sinó que ajudava a la pròpia continuïtat de la ciutat afavorint el naixement de nous ciutadans³⁴⁵.

3. Reines amb fort poder polític a les acaballes de la dinastia. Cleopatra Thea.

El final de la dinastia selèucida va ser un període de conflicte constant. Es en aquestes circumstàncies quan les reines tenien més capacitat d'actuació. Cleòpatra Thea n'és el millor exemple i la manera com les fonts la van tractar exemplifica també la visió que es tenia de les dones amb poder polític.

Filla del faraó Ptolemeu V, va ser esposa de tres reis selèucides, als que va donar legitimitat i recursos: Alexandre Balas, Demetri II i Antíoc VII. Això li va permetre acumular un gran poder personal, que va intentar posar en joc al quedar-se viuda per tercera vegada.

El 130 aC, Antíoc VII va marxar contra els parts, per obligar-los a alliberar el seu germà. però va morir en batalla. Demetri II va ser alliberat³⁴⁶ i es va restituir a sí mateix en el tron³⁴⁷. Però no va haver-hi reconciliació matrimonial.

Thea no podia tolerar Rhodogune ni podia refiar-se d'ell.³⁴⁸ Enlluernat per la promesa de la seva sogre de posar-lo al tron d'Egipte si l'ajudava contra el seu germà-marit Ptolemeu VIII, Demetri II va caure derrotat pel pretendent que el faraó s'havia buscat, Alexandre Zabinas³⁴⁹. Quan Demetri va intentar refugiar-se a Ptolemais, Thea va fer que li tanquessin les portes de la ciutat a la cara³⁵⁰. Es va dirigir a Tir, on va ser arrestat i executat, segons alguns, a instigació de la seva esposa³⁵¹.

³⁴⁴ Ramsey, 2011, pp. 510

³⁴⁵ Mirón, 2011, pp. 263

³⁴⁶ Apià, *Siria*, 68, Porfiri FGH 250 F32.12 i 19-21 = Eusebius *Cròniques* i 257-8 Schone, Justí 38.9.10-10.10 i 39.1.6, Atenaeu 439e, Diodor 34/35.7, Ogden, 1999, pp. 150, Whitehorne 1994, pp. 156

³⁴⁷ Whitehorne, 1994, pp. 157

³⁴⁸ Segons Porfiri, Cleòpatra Thea va enviar Antíoc IX (el seu fill amb Antíoc VII) a Cyzicus, sota la cura del seu fidel eunuc Krateros, perquè temia el que Demetri II li pogués fer (Porfiri FGH 260 F32.20 = Eusebi *Cròniques* i 257-8 Schone)

³⁴⁹ Suposat fill adoptiu de Balas. Eusebi, *Cròniques* 1.257-8, Justí 39.1.4-5

³⁵⁰ Whitehorne, 1994, pp. 159. Segons Apià (*Siria*, 68), ho va fer per gelosia pel seu matrimoni amb Rhodogune.

³⁵¹ Apià, *Siria*, 68, Livy, *Periocha*, 60 (v. Annex)

Seleuc V, el seu fill gran amb Demetri II, es va declarar rei a sí mateix. Les fonts ens diuen que Thea el va matar. Segons Justí i Livi³⁵², per assumir la diadema sense el seu permís; segons Apià³⁵³, per por que volgués venjar el seu pare.

Les seves accions deixen ben clar el nivell de poder que tenia. Es va convertir en la única reina hel·lenística que va regnar i encunyar monedes en el seu propi nom (125 aC). Però en menys d'un any, es va veure forçada a associar al tron el seu fill petit, Antíoc VIII, encara que ella conserva el poder³⁵⁴:

Uno de sus dos hijos, Seleuco, por haber tomado [9] la diadema sin la autorización de su madre es matado por ella misma; el otro, a quien se le dio el sobrenombre de Gripo por el tamaño de su nariz, es nombrado rey por la madre, con la condición de que el título de rey quedara en manos del hijo, pero todo el poder del imperio en manos de la madre.

En les monedes encunyades a partir d'ara, surten dos tots, però Thea apareix davant del seu fill, i la inscripció en les mateixes l'anomena primer a ella. Ambdues eren senyals de preeminència³⁵⁵. Ella seguia conservant el poder.

Amb la reconciliació entre Cleopatra II i Ptolomeu VIII, Antíoc VIII va rebre en matrimoni la filla d'aquest, Cleòpatra Trifena³⁵⁶ i, amb l'ajuda de l'exèrcit egipci, va derrotar Zabinas el 123 aC³⁵⁷.

Antíoc VIII era ja adult i tenia una esposa ptolemaica pròpia que li donava legitimació, però Thea no renunciava a la posició de regent³⁵⁸. El 121/0 aC, Thea moria enverinada. Segons Justí, Antíoc VIII la va obligar a veure's la copa de vi enverinat amb que pretenia matar-lo a ell³⁵⁹. Però, curiosament, va ser Antíoc VIII es el que es va fer conegut pel seu hobby d'estudiar verins.³⁶⁰

Les accions de Thea, necessàries o no, transgredien les normes establertes i van ser vistes de diferents maneres per les fonts antigues. El fet de donar-se ella mateixa en matrimoni a Antíoc

³⁵² Justí 39.1.9, Livi *Epitome* 60 (v. Annex), Porfiri FGH 260 F32.22 = Eusebi Cròniques i 257-8 Schone

³⁵³ Apià *Síria* 69 (v. Annex)

³⁵⁴ Justí 39.1.9. Antíoc tenia uns 16 anys (v. Annex)

³⁵⁵ Whitehorne, 1994, pp. 161, 163

³⁵⁶ *vid supra* II. 2.2. *Les princeses ptolemaiques en l'última etapa de la dinastia*

³⁵⁷ Whitehorne, 1994, pp. 161-2

³⁵⁸ Macurdy, 1932, pp. 99. Whitehorne, 1994, pp. 162 opina que Antíoc VIII "*began to find his mother's overbearing nature more and more difficult to tolerate*".

³⁵⁹ Roy, 1998, pp. 124, Justí 39.27-8

³⁶⁰ Gale 14 p. 185, Whitehorne, 1994, pp. 162, Ogden, 1999, pp. 153

VIII no es reprovat perquè no va intentar governar sola, si no que va buscar un rei³⁶¹, i en fer-ho va donar una dècada d'estabilitat al reialme³⁶². Donar-se a si mateixa podia ser una transgressió dels costums, però ho feia pel bé de la dinastia³⁶³ i del reialme, i en un moment de circumstàncies especials, que feien la seva acció acceptable.

Però després la situació era diferent. Els seus fills, els hereus legals, ja eren adults, i podien agafar la responsabilitat de regnar, però ella creia poder controlar-los³⁶⁴. Thea havia fet el pas extra d'apropiar-se de l'autoritat reial³⁶⁵ i, al fer-ho, estava desafiant el poder masculí i s'havia topat frontalment amb potser l'únic límit infranquejable, la cosa que la majoria no podia tolerar: la presència d'una dona sola al tron³⁶⁶. A la tradicional aversió a una dona sola en el poder, a més s'hi afegia la mística del rei guerrer selèucida, un líder militar que no només dirigia les tropes sinó que era el primer en la línia de batalla, i aquest era un rol que Thea no podia ocupar³⁶⁷.

Pels autors antics, aquesta transgressió no podia portar sinó al caos. Però no son els fets polítics els que son jutjats, sinó les seves accions contra els seus fills, per les quals es presentada com un monstre, àvida de poder, plena d'odi i menyspreu pels seus fills i mereixent el seu final³⁶⁸.

L'explicació de les seves accions podria estar en els seus orígens. A Egipte, les reines havien anat assumint prerrogatives dels reis i, en conseqüència, més poder polític, durant una època convulsa per atacs exteriors i problemes interns³⁶⁹. Cleòpatra I (la filla d'Antíoc III i esposa de Ptolemeu V), va regnar conjuntament amb el seu fill Ptolemeu VI, i que el seu nom apareixia sovint primer en les fórmules indicaria que no era només una regent, sinó reina regnant³⁷⁰. Cleòpatra II, filla de Cleòpatra I i mare de Thea, va intentar en dos ocasions regnar en solitari. Al enviudar de Ptolemeu VI, va ser obligada a casar-se amb Ptolemeu VII³⁷¹. Tretze anys més tard, es va proclamar reina amb el nom de Cleòpatra Filometor Soteira, entrant en una guerra civil amb el seu germà-

³⁶¹ Bielman, 2012, pp. 57

³⁶² Bielman, 2012, pp. 58, Flavi Josef *Antiguitats judaiques*, 137.

³⁶³ Carney, 2000, pp. 36

³⁶⁴ Bielman, 2012, pp. 58

³⁶⁵ Bielman, 2012, pp. 58

³⁶⁶ Bielman, 2012, pp. 60, Whitehorne, 1994, pp. 160

³⁶⁷ Whitehorne, 1994, pp. 161

³⁶⁸ Bielman, 2012, pp. 58, Apità 14.68-69, Justí 39.1.2

³⁶⁹ Pomeroy, 1984, pp. 23

³⁷⁰ Bielman, 2012, pp. 60

³⁷¹ Whitehorne, 1994, pp. 106

marit que va involucrar també els selèucides³⁷². Pocs anys més tard, la seva germana Cleòpatra III reina d'Egipte, regnaria primer amb els seus fills Ptolemeu IX i Ptolemeu X en diferents períodes, imposant la seva voluntat, casant i descasant les seves filles³⁷³ com li convenia i jugant un joc polític desprietat per mantenir-se en el poder³⁷⁴.

Encara que va començar la seva carrera com un peó del joc polític, Thea va actuar una independència creixent, demostrant un caràcter fort i decidit³⁷⁵.

³⁷² Whitehorne, 1994, pp. 127-130. Diodor, 34-35, Justí, 38.8 i 39,

³⁷³ Cleòpatra IV, Cleòpatra Trifene i Cleòpatra Selene.

³⁷⁴ Whitehorne, 1994, pp. 132-143

³⁷⁵ Whitehorne, 1994, pp. 163

Conclusions

La regne selèucida, com les altres monarquies sorgides de la desintegració de l'imperi d'Alexandre Magne, va néixer per la força militar. Era "terra conquerida per la llança" i era aquesta victòria militar el que va donar als successors d'Alexandre l'autoritat reial. Però això també ocasionava un problema de legitimitat. Havien guanyat la terra, però ara tenien que justificar el seu govern i consolidar-lo per poder passar-lo als seus hereus. I en aquest procés de legitimació les reines hi van tenir un paper essencial.

El poder reial es definia com poder dinàstic, com el poder d'una família, i les reines es van convertir en l'element fonamental pel seu funcionament. Però no tan sols van jugar un paper com a transmissores del poder, sinó també en la pròpia definició del mateix.

Des de molt aviat, les reines van jugar un important paper públic, i la imatge del rei es definia no tan sols per la seva capacitat militar, sinó també en relació amb la seva reina. Es va crear una imatge pública d'una parella reial unida i mútuament devota, que no només assegurava el naixement d'hereus legítims, sinó la prosperitat de tot el regne. El rei i la reina es mostraven com elements complementaris, treballant junts pel bé de tota la comunitat. Aquesta imatge era una construcció, que no necessàriament tenia que veure amb la realitat.

En molts casos, les reines van jugar un paper legitimador per elles mateixes. Ja fos per la seva ascendència, pel poder que representaven o pels recursos que oferien, casar-se amb elles ja era, en si mateix, una legitimació del dret a vestir la diadema. I aquest poder legitimador repercutia també en el propi estatus i poder de la reina.

Les accions de la reina es dirigien a una esfera tradicionalment més femenina dintre dels assumptes d'estat: la diplomàcia, la justícia i l'esfera socioeconòmica. Enfront al poder militar del rei, protector però també destructiu i disruptor, la reina representava la pau, la cohesió social i la prosperitat del regne. El de la reina es presentava com un poder més proper i amable.

Les reines jugaven també un important paper diplomàtic, en un món on les relacions diplomàtiques tenien un caràcter altament personal i s'establien en termes de parentesc i *philia* (amistat). Aquesta diplomàcia estava íntimament relacionada amb la *eurgesia*, "bones obres" que tanmateix requerien una reciprocitat. Aquesta *eurgesia* no era exclusiva del a reina, però com en la imatge pública del poder, les accions del rei i la reina es mostraven complementaries. Les reines eren mitjanceres que intercedien davant del poder del rei en nom de la comunitat, prestaven ajuda i asseguraven la continuïtat de les famílies i les ciutats. *L'eugertisme* va ser una de les vies

primordials en que les reines van poder demostrar el seu poder e influència, que al mateix temps servia per justificar el de la dinastia.

Per les ciutats, una manera d'expressar aquesta reciprocitat era concedir als monarques honors divins i, fins i tot en certs casos, reis i reines eren assimilats amb divinitats. En el cas de les reines, aquesta associació era amb Afrodita. En un món on la posició i el poder d'una dona depenia de la relació amb un home, la deessa de l'amor, la sexualitat i el matrimoni era una aliada poderosa. L'associació amb Afrodita era una manera de reconèixer el propi poder de la reina, encara que també era una manera de neutralitzar-lo a un terreny típicament femení. Així, i tot, era una manera de fer-se valer i obtenir reconeixement.

El final de la dinastia va ser un període de conflicte i, en aquest marc, les reines no només es van convertir en un element legitimador imprescindible, sinó que també van guanyar la capacitat d'actuar més independentment i agafar rols tradicionalment masculins.

Bibliografía: Fonts

1. Fonts primàries

APPIAN, *Syrian Wars*, trad: Horace White. Loeb Classical Library. Disponible a <http://www.livius.org/sources/content/appian/appian-the-syrian-wars/>

ARRIAN. *Anabasis Alexandri (Books V-VII) Indica*, trad: E. Iliff Robson. Cambridge: Harvard University Press, 1933. Reprinted 1949. Loeb Classical Library.

DIODORUS OF SICILY. *Books IV-VIII*, trad: C. H. Oldfather. Cambridge: Harvard University Press; London: William Heinemann, Ltd. 1989. Loeb Classical Library. Disponible a: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Diodorus_Siculus

FLAVIO JOSEFO. *Autobiografía, Contra Apión*, trad: Margarita Rodríguez de Sepúlveda. Madrid: Gredos, 2001. Biblioteca Clásica 80.

JOSEPHUS. *VII: Jewish Antiquities Books XII-XIV*, trad: Ralph Marcus. London: William Heinemann; Cambridge: Harvard University Press, 1943. Reprinted 1957. Loeb Classical Library.

ISÓCRATES. *Discursos*, trad. Juan Manuel Guzmán Hermida. Madrid: Gredos/RBA Coleccionables, 2015. Biblioteca Clásica 48.

JEFFREYS, Elizabeth, JEFFREYS, Michael, and SCOTT, Roger. *The Chronicle of John Malallas: A Translation*. Melbourne: Australian Association for Byzantine Studies, 1986

JULIAN. *Misopogon*, trad: W.C.Wright. Loeb Classical Library. Disponible a: <http://www.attalus.org/translate/misopogon.html>

JUSTINO; TROGO, Pompeyo. *Epítome de las Historias filipícas de Pompeyo Trogo. Prólogos. Fragmentos*, trad: José Castro Sánchez. Madrid: Gredos, 1996, 2008. Edición de Kindle. Biblioteca Clásica Gredos 212

LIVIUS, TITUS. *Periochae*, trad: Jona Lendering. Disponible a: <http://www.livius.org/articles/person/livy/livy-the-periochae/>

LUCIANO. *Obras I*, trad: Andrés Espinosa Alarcón. Madrid: Gredos, 1981. Biblioteca Clásica 42.

— *Obras III*, trad: J. Zaragoza Botella. Madrid: Gredos, 1996. Biblioteca Clásica 138.

POLYAENUS: *Stratagems* Disponible a: <http://www.attalus.org/translate/polyaenus8B.html>

POLIBIO. *Historias II. Libros V-XV*, trad. Manuel Balasch Recort. Madrid: Gredos/RBA Coleccionables, 2016. Biblioteca Clásica 62.

PORPHYRIUS. *Comments on the book of Daniel*. Disponible a: <http://www.attalus.org/translate/daniel.html>

PLUTARCO. *Vidas Paralelas VI*, trad. Jorge Bergua, Salvador Bueno y Juan Manuel Guzmán. Madrid: Gredos, 2007. Biblioteca Clásica 363.

PLUTARCH. *Plutarch's Lives IX*, trad. Bernadotte Perrin. London: William Heinemann; New York: G.P. Putnam's Sons, 1920. Loeb Classical Library.

STRABO. *The Geography of Strabo Vol 5*, trad: Horace Leonard Jones. London: William Heinemann; Cambridge: Harvard University Press, 1928. Reprinted 1954. Loeb Classical Library.

VALERIO MÁXIMO. *Hechos y dichos memorables. Libros I-VI*, trad: S. López Moreda, M.ª L. Trujillo i J. Villalba Álvarez. Madrid: Gredos, 2003. Biblioteca Clásica 311.

2. Recopilacions de fonts

AUSTIN, Michel. *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest. A selection of ancient sources in translation*. Second augmented edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

BAGNALL, Roger S. i DEROW, Peter. *The Hellenistic Period Historical Sources in Translation*. New edition. Malden & Oxford: Blackwell Publishing, 2004.

PRITCHARD, James B. (ed.) *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*. Third edition with Supplement. Princeton: Princeton University Press, 1969.

WORTHINGTON, Ian (ed.), *Alexander the Great: A Reader*. London: Routledge, 2003

Bibliografía

1. Bibliografía general

ERSKINE, Andrew (ed.). *A Companion to the Hellenistic World*. 1st paperback edition. Oxford: Blackwell Publishing, 2005

LÉVEQUE, Pierre. *El mundo helenístico*. Ediciones Paidós, 2005

PRÉAUX, Claire. *El mundo helenístico. Grecia y Oriente, desde la muerte de Alejandro hasta la conquista de Grecia por Roma (323-146 a. de C.), 1 (1984); 6 bis: Id., El mundo helenístico. Grecia y Oriente desde la muerte de Alejandro hasta la conquista de Grecia por Roma (323-146 a. de C.), 2 (1984)*

SHERWIN-WHITE, Susan i KUHRT, Amelie. *From Samarkand to Sardis. A New Approach to the Seleucid Empire*. Berkeley: University of California Press, 1993.

SHIPLEY, Graham. *The Greek World After Alexander 323-30 BC*. Nueva York: Routledge, 2000, 2014. The Routledge History of the Ancient World.

SMITH, R.R.R. *Hellenistic Sculpture: A Handbook*. London: Thames and Hudson, 1991. Reprinted 2005.

WALKBANK, F.W., ASTIN, A.E. et al. (eds.) *The Cambridge Ancient History Volume VII Part 1*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.

2. Bibliografía específica: monarquía, política, reinas

AGER, Sheila Ager & HARDIMAN, Craig, Female Seleukid Portraits: Where are they? A: ERSKINE, A. (ed.) 2005, p. 143-172

ALMAGOR, Eran. Seleukid Love and Power: Stratonike I. A: Coskun i McAuley (eds.) 2016, p. 67-86.

AUSTIN, Michel. *The Seleukids and Asia*. A: ERSKINE, A. (ed.) 2005, p. 121-133.

BIELMAN SÁNCHEZ, Anne. Régner au féminin. Réflexions sur les reines attalides et séleucides. A: PROST, Francis (dir.). *L'orient méditerranéen de la mort d'Alexandre aux campagnes de Pompée: Cités et royaumes à l'époque hellénistique*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2003.

—Quand des reines transgressent les normes, créent-elles l'ordre ou le désordre?. *Lectora. Revista de dones i textualitat*. 2008, vol. 12, p. 51-70. [consulta: 16 de feber de 2017] Disponible a: <<http://revistes.ub.edu/index.php/lectora/article/view/7253>>.

BILLOWS, Richard A. *Kings and Colonists: Aspects of Macedonian Imperialism*. Leiden, New York, Köln: Brill, 1995.

CARNEY, Elizabeth. Eponymous Women: Royal Women and City Names. *Ancient History Bulletin*. 1988, vol. 2, p. 134-142.

—The Sisters of Alexander the Great: Royal Relicts. *Historia*, 1988. Vol. 37, núm. 4, p. 385–404.

—“What's in a Name?” The Emergence of a Title for Royal Women in the Hellenistic Period. A: POMEROY, S. *Women's History & Ancient History*. Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press, 1991, p.154-172

—Women and *Basileia*: Legitimacy and Female Political Action in Macedonia. *The Classical Journal*, 1995, vol. 90, núm. 4, p. 367-391. [Consulta: 18 maig 2014] Disponible a: <<http://www.jstor.org/stable/3297828> >

—*Women and Monarchy in Macedonia*. Norman: University of Oklahoma Press, 2000.

—*Olympias: Mother of Alexander the Great*. New York: Routledge, 2006.

—Being Royal and Female in the Early Hellenistic Period. A: ERSKINE, A. i LLEWELLYN-JONES, L. *Creating a Hellenistic World*. Swansea: Classical Press of Wales, 2010, p.195-220

CHANIOTIS, Angelos. The Divinity of Hellenistic Rulers. A: ERSKINE, Andrew (ed.), 2005, p.431-445.

COSKUN, Altay i MCAULEY, Alex (eds.). *Seleukid Royal Women. Creation, Representation and Distortion of Hellenistic Queenship in the Seleukid Empire*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2016.

ECKSTEIN, Arthur M. Hellenistic Monarchy in Theory and Practice. A: BALOT, Ryan K. (ed.) *A Companion to Greek and Roman Political Thought*. Oxford: Blackwell Publishing, 2009, p. 247-265.

ENGELS, David i ERICKSON, Kyle. Apama and Stratonike — Marriage and Legitimacy. A: COSKUN i MCAULEY (eds.) 2016, p. 39-66.

GREENWALT, William. Polygamy and Succession in Argead Macedonia. *Arethusa*, 1989, vol. 22, núm. 1, p. 19-44. [Consulta: 19 desembre 2013]. Disponible a: <<http://search.proquest.com/docview/1307019483>>

HARDERS, Ann-Cathrin. Seleukos Nikator and His Wives. A: COSKUN i MCAULEY (eds.) 2016, p. 25–38.

MA, John. *Antiochos III and the Cities of Western Asia Minor*. Oxford: Oxford University Press, 1999

—Kings. A: ERSKINE, Andrew (ed.), 2005, p. 177-195.

MACURDY, Grace Harriet. *Hellenistic Queens*. (Reprint of the 1932 edition) Chicago: Ares Publishers, 1985

MIRÓN PÉREZ, María Dolores. La leyenda de Olimpia: madre de Alejandro Magno. A: CID, Rosa María; GONZÁLEZ, Marta (eds.). *Mitos femeninos de la cultura clásica: creaciones y recreaciones en la historia y la literatura*. KRK Ediciones, 2003, p. 247–271.

—Las “buenas obras” de las reinas helenísticas: benefactoras y poder político. *Arenal*, 2011, vol. 18, núm. 2, p. 243-275

—Afrodita y las reinas: una mirada al poder femenino en la Grecia helenística. *Feminismo/s*. 2012, vol. 20, núm. 9, p. 165-186. [Consulta: 19 diciembre 2013] Disponible a: <<http://hdl.handle.net/10045/30028>>.

—La «cara amable» del poder: reinas y propaganda en las monarquías helenísticas. A: DOMÍNGUEZ ARRANZ, Almudena (ed.), *Política y género en la propaganda en la Antigüedad. Antecedentes y legado*. Gijón: Trea, 2013.

OGDEN, Daniel. *Polygamy Prostitutes and Death: The Hellenistic Dynasties*. London & Swansea: Duckworth with The Classical Press of Wales, 1999.

—The Royal Families of Argead Macedon and the Hellenistic World. A: RAWSON, Beryl (ed.) *A Companion to Families in the Greek and Roman Worlds*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005.

—*Alexander the Great. Myth, Genesis and Sexuality*. Exeter: University of Exeter Press, 2011.

POMEROY, Sarah B. *Women in Hellenistic Egypt: From Alexander to Cleopatra*. New York: Schoken Books, 1984

RAMSEY, Gillian. The Queen and the City: Royal Female Intervention and Patronage in Hellenistic Civic Communities. *Gender & History*, 2011, vol. 23, núm. 3, p. 510-527. [consulta: 16 de febrer de 2017] Disponible a: <<https://doi.org/10.1111/j.1468-0424.2011.01655.x>>.

—The Diplomacy of Seleukid Women: Apama and Stratonike. A: COSKUN i MCAULEY (eds.) 2016, p. 87-104.

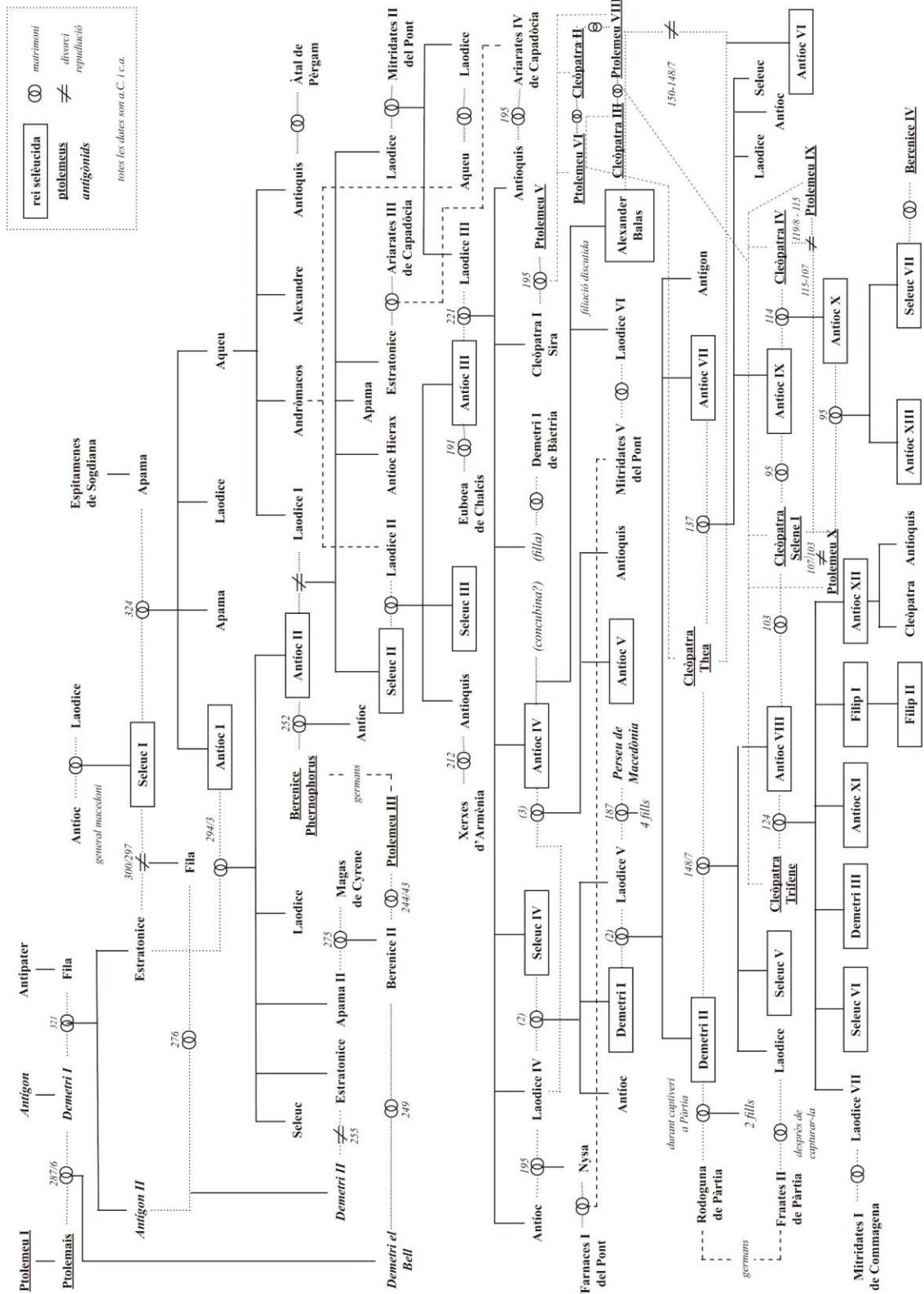
ROY, Jim. The masculinity of the Hellenistic king. A: FOXHALL, Lin i SALMON, John (eds.). *When men were men. Masculinity, power and identity in classical antiquity*. Londres i Nova York: Routledge, 1998, p. 111-135.

TARN, W. W. Queen Ptolemais and Apama. *The Classical Quarterly*, 1929, vol. 23, núm. 3/4, pp. 138-141. [Consulta: 27 abril 2018] Disponible a: <<http://www.jstor.org/stable/637324>>

WALBANK, F.W. Monarchies and monarchic ideas. A: WALKBANK, ASTIN, et al. (eds.), 1984, p. 62-100.

WHITEHORNE, John, *Cleopatras*. London & New York: Routledge, 1994

Annex 1: Genealogia

Annex 2: Textos

Apià, *Guerres de Síria*

TRADUCCIÓ: HORACE WHITE (LOEB CLASSICAL LIBRARY). DISPONIBLE A
[HTTP://WWW.LIVIUS.ORG/SOURCES/CONTENT/APPIAN/APPIAN-THE-SYRIAN-WARS/](http://www.livius.org/sources/content/apian/apian-the-syrian-wars/)

4-5

[...] There he celebrated the nuptials of his children, Antiochus and Laodice, whom he had joined together in marriage.

[5] Now, determining no longer to conceal his intended war with the Romans, he formed alliances by marriage with the neighboring kings. To Ptolemy in Egypt he sent his daughter Cleopatra, surnamed Syra, giving with her Coele-Syria as a dowry, which he had taken away from Ptolemy himself, thus flattering the young king in order to keep him quiet during the war with the Romans. To Ariarathes, king of Cappadocia, he sent his daughter Antiochis, and the remaining one to Eumenes, king of Pergamon.

But the latter, seeing that Antiochus was about to engage in war with the Romans and that he wanted to form a marriage connection with him on this account, refused her. To his brothers, Attalus and Philetaerus, who were surprised that he should decline marriage relationship with so great a king, who was also his neighbor and who made the first overtures, he showed that the coming war would be of doubtful issue at first, but that the Romans would prevail in the end by their courage and perseverance. "If the Romans conquer," said he, "I shall be firmly seated in my kingdom. If Antiochus is the victor, I may expect to be stripped of all my possessions by my powerful neighbor, or, if I am allowed to reign, to be ruled over by him." For these reasons he rejected the proffered marriage.

45

Afterward, on the death of Antiochus the Great, his son Seleucus succeeded him. He gave his son Demetrius as a hostage in place of his brother Antiochus. When the latter arrived at Athens on his way home, Seleucus was assassinated as the result of a conspiracy of a certain Heliodorus, one of the court officers. When Heliodorus sought to possess himself of the government he was driven out by Eumenes and Attalus, who installed Antiochus therein in order to secure his good-will; for, by reason of certain bickerings, they had already grown suspicious of the Romans.

Thus Antiochus, the son of Antiochus the Great, ascended the throne of Syria. He was called Epiphanes, "the Illustrious", by the Syrians, because when the government was seized by usurpers he showed himself to be their true sovereign. By cementing the friendship and alliance of Eumenes he governed Syria and the neighboring nations with a firm hand. He appointed Timarchus as satrap of Babylon and Heraclides as treasurer, two brothers, both of whom had been his favorites. He made an expedition against Artaxias, king of Armenia, and took him prisoner.

57–8 (fragment)

He founded cities through the whole length of his empire; there were sixteen called Antioch after his father, five Laodicea after his mother, nine named Seleucia after himself, four called after his wives, three Apamea and one Stratonicea.

TRADUCCIÓ: AUSTIN, 2006, PP. 121

59

Seleucus, while still living, appointed his son, Antiochus, king of upper Asia in place of himself. If this seems noble and kingly on his part, even nobler and wiser was his behavior in reference to his son's falling in love, and his self-restraint in suffering; for Antiochus was in love with Stratonice, the wife of Seleucus, his own stepmother, who had already borne a child to Seleucus.

Recognizing the wickedness of this passion, Antiochus did nothing wrong, nor did he show his feelings, but he fell sick, took to his bed, and longed for death. Nor could the celebrated physician, Erasistratus, who was serving Seleucus at a very high salary, form any diagnosis of his malady. At length, observing that his body was free from all the symptoms of disease, he conjectured that this was some condition of the mind, through which the body is often strengthened or weakened by sympathy.

Grief, anger, and other passions disclose themselves; love only is concealed by the modest. As Antiochus would confess nothing when the physician asked him in confidence, he took a seat by his side and watched the changes of his body to see how he was affected by each person who entered his room. He found that when others came the patient was all the time weakening and wasting away at a uniform pace, but when Stratonice came to visit him his mind was greatly agitated by the struggles of modesty and conscience, and he remained silent.

But his body in spite of himself became more vigorous and lively, and when she went away he became weaker again. So the physician told Seleucus that his son had an incurable disease. The

king was overwhelmed with grief and cried aloud. Then the physician added, "His disease is love, love for a woman, but a hopeless love."

60

Seleucus was astonished that there could be any woman whom he, king of Asia, could not prevail upon to marry such a son as his, by entreaties, by gold, by gifts, by the whole of this great kingdom, the eventual inheritance of the sick prince, which the father would give to him even now, if he wished it, in order to save him. Desiring to learn only one thing more, he asked, "Who is this woman?"

Erasistratus replied, "He is in love with my wife."

"Well then, my good fellow," rejoined Seleucus, "since you are so bound to us by friendship and favors, and are a model of goodness and wisdom in matters of small moment, will you not save this princely young man for me, the son of your friend and king, unfortunate in love but virtuous, who has concealed his sinful passion and prefers to die rather than confess it? Do you so despise Antiochus? Do you despise his father also?"

Then Erasistratus changed his tactics, and, as though he were giving him a knock-down argument, said, "You would not give Antiochus your wife if he were in love with her, although you are his father."

Seleucus swore by all the gods of his royal house that he would willingly and cheerfully give her, and make himself an illustrious example of a kind and good father to a chaste son who controlled his passion and did not deserve such suffering. Much more he added of the same sort, and, finally, began to lament that he could not himself be the physician to his unhappy boy, but must needs depend on Erasistratus in this matter also.

61

When Erasistratus saw that the king was in earnest and not hypocritical, he told the whole truth. He related how he had discovered the nature of the malady, and how he had detected the secret passion. Seleucus was overjoyed, but it was a difficult matter to persuade his son and not less so to persuade his wife; but he succeeded finally.

Then he assembled his army, which was perhaps expecting something of the kind, and told them of his exploits and of the extent of his empire, showing that it surpassed that of any of the other successors of Alexander, and saying that as he was now growing old it was hard for him to govern it on account of its size. "I wish," he said, "to divide it, and so at the same time to provide for

your safety in the future and give a part of it now to those who are dearest to me. It is fitting that all of you, who had advanced to such greatness of dominion and power under me since the time of Alexander, should cooperate with me in everything. The dearest to me, and well worthy to reign, are my grownup son and my wife. As they are young, I pray they may soon have children to be an ample guarantee to you of the permanency of the dynasty. I will join them in marriage in your presence and will send them to be sovereigns of the upper provinces now. And I charge you that none of the customs of the Persians and other nations is more worthy of observance than this one law, which is common to all of them, 'That what the king ordains is always right.'

When he had thus spoken the army shouted that he was the greatest king of all the successors of Alexander and the best father. Seleucus laid the same injunctions on Stratonice and his son, then joined them in marriage, and sent them to their kingdom, showing himself even stronger in this famous act than in his deeds of arms.

65

After the death of Seleucus, the kingdom of Syria passed in regular succession from father to son as follows: the first was the same Antiochus who fell in love with his stepmother, to whom was given the surname of Soter, "Savior", for driving out the Gauls who had made an incursion into Asia from Europe.

The second was another Antiochus, born of this marriage, who received the surname of Theos, "Divine", from the Milesians in the first instance, because he slew their tyrant, Timarchus.

This Theos was poisoned by his wife. He had two wives, Laodice and Berenice, the former a love-match, the latter a daughter pledged to him by [the Ptolemaic king] Ptolemy. Laodice assassinated him and afterward Berenice and her child. Ptolemy, the son of Philadelphus, avenged these crimes by killing Laodice. He invaded Syria and advanced as far as Babylon. The Parthians now began their revolt, taking advantage of the confusion in the house of the Seleucids.

67

I have also spoken of Demetrius, his successor, who had been a hostage in Rome and who escaped and became king. He was also called Soter by the Syrians, the next who bore that title after the son of Seleucus I Nicator.

Against him a certain Alexander took up arms, falsely pretending to be of the family of the Seleucids, to whom Ptolemy, king of Egypt, gave aid because he hated Demetrius. The latter was deprived of his kingdom by this means and died.

His son, Demetrius drove out Alexander. For his victory over this bastard of the family he was surnamed Nicator by the Syrians, the next who bore that title after Seleucus. Following the example of Seleucus he made an expedition against the Parthians. He was taken prisoner by them and lived in the palace of king Phraates, who gave him his sister, Rhodogyne, in marriage.

68

While the country was without a government Diodotus, a slave of the royal house, placed on the throne a young boy named Alexander, a son of Alexander Balas and of Ptolemy's daughter.note Afterward he put the boy to death and undertook the government himself and assumed the name of Trypho.

But Antiochus, the brother of the captive Demetrius, learning in Rhodes of his captivity, came home and, with great difficulty, put Trypho to death. Then he marched with an army against Phraates and demanded his brother. Phraates was afraid of him and sent Demetrius back. Antiochus nevertheless fought with the Parthians, was beaten, and committed suicide.

When Demetrius returned to his kingdom, he was killed by the craft of his wife, Cleopatra who was jealous on account of his marriage with Rhodogyne, for which reason also she had previously married his brother Antiochus.

She had borne two sons to Demetrius, named Seleucus and Antiochus Grypus (the Hook Nosed); and to Antiochus one son, named Antiochus Cyzicenus. She had sent Grypus to Athens and Cyzicenus to Cyzicus to be educated.

69

As soon as Seleucus assumed the diadem after his father's death, his mother shot him dead with an arrow, either fearing lest he should avenge his father or moved by an insane hatred for everybody.

After Seleucus, Grypus became king, and he compelled his mother to drink poison that she had mixed for himself. So justice overtook her at last. Grypus was worthy of such a mother. He laid a plot against Cyzicenus, his half-brother, but the latter found it out, made war on him, drove him out of the kingdom, and became king of Syria in his stead.

Then Seleucus, the son of Grypus, made war on his uncle and took the government away from him. The new sovereign was violent and tyrannical and was burned to death in the gymnasium at the city of Mopsus in Cilicia.note Antiochus, the son of Cyzicenus, succeeded him. The Syrians thought that he escaped a plot of his cousin Seleucus on account of his piety, for which reason they

gave him the name of Antiochus Pius. He was really saved by a handsome prostitute with whom he was in love. I think that the Syrians must have given him this title by way of joke, for this Pius married Selene, who had been the wife of his father, Cyzicenus, and of his uncle, Grypus. For this reason the divine vengeance pursued him and he was expelled the kingdom by Tigranes.

70

The son of Pius and Selene, who was brought up in Asia and was for that reason called Asiaticus was deprived of the government of Syria by Pompey, as I have already mentioned. He was the seventeenth king of Syria, reckoning from Seleucus (for I leave out Alexander and his son as being illegitimate, and also their slave, Diodotus), and he reigned only one year, while Pompey was busy elsewhere.

The dynasty of the Seleucids lasted 230 years. To compute the time from Alexander the Great to the beginning of the Roman domination there must be added fourteen years of the rule of Tigranes. So much, in the way of foreign history, concerning the Macedonian kings of Syria.

Arrià, *Anabasis Alexandri*, 7.4.4-8

Then he held also weddings at Susa, both his own and for his Companions; he married Dareius' eldest daughter Barsine, and, as Aristobulus says, another wife besides, the youngest daughter of Ochus, Parysatis. He had already taken to wife Roxane, the daughter of Oxyartes the Bactrian. To Hephaestion he gave Drypetis, also a daughter of Dareius, sister to his own wife, for he desired that Hephaestion's children should be his own nephews and nieces; to Craterus, Amastrine daughter of Oxyartes, Dareius' brother; to Perdiccas a daughter of Atropates, the satrap of Media; to Ptolemaeus the officer of the bodyguard and Eumenes the royal secretary, the daughters of Artabazus, Artacama to Ptolemaeus, Artonis to Eumenes; to Nearchus the daughter of Barsine and Mentor; to Seleucus the daughter of Spitamenes the Bactrian, and similarly to the other Companions the noblest daughters of Persians and Medes, to the number of eighty. These weddings were solemnized in the Persian fashion.

Diodor de Sicília, *Biblioteca Històrica*, 32.9-10

9c Ptolemy Philometor entered Syria intending to support Alexander on the grounds of kinship. But on discovering the man's downright poverty of spirit, he transferred his daughter Cleopatra to Demetrius, alleging that there was a conspiracy afoot,⁴⁴ and after arranging an alliance pledged her to him in marriage. Hierax and Diodotus, despairing of Alexander and standing in fear

of Demetrius because of their misdeeds against his father, aroused the people of Antioch to rebellion, and receiving Ptolemy within the city, bound a diadem about his head and offered him the kingship. He, however, had no appetite for the throne, but did desire to add Coelê Syria to his own realm, and privately arranged with Demetrius a joint plan, whereby Ptolemy was to rule Coelê Syria and Demetrius his ancestral domains.

9d, 10.1 Alexander, worsted in battle, fled with five hundred of his men to Abae in Arabia, to take refuge with Diocles, the local sheikh, in whose p447 care he had earlier placed his infant son Antiochus.⁴⁶ Thereupon Heliades and Casius, two officers who were with Alexander, entered into secret negotiations for their own safety and voluntarily offered to assassinate Alexander. When Demetrius consented to their terms, they became, not merely traitors to their king, but his murderers. Thus was Alexander put to death by his friends.

Traducció: C. H. Oldfather (Loeb Classical Library). Disponible a: http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Diodorus_Siculus

Estrabó, *Geografia*

XII.8.15

Apameia is a great emporium of Asia, I mean Asia in the special sense of that term, and ranks second only to Ephesus; for it is a common entrepot for the merchandise from both Italy and Greece. Apameia is situated near the outlets of the Marsyas River, which flows through the middle of the city and has its sources in the city; it flows down to the suburbs, and then with violent and precipitate current joins the Maeander. The latter receives also another river, the Orgas, and traverses a level country with an easy-going and sluggish stream; and then, having by now become a large river, the Maeander flows for a time through Phrygia and then forms the boundary between Caria and Lydia at the Plain of Maeander, as it is called, where its course is so exceedingly winding that everything winding is called "meandering." And at last it flows through Caria itself, which is now occupied by the Ionians, and then empties between Miletus and Priene. It rises in a hill called Celaenae, on which there is a city which bears the same name as the hill; and it was from Celaenae that Antiochus Soter³ made the inhabitants move to the present Apameia, the city which he named after his mother Apama, who was the daughter of Artabazus and was given in marriage to Seleucus Nicator.

TRADUCCIÓ: HORACE LEONARD JONES (LOEB CLASSICAL LIBRARY)

XVI.24-7, 8-10

There are actually more cities there, but four are the largest, Antioch near Daphne, Seleucia in Pieria, Apamea and Laodicea; they were said to be sister cities because of the concord between them, and were founded by Seleucus (I) Nicator. The largest was called after his father, the strongest after himself and of the others Apamea was called after his wife Apama and Laodicea after his mother.

TRADUCCIÓ: AUSTIN, 2006, PP. 160

Flavi Josep, *Contra Apió* 1.206-8 (= FGrH, F20, Agatàrquides)

No dudaré en citar también a Agatárquides, que nos menciona para burlarse de nuestra necesidad, como cree él. Narra la historia de Estratonice, cómo vino a Siria desde Macedonia, abandonando a su marido Demetrio, y que al negarse Seleuco a tomarla por esposa, como ella había esperado, consiguió sublevar a Antioquía mientras él hacia su expedición desde Babilonia. Estratonice huyó a Seleucia, y en vez de escapar rápidamente cuando aún le era posible, se dejó persuadir por un sueño que se lo prohibía y fue capturada y muerta.

TRADUCCIÓ: MARGARITA RODRÍGUEZ DE SEPÚLVEDA (GREDOS)

Antiguitats Judaiques XII.10.1

(x. 1) About the same time Demetrius, the son of Demetrius Seleucus, escaped from Rome, and occupying Tripolis in Syria, placed the diadem on his own head ; then becomes he gathered round him a number of mercenaries, and Syria. entered the kingdom, where all the people received him gladly and submitted to him. They also seized King Antiochus and Lysias, and brought them to him alive. And by order of Demetrius these two were immediately put to death, Antiochus having reigned

two years, as has already been related elsewhere. Then there came to him in a body many of the wicked and renegade Jews, among whom was the high priest appeals to Aicimus, and they accused their whole nation, especially Judas and his brothers, saying that they had killed all the king's friends, and had destroyed all those in the kingdom who were of his party and awaited his coming, and had driven the present speakers out of their country and made them aliens in a strange land ; and now they requested him to send one of his own friends and learn from him what bold crimes had been committed by Judas and his men.

Antiguitats Judaiques XIII.5.1

(v. 1) It was natural, therefore, that when this Tryphon disaffection of the soldiers toward Demetrius was perceived by one of Alexander's generals Diodotus, surnamed Tryphon, who was a native of Apamea, he went to Malchus the Arab, who was bringing up Alexander's son Antiochus, and after revealing to him the army's dissatisfaction with Demetrius, persuaded

him to give Antiochus over to him, saying that he would make him king and would restore to him his father's throne. Now Malchus at first opposed this because of distrust, but finally, after Tryphon had pleaded with him a long while, he was won over to the plan which Tryphon was urging him to accept. Such, then, was the state of this man's affairs.

Antiguitats Judaiques XIII.13.4

About this same time Antiochus, surnamed Grypus, met death as the victim of a plot formed by Heracleon ; he was forty-five years of age and reigned twenty-nine. And his son Seleucus, on succeeding to his throne, waged war with his father's brother, who was surnamed Cyzicenus, and after defeating him, captured and killed him. But not long afterward Antiochus, the son of Cyzicenus, who was called Eusebes (the Pious), came to Aradus, and having put on the diadem, waged war on Seleucus, and after defeating him, drove him out of the whole of Syria.

TRADUCCION: RALPH MARCUS (LOEB CLASSICAL LIBRARY)

Justí, Epítome de las Historias filipícas de Pompeyo Trogo

TRADUCCIÓ: JOSÉ CASTRO SÁNCHEZ (GREDOS)

XXVII.1-2

[1] Muerto Antíoco, rey de Siria, le sucedió su hijo Seleuco, [1] quien por instigación de su madre Laódice, que había debido impedirlo, inauguró su reinado con un parricidio, pues mató a [2] su madrastra Beronice, hermana de Tolomeo, rey de Egipto, junto con el pequeño hermano nacido de ella. Al cometer [3] este crimen, se cubrió de infamia y se implicó en una guerra [4] contra Tolomeo. Beronice, por su parte, cuando supo que se habían enviado sicarios para matarla, se encerró en Dáfina. [5] Cuando llegó a las ciudades de Asia la noticia de que estaba sitiada allí con su pequeño hijo, en recuerdo de la dignidad de su padre y de sus antepasados, se compadecieron de la desgraciada suerte que tan poco se merecía y todas le enviaron ayuda. [6] También su hermano

Tolomeo, aterrado por el peligro de su hermana, abandona su reino y vuela con todas sus tropas. [7] Pero, antes de la llegada de los socorros, Beronice, como no podía ser capturada por la fuerza, muere víctima del engaño. [8] Este hecho pareció a todos indigno. Por tanto todas las ciudades [que habían hecho defección, después de haber reunido una gran flota, de pronto] espantadas por el ejemplo de crueldad y al mismo tiempo para vengar a quien habían querido defender, [9] se entregan a Tolomeo; éste se habría apoderado de todo el reino de Seleuco, si no se hubiera visto obligado a retirarse [10] a Egipto por una sedición interna. Tan grande era el odio que había suscitado contra uno el criminal parricidio y tan grande la simpatía que hacia el otro había suscitado la muerte de su hermana indignamente asesinada.

- [2] Después de la partida de Tolomeo, Seleuco había preparado una gran flota contra las ciudades que habían hecho defección, pero, como si los mismos dioses vengaran el parricidio, perdió la flota en un naufragio a causa de una tempestad, que se había desencadenado de pronto; y de todo su aparato la fortuna [2] no le dejó nada salvo su cuerpo desnudo, la vida y pocos compañeros de naufragio. Circunstancia sin duda desgraciada, [3] pero debió ser deseable para Seleuco, pues las ciudades que por odio hacia él se habían pasado a Tolomeo, como si se les hubiese dado satisfacción con el juicio de los dioses, por un repentino cambio de sentimientos, se volvieron a la compasión por el náufrago y se someten a su poder. Así pues feliz por sus [4] desgracias y más poderoso con sus reveses, creyéndose igual en fuerzas a Tolomeo, lleva la guerra contra él; pero, como si [5] hubiese nacido solamente para ser juguete de la Fortuna y no hubiese recuperado el poder de su reino por otra razón que para perderlo, fue vencido en la batalla y, no mucho más acompañado que después del naufragio, huye lleno de temor a Antioquía. Desde allí escribe una carta a su hermano Antíoco, [6] en la que le suplica su ayuda, ofreciéndole el Asia hasta los límites del monte Tauro en pago de la ayuda prestada. Por [7] su parte Antíoco, aunque tenía catorce años, deseoso de reinar por encima de lo propio de su edad, aprovechó la ocasión con no tan bondadoso ánimo como le era ofrecida, sino que, como un ladrón, deseando quitarle todo a su hermano, se arma, aun siendo un niño, de una osadía criminal y propia de un hombre. De ahí le vino el sobrenombre de Hiérax, porque procuraba [8] vivir no como un hombre, sino como un ave de presa, despojando a los otros. Entretanto Tolomeo, cuando se enteró de que [9] Antíoco llegaba en ayuda de Seleuco, para no luchar con

los dos al mismo tiempo, concluye con Seleuco una paz por diez [10] años; pero la paz, concedida por el enemigo, es interrumpida por su hermano, quien, habiendo reclutado un ejército de mercenarios galos, ofreció, a quien le había suplicado, la guerra [11] en vez de ayuda, un enemigo en lugar de un hermano. Ciertamente que en aquella guerra, gracias al valor de los galos, resultó vencedor Antíoco, pero los galos, pensando que Seleuco había caído en la batalla, volvieron las armas contra el mismo Antíoco, con la idea de saquear Asia más libremente, si acababan [12] con toda la estirpe real. Cuando Antíoco se dio cuenta de esto, se rescató de ellos con oro, como de unos ladrones, e hizo una alianza con sus propios mercenarios.

XXVIII.1.4

Olimpiade, hija del rey epirota Pirro, muerto su marido, y [1] además hermano carnal, Alejandro, había recibido la tutela de los hijos tenidos de él: Pirro y Tolomeo, y el gobierno del reino. Puesto que los etolios querían quitarle la parte de Acarnania que el padre de los niños había recibido como indemnización de guerra, recurrió al rey de Macedonia, Demetrio; [2] y, aunque tenía por esposa a la hermana de Antíoco, rey de Siria, le da en matrimonio a su hija Ptía, con el fin de conseguir por derecho de parentesco la ayuda que no podía [3] conseguir por compasión. Así pues se celebran las nupcias, con las que él se granjea la influencia del nuevo matrimonio y [4] se gana la hostilidad del anterior. Pues su primera esposa, como repudiada, voluntariamente se marcha junto a su hermano [5] Antíoco y lo incita a la guerra contra su marido³⁷⁶.

XXXVIII.9-10

[9] Terminado el duelo por la muerte, Cleopatra, viéndose acosada [9] por la guerra con su hermano, por medio de una embajada pide ayuda a Demetrio, rey de Siria, cuyas vicisitudes también fueron diversas y dignas de recuerdo. En efecto, Demetrio, [2] como se ha dicho antes, habiendo declarado la guerra a los partos y habiendo resultado vencedor en muchos combates, sorprendido de repente en una emboscada, perdió su ejército y fue hecho prisionero. Arsácides, rey de los partos, tras enviarlo [3] a Hircania, mostrando un alma grande y regia, no sólo le ofreció un trato de rey, sino que también le dio a su hija en matrimonio y le prometió restituirlo en el reino de Siria,

³⁷⁶ Nota del traductor: Según SANTI AMANTINI, hay un error cronológico, ya que cuando Estrabón se refugia en Antioquía, había muerto ya su hermano Antíoco Teo y reinaba su sobrino Seleuco II Calinico, quien la hizo matar en el 225 a. C.

que durante su ausencia había usurpado Trifón. [...] Perdonado también ahora gracias a su esposa y a sus hijos, es enviado de nuevo a Hircania, región que era para él un castigo, y como reproche a su infantil ligereza [10] se le regalan unos dados de oro. [...]

[10] Conocido este plan, Antíoco, convencido de que debía adelantarse a la guerra, lleva contra los partos un ejército endurecido [2] en muchas guerras con los pueblos vecinos. [...] Entonces Fraates envía a Demetrio a Siria [7] con un destacamento de partos para apoderarse del reino, y de este modo hacer volver a Antíoco desde Partia para defender sus posesiones. [...] Cuando esta noticia se dio a Antíoco, sale con la [9] tropa que pasaba el invierno con él para llevar ayuda a los más próximos. En el camino se encontró con el rey de los partos, con quien luchó con más coraje que sus propios soldados. Pero [10] finalmente, como los enemigos eran superiores en valor, es abandonado por los suyos, atemorizados, y es muerto; Fraates hizo en su honor funerales según el uso real y, presa de amor hacia la hija de Demetrio, virgen todavía, a la que Antíoco había llevado consigo, la tomó como esposa. Después, comenzó [11] a arrepentirse de haber dejado partir a Demetrio y envió a toda prisa escuadrones de caballería para obligarlo a volver, pero los emisarios encontraron a Demetrio, que temía esto mismo, ya en su reino y, después de intentarlo todo inútilmente, volvieron junto a su rey.

XXXIX 1-2

Después de que Antíoco había sido aniquilado en Partia [1] con su ejército, su hermano Demetrio, liberado del cautiverio de los partos, fue restituido a la realeza; mientras toda Siria estaba sumida en el duelo por la pérdida de su ejército, y como si [2] las guerras con los partos de él mismo y de su hermano, en las que uno había sido hecho prisionero y el otro matado, hubieran tenido un feliz resultado, decidió hacer la guerra a Egipto, ya que su suegra Cleopatra le prometía el trono de Egipto como [3] recompensa por la ayuda contra su hermano. Pero mientras pretende los bienes ajenos, como suele suceder, perdió los propios por la rebelión de Siria, puesto que primero los antioquenses, guiados por Trifón y maldiciendo la soberbia del rey, a la que la convivencia con la crueldad de los partos había hecho intolerable, se rebelaron contra Demetrio durante su ausencia, siguiendo después su ejemplo los de Apamea y las demás ciudades. [4] También Tolomeo, rey de Egipto, amenazado por Demetrio con la guerra, tras haberse enterado de que Cleopatra, su hermana, cargando en naves los tesoros de Egipto, había escapado a Siria junto a su hija y su yerno Demetrio, incita a un joven egipcio, hijo del mercader Protarco, a reclamar [5] con las armas el trono de Siria. Inventada una historia, como si hubiera sido admitido en la familia real por la adopción del rey Antíoco, y, puesto que los sirios no rechazaban un rey cualquiera, para no sufrir la soberbia de

Demetrio, se le da al joven el nombre de Alejandro y se le envían enormes refuerzos [6] desde Egipto. [...] Demetrio, por [7] su parte, vencido por Alejandro, apremiado por desdichas que le rodeaban por todas partes, finalmente también es abandonado por su mujer y sus hijos. Entonces, abandonado con [8] unos pocos siervos, se dirige a Tiro para protegerse con la santidad del templo y, al desembarcar, es matado por orden del prefecto. Uno de sus dos hijos, Seleuco, por haber tomado [9] la diadema sin la autorización de su madre, es matado por ella misma; el otro, a quien se le dio el sobrenombre de Gripo¹⁰⁶³ por el tamaño de su nariz, es nombrado rey por la madre, con la condición de que el título de rey quedara en manos del hijo, pero todo el poder del imperio en manos de la madre.

Pero Alejandro, una vez dueño del trono de Siria, crecido [2] por sus éxitos, comenzó a despreciar con arrogancia e insolencia incluso al mismo Tolomeo por el que había sido preparado en secreto para el trono. En consecuencia, Tolomeo, reconciliado [2] con su hermana, decidió destruir por todos los medios el poder de Alejandro, que con sus fuerzas había conquistado por odio hacia Demetrio. Entonces envía a Gripo enormes [3] refuerzos y a su hija Trifena como esposa de Gripo, para atraer a los pueblos a la ayuda de su sobrino-nieto no sólo por una alianza de guerra, sino además por su parentesco. Y el [4] plan no fue equivocado, pues, cuando todos vieron a Gripo sostenido por las fuerzas de Egipto, poco a poco comenzaron a [5] abandonar a Alejandro. Después tiene lugar una batalla entre los reyes, en la que fue vencido Alejandro, que huyó a Antioquía. [...] Abatido por una violenta tempestad y abandonado por los suyos, es apresado por unos ladrones y, llevado [7] ante Gripo, es ejecutado. Gripo por su parte, tras recuperar el reino paterno y libre de los peligros externos, se ve amenazado por las intrigas de su madre. Ésta, llevada por su desmedido deseo de dominio, después de haber traicionado a su marido Demetrio y haber matado a uno de sus hijos, se dolía también de que su dignidad había quedado disminuida por la victoria de su otro hijo y, cuando éste volvía de un ejercicio, [8] le ofreció una copa de veneno. Pero Gripo, informado ya antes de estas intrigas, como si rivalizara en amor con su madre, la exhorta a beber también ella; puesto que se resistía, le insiste; finalmente le muestra al delator y la acusa, añadiendo que sólo le queda una defensa contra la acusación: beber lo que le ofrece a su hijo. Vencida de este modo la reina, vuelto sobre sí el crimen, muere por el veneno que había preparado para otro. [...]

Durante estas discordias, provocadas por los parricidios en [3] el reino de Siria, muere el rey de Egipto, Tolomeo, dejando el reino de Egipto a su esposa y a aquel de sus dos hijos que ella eligiese; es decir, como si la situación de Egipto fuera más tranquila que la del reino de Siria, puesto que la madre, al elegir a uno de los dos hijos, iba a tener al otro como enemigo. Así pues, aunque

estaba más inclinada a su hijo menor, es obligada [2] por el pueblo a elegir al mayor. Antes de entregarle el reino, le quitó la esposa, su queridísima hermana Cleopatra, y obligándolo a repudiarla, le ordena desposar a Selene, su hermana menor, con un proceder impropio de una madre entre sus hijas, ya que quitaba el marido a una y se lo daba a la otra. Pero Cleopatra, no tanto repudiada por el marido cuanto rechazada [3] por la madre con el divorcio del marido, se casa con Cíciceno en Siria y, para no entregarle el simple nombre de esposa, hace pasar al marido como dote un ejército reclutado en Chipre. Por tanto Cíciceno, igual ya en fuerzas a su hermano, le [4] hace la guerra y, vencido, se da a la fuga. Entonces Gripo comenzó [5] a asediar Antioquía, donde estaba Cleopatra, mujer de Cíciceno; tomada la ciudad, Trifena, esposa de Gripo, nada ordenó buscar antes que a su hermana Cleopatra, no para prestar ayuda a la cautiva, sino para que no pudiese escapar a los males de la cautividad, puesto que, decía, había atacado este reino sobre todo por rivalidad hacia ella y, al casarse con el enemigo de su hermana, se convirtió en su enemiga. La acusa, unas veces, [6] de haber conducido ejércitos extranjeros a la lucha entre los hermanos, otras, de que, repudiada por su hermano, se había casado fuera de Egipto en contra de la voluntad de la madre. [7] Gripo, por el contrario, pedía no ser obligado a cometer tan horrible crimen. [...] Pero, en la medida en que Gripo se opone, en esa medida la hermana se enardece con obstinación femenina, convencida de que éstas no eran palabras de compasión, sino de deseo amoroso. Por tanto, después de llamar a los soldados ella misma, les ordena apuñalar a su hermana. [11] Cuando éstos entraron en el templo, al no poder arrancarla de allí, le cortaron las manos que se abrazaban a la estatua de la diosa. Entonces Cleopatra muere entre maldiciones a los parricidas, confiando la venganza de su muerte a los dioses ofendidos. [12] Y no mucho después, reanudada la guerra, Cíciceno, vencedor, apresa a la esposa de Gripo, Trifena, que poco antes había matado a su hermana, y con su suplicio apaciguó a los manes de su esposa.

Julià, *Misopogon*, 347-8

[347] [...] You know of course the tale that is told about the king who gave his name to this city - or rather whose name the city received when it was colonised, for it was founded by Seleucus, though it takes its name from the son of Seleucus -; they say then that out of excessive softness and luxury the latter was constantly falling in love and being loved, and finally he conceived a dishonourable passion for his own step-mother. And though he wished to conceal his condition he could not, and little by little his body began to waste away and to become transparent, and his powers to wane, and his breathing was feebler than usual. But what could be the matter with him

was, I think, a sort of riddle, since his malady had no visible cause, or rather it did not even appear what was its nature, though the youth's weakness was manifest. Then the physician of Samos was set a difficult problem, namely to discover what was the nature of the malady. Now he, suspecting from the words of Homer what is the nature of "cares that devour the limbs," and that in many cases it is not a bodily weakness but an infirmity of soul that causes a wasting of the body; and seeing moreover that the youth was very susceptible to love because of his time of life and his habits, he took the following way of tracking down the disease. He sat near the youth's couch and watched his face, after ordering handsome youths and women to walk past him, beginning with the queen herself. Now when she entered, apparently to see how he was, the young man at once began to show the symptoms of his malady. He breathed like one who is being choked; for though he was very anxious to control his agitated breathing, he could not, but it became disordered, and a deep blush spread over his face.

[348] The physician on seeing this laid his hand to his breast, and found that his heart was beating terribly fast and was trying to burst forth from his breast. Such were his symptoms while she was present; but when she had gone away and others came in he remained calm and was like a man in a normal state of health. Then Erasistratus saw what ailed him and told the king, and he out of love for his son said that he would give up his wife to him. Now the youth for the moment refused; but when his father died not long after, he sought with the greatest vehemence the favour which he had so honourably refused when it was first offered to him.

TRADUCCIÓ: W.C.WRIGHT (LOEB CLASSICAL LIBRARY). DISPONIBLE A:

[HTTP://WWW.ATTALUS.ORG/TRANSLATE/MISOPOGON.HTML](http://www.attalus.org/translate/misopogon.html)

[HTTP://SOURCEBOOKS.FORDHAM.EDU/ANCIENT/JULIAN-MISOPOGON.ASP](http://sourcebooks.fordham.edu/ancient/julian-misopogon.asp)

Titus Livi, *Periochae*

52

There is also an account of the situation in Syria and the war waged between its kings. As already indicated, Alexander [I Balas], an unknown man of uncertain descent, ruled Syria after king Demetrius [Soter] had been killed. Demetrius [II Nicator], son of Demetrius, who had been sent to Cnidus by his father because of the uncertainties of war, despised Alexander's slowness and indolence, and killed him in a battle in which he received the support of king Ptolemy [VI Philometor] of Egypt, whose daughter Cleopatra [Thea] he had married. Ptolemy received a severe head wound and died when physicians tried to trepan the skull in order to heal the wound; he was succeeded by

his younger brother Ptolemy [VIII Euergetes] (who had reigned in Cyrene). Because of the cruelty with which Demetrius tortured his own people, he was defeated in war and forced to flee to Seleucia by one Diodotus, one of his subjects and a man who supported the claim to the throne of Alexander's two year old son.

TRADUCCIÓ: [HTTP://WWW.LIVIUS.ORG/LI-LN/LIVY/PERIOCHAE/PERIOCHAE051.HTML#52](http://www.livius.org/li-ln/livy/periochae/periochae051.html#52)

60

A description is given of the situation in Syria, in which Cleopatra [Thea] first killed her husband Demetrius [II Nicator] and then her son Seleucus [V], because she hated him. After she had killed his father, he had accepted the diadem without her permission.

TRADUCCIÓ: [HTTP://WWW.LIVIUS.ORG/LI-LN/LIVY/PERIOCHAE/PERIOCHAE056.HTML#60](http://www.livius.org/li-ln/livy/periochae/periochae056.html#60)

Llucià

Sobre la Deessa Síria (De Dea Syria) 17-18

Esto es lo que cuentan sobre los fundadores del santuario. Ahora voy a hablar sobre la situación del templo, cómo tuvo lugar y quién lo mandó hacer. Dicen que el templo actual no es el que se había construido primero, sino que éste se derrumbó posteriormente y el que ahora existe fue obra de Estratonice, mujer del rey de los asirios.

Yo creo que es la misma Estratonice de la que se enamoró su hijastro, al que delató el ingenio de su médico. En efecto, cuando le sobrevino el enamoramiento, perplejo por un mal que le parecía vergonzoso sufría calladamente, yacía sin tener ningún dolor, el color de su piel se le alteró por completo y su cuerpo día a día se debilitaba. El médico, cuando vio que no tenía ninguna enfermedad notoria, se dio cuenta de que estaba enfermo de amor; son muchos los síntomas de un amor secreto: mirada desvaída, la voz, el color de la piel, las lágrimas. Cuando lo comprendió hizo lo siguiente: con la mano derecha palpaba el corazón del jovencillo mientras hacía llamar a todos los de su casa; el muchacho se mantuvo muy tranquilo mientras entraban todos los demás, pero al llegar su madrastra se le mudó el color de la piel, empezó a sudar, le entraron temblores y el corazón le daba saltos. Lo ocurrido puso en evidencia para el médico el enamoramiento del muchacho y lo curó de la siguiente manera: mandó llamar al padre del chico, que estaba completamente asustado y le dijo: «El mal por el que está debilitado el muchacho, no es una enfermedad, sino un *pecado*, pues no sufre dolores, pero padece de mal de amor y de demencia. Desea lo que nunca alcanzará porque ama a mi mujer, a la que no pienso renunciar.» Así mentía el médico con astucia. Y el otro

al punto le suplicaba: «Por tu sabiduría médica, no me destruyas a mi hijo, pues no incurrió en esta desgracia por su voluntad, sino que su enfermedad es involuntaria. Por ello no causes por despecho un sufrimiento a todo el reino ni asesines a la medicina sienta médico». Así suplicaba el Rey en su ignorancia. Y el médico le contestó: «Tratas de forzar una injusticia al intentar destruir mi matrimonio y extorsionar a un médico. ¿Qué hubieras hecho tú mismo si el muchacho deseara a tu esposa, y yo te hiciera la misma petición?». Y él a esto replicó que tampoco escatimaría a su mujer ni regatearía la salvación de su hijo, aunque estuviera enamorado de su madrastra, pues no era igual desgracia perder a la esposa que al hijo. Cuando oyó esto el médico le dijo: «¿Qué me estás suplicando? Porque el muchacho desea a tu esposa, y lo que yo te dije era todo mentira». El Rey se dejó convencer por estas palabras y le dejó a su hijo la mujer y el reino, y él se dirigió al país de Babilonia, y fundó junto al Éufrates una ciudad a la que dio su propio nombre, donde también le sobrevino la muerte. Así diagnosticó el médico el amor y lo curó.

TRADUCCIÓN: J. ZARAGOZA BOTELLA (GREDOS)

Icaromenippus, 15

Vi a Tolomeo acostado con su hermana; al hijo de Lisímaco conspirando contra su padre; a Antíoco, hijo de Seleuco, haciendo subrepticias insinuaciones con la cabeza a su madrastra; a Alejandro de Tesalia muriendo a manos de su esposa; a Antígono en pleno adulterio con la mujer de su hijo, y al hijo de Átalo vertiendo el veneno destinado a éste.

TRADUCCIÓN: ANDRÉS ESPINOSA ALARCÓN (GREDOS)

Joan Malalas Llibre 8, 11

During the war Seleukos Nikator married a girl from Parthia, named Apama. He carried her off after killing her father Pithamenes, who was a great Parthian general. By Apama Seleukos had two daughters, Apama and Laodike.

TRADUCCIÓN: JEFFREYS, JEFFREYS AND SCOTT, 1986

Valeri Màxim, *Hechos y Dichos Memorables*, 5.7

Para pasar a hechos más agradables, narraremos que Antíoco, hijo del rey Seleuco, abrasado por un irresistible amor hacia su madrastra Estratonice, como era consciente de lo deshonesto de su pasión, intentaba ocultar con piadoso disimulo la impía herida de su corazón. De este modo, la existencia de esos sentimientos contrapuestos encerrados en sus entrañas, su ardiente pasión y su

extrema honestidad, le hicieron caer gravemente enfermo. Yacía, pues, en el lecho como moribundo, sus familiares lloraban, su padre, lleno de dolor, lamentaba la muerte de su único hijo y la soledad que le aguardaba. Todo el palacio mostraba un rostro más fúnebre que regio.

Pero la intuición del matemático Leptines o, según cuentan algunos, del médico Erasítrato, ayudó a disipar ese velo de tristeza. Pues, mientras estaba sentado junto a Antíoco, observó que éste, al entrar Estratonice en su cuarto, recuperaba el color y se le aceleraba la respiración, mientras que, cuando ella salía, palidecía de nuevo y respiraba con más fatiga, detalle que le llevó a suponer la verdad. Así pues, cada vez que Estratonice entraba o salía, cogía con disimulo el brazo del enfermo y le tomaba el pulso, que se aceleraba y disminuía alternativamente, hasta que descubrió el mal que afectaba al joven. Acto seguido se lo comunicó a Seleuco, quien no dudó en ceder su amada esposa a su hijo, y consideró un hecho afortunado el que éste se hubiese enamorado de ella, achacando al pudor de Antíoco el que hubiese disimulado casi hasta la muerte.

Si consideramos su condición de persona madura, de rey y de enamorado, comprenderemos cuántas y cuán enormes dificultades debió superar su amor de padre.

TRADUCCIÓN: S. LÓPEZ MOREDA, M.ª L. TRUJILLO I J. VILLALBA ÁLVAREZ (GREDOS).

Polibi, Històries

TRADUCCIÓN: MANUEL BALASCH RECORT (GREDOS/RBA COLECCIONABLES)

V.43

Cuando Antíoco se encontraba en Selucia del Puente se presentó el almirante Diogneto, procedente de Capadocia, junto al Ponto Euxino. Tenía consigo a Laódice, la hija del rey Mitrídates, soltera³⁷⁷, como esposa destinada al rey. [...] Antíoco acogió a la doncella con los honores y la pompa convenientes, y celebró al instante las bodas con un aparato y una magnificencia verdaderamente reales. Concluidas las nupcias, bajó hasta Antioquía, donde proclamó reina a Laódice; después se dedicó a continuar los preparativos para la guerra.

V.67.11

Estos argumentos y otros semejantes fueron repetidos muchas veces por los dos bandos en las entrevistas de las negociaciones, y al final no sacaron nada en limpio, porque los tratos los

³⁷⁷ Ogden, 1999, pp. 133 ho tradueix per "She was a virgin".

sostenían amigos de los dos monarcas y no había allí un mediador capaz de refrenar e impedir la predisposición manifiesta a transgredir los límites de la justicia.

XI.34.14-16

Éste fue el resultado final de la expedición de Antíoco hacia tierras del interior; sometió a su dominio no solo a los sátrapas orientales, sino también las ciudades marítimas y a los soberanos de acá del Tauro; en una palabra, se aseguró el imperio y admiró a todos sus súbditos por su audacia y su voluntarioso aguante. De hecho, fue esta expedición la que le hizo aparecer digno de la categoría real las poblaciones de Asia y a las de Europa.

XX.8

Antíoco, llamado el grande, al que mataron los romanos, según cuenta Polibio en su libro vigésimo, tras llegar a Calcis, celebró su boda. Contaba cincuenta y dos años y había puesto por obra dos empresas capitales: la liberación de los griegos, según él mismo proclamaba, y la guerra contra Roma. Se enamoró de una joven de Calcis y, durante la misma guerra, la tomó por esposa, siendo él, como era, un aficionado a la bebida, que se divertía embriagándose. La joven era hija de Cleoptólemo, un personaje ilustre, y aventajaba en belleza a todas las demás muchachas. Tras celebrar la boda en Calcis, pasó el invierno allí, sin preocuparse en lo más mínimo de la situación. Impuso a su mujer el nombre de Eubea. Y, tras perder la guerra, huyó a Éfeso con su joven esposa (Ateneo, X 439 e.f.)

XXVIII.1.4-5

Antíoco creía que lo adquirido en la guerra era la posesión más gloriosa e indiscutible, de manera que prestaba una gran atención a ello, por considerarlo su propiedad particular.

Polyaenus, VIII [50] Laodice

Antiochus, surnamed Theos, married Laodice, his sister on the father's side, and had by her a son Seleucus. He also afterwards married Berenice, daughter of king Ptolemy, by whom he likewise had a son; but he died while this son was in his infancy, and left his kingdom to Seleucus. Laodice did not think her son was secure on the throne, while the son of Berenice was alive, and sought means to procure his death. Berenice invoked the pity and assistance of her husband's subjects - but too late. The assassins however exhibited to the people a child very like him, whom they had murdered; they declared him to be the royal infant, whom they had spared, and a guard was appointed to protect his person. Berenice also had a guard of Gallic mercenaries, and a fortified

citadel appointed for her residence; and the people swore allegiance to her. At the suggestion of Aristarchus her physician, she now considered herself perfectly secure, and hoped to reconcile to her all who had before been hostile to her pretensions. But their object, in the oath they had taken to her, was only to throw her off her guard; once this was achieved, she was secretly assassinated. Several of the women, who were about her, fell while attempting to save her. However Panariste, Mania, and Gethosyne buried the body of Berenice, and placed another woman in her stead, in the bed where she had been murdered. They pretended that she was still living, and likely to recover from the wound she had received. And they persuaded her subjects of this, until Ptolemy, the father of the deceased, arrived. He dispatched letters to the countries around in the names of his daughter and her son, as if they were still alive; and by this stratagem of Panariste he secured for himself the whole country from Taurus to India, without a single engagement.

TRADUCCIÓ: [HTTP://WWW.ATTALUS.ORG/TRANSLATE/POLYAENUS8B.HTML](http://www.attalus.org/translate/polyaenus8B.html)

Porfiri: FGH 260 F43 (= *Jerome in Daniele* 11.6a)

[43] [11'6-9] The first king of Syria was Seleucus Nicanor; the second was Antiochus Soter; the third was Antiochus Theos ["the God"] . . . who fought many wars against Ptolemy Philadelphus, using all the forces of Babylon and the East. So after many years Ptolemy Philadelphus, in order to put an end to this troublesome war, gave his daughter Berenice as a wife to Antiochus, although Antiochus had two sons, Seleucus Callinicus and another Antiochus, by his previous wife Laodice. Ptolemy led Berenice out to Pelusium, and sent with her an immense amount of gold and silver, so that she was given the name Phernophoros ["dowry-bringer"]. At that time, Antiochus said that he regarded Berenice as his queen and Laodice as his concubine, but much later, won over by his love for her, he restored Laodice and her children to their royal status. Laodice, fearing that Seleucus might change his mind again and give preference to Berenice, murdered her husband by persuading his servants to poison him. She handed over Berenice and her son by Antiochus to be killed by Icadion and Gennaesus, the leaders of Antioch, and she set up her elder son, Seleucus Callinicus, as king in his father's place

TRADUCCIÓ: [HTTP://WWW.ATTALUS.ORG/TRANSLATE/DANIEL.HTML](http://www.attalus.org/translate/daniel.html)

Plutarc

Demetri, 18

The multitude then for the first time proclaimed Antigonus and Demetrius kings. Antigonus' friends tied at once a diadem round his head, while Demetrius was sent a diadem by his father and addressed as king in a letter he wrote. When the news was reported, Ptolemy's followers in Egypt also proclaimed Ptolemy king, to dispel any impression that his defeat had humbled his pride. And so emulation spread the practice like a contagion among the Successors: Lysimachus began to wear the diadem, and so too Seleucus in his dealings with the Greeks (with the barbarians he had already been behaving as a king). Cassander, however, although the others wrote to him and addressed him as king, continued to write letters in the same style as before, with his name only but no title.

TRADUCCIÓ: AUSTIN, 2006, PP. 95-96

DEMETRI TRADUCCIÓ: BERNADOTTE PERRIN (LOEB CLASSICAL LIBRARY)

Demetri, 31-32

XXXI. [...] Not long afterwards, however, Seleucus sent and asked the hand of Stratonice, the daughter of Demetrius and Phila, in marriage. He had already, by Apama the Persian, a son Antiochus; but he thought that his realms would suffice for more successors than one, and that he needed this alliance with Demetrius, since he saw that Lysimachus also was taking one of Ptolemy's daughters for himself, and the other for Agathocles his son. Now, to Demetrius, a marriage alliance with Seleucus was an unexpected piece of good fortune. So he took his daughter and sailed with his whole fleet to Syria. He was obliged to touch at several places along the coast, and made landings in Cilicia, which country had been allotted by the kings to Pleistarchus, after their battle with Antigonus, and was now held by him. Pleistarchus was a brother of Cassander. He thought his territories outraged by these descents of Demetrius upon them, and besides, he wished to upbraid Seleucus for making an alliance with the common enemy independently of the other kings. So he went up to see him.

XXXII. On learning of this, Demetrius set out from the sea-coast for the city of Quinda; and finding twelve hundred talents of its treasure still left, he packed them up, got them safely on board ship, and put to sea with all speed. His wife Phila was already with him, and at Rhosus he was met by Seleucus. Their intercourse was at once put on a royal footing, and knew neither guile nor suspicion. First, Seleucus entertained Demetrius at his tent in the camp, then Demetrius in his turn received Seleucus on board the ship with thirteen banks of oars. There were also amusements, long

conferences with one another and whole days spent together, all without guards or arms; until at length Seleucus took Stratonice and went up in great state to Antioch. But Demetrius took possession of Cilicia, and sent Phila his wife to Cassander, who was her brother, that she might bring to naught the denunciations of Pleistarchus. In the meantime, Deidameia came by sea from Greece to join Demetrius, and after being with him a short time, succumbed to some disease. Then, by the intervention of Seleucus, friendship was made between Demetrius and Ptolemy, and it was agreed that Demetrius should take to wife Ptolemais the daughter of Ptolemy.

Demetri, 38

While Demetrius was enjoying a good fortune so illustrious as this, he had tidings concerning his children and his mother, namely, that they had been set free, and that Ptolemy had given them gifts and honours besides; he had tidings also concerning his daughter who was wedded to Seleucus, namely, that she was now the wife of Antiochus the son of Seleucus, and had the title of Queen of Upper Asia. For it came to pass, as it would seem, that Antiochus fell in love with Stratonice, who was young, and was already mother of a little boy by Seleucus. Antiochus was distressed, and resorted to many means of fighting down his passion, but at last, condemning himself for his inordinate desires, for his incurable malady, and for the subjugation of his reason, he determined to seek a way of escape from life, and to destroy himself gradually by neglecting his person and abstaining from food, under pretence of having some disease. But Erasistratus, his physician, perceived quite easily that he was in love, and wishing to discover who was the object of his passion (a matter not so easy to decide), he would spend day after day in the young man's chamber, and if any of the beauties of the court came in, male or female, he would study the countenance of Antiochus, and watch those parts and movements of his person which nature, has made 'to sympathize most with the inclinations of the soul. Accordingly, when any one else came in, Antiochus showed no change; but whenever Stratonice came to see him, as she often did, either alone, or with Seleucus, lo, those tell-tale signs of which Sappho sings were all there in him, — stammering speech, fiery flushes, darkened vision, sudden sweats, irregular palpitations of the heart, and finally, as his soul was taken by storm, helplessness, stupor, and pallor. And besides all this, Erasistratus reasoned further that in all probability the king's son, had he loved any other woman, would not have persisted to the death in refusing to speak about it. He thought it a difficult matter to explain the ease fully to Seleucus, but nevertheless, relying on the father's kindly feelings towards his son, he took the risk one day, and told him that love was the young man's trouble, a love' that could neither be satisfied nor cured. The king was amazed, and asked why his son's love

could not be satisfied. " Because, indeed," said Erasistratus, "he is in love with my wife." "Then canst thou not, O Erasistratus," said Seleucus, "since thou art my son's friend, give him thy wife in addition to thy friendship, especially when thou seest that he is the only anchor of our storm-tossed house?" "Thou art his father," said Erasistratus, "and yet thou wouldst not have done so if Antiochus had set his affections on Stratonice." "My friend," said Seleucus, "would that someone in heaven or on earth might speedily convert and turn his passion in this direction; since I would gladly let my kingdom also go, if I might keep Antiochus." So spoke Seleucus with deep emotion and many tears, whereupon Erasistratus clasped, him by the hand and told him he had no need of Erasistratus; for, as father, husband, and king, he was himself at the same time the best physician also for his household. Consequently Seleucus called an assembly of the entire people and declared it to be his wish and purpose to make Antiochus king of all Upper Asia, and Stratonice his queen, the two being husband and wife; he also declared it to be his opinion that his son, accustomed as he was to be submissive and obedient in all things, would not oppose his father in this marriage; and that if his wife were reluctant to take this extraordinary step, he called upon his friends to teach and persuade her to regard as just and honourable whatever seemed good to the king and conducive to the general welfare. On this wise, then, we are told, Antiochus and Stratonice became husband and wife.

2 Macabeus 4:30-31

³⁰ While these things were taking place, the people of Tarsus and Mallus rose in revolt, because their cities had been given as a gift to Antiochis, the king's concubine.

³¹ So the king hastened off to settle the affair, leaving Andronicus, one of his nobles, as his deputy.

FONT: [HTTPS://WWW.BIBLEGATEWAY.COM/](https://www.biblegateway.com/)

Suda s. v. Βασιλεία (Basileia)

Monarquia. No son la natura³⁷⁸ ni la justícia³⁷⁹ les que donen regnes las homes, sinó l'habilitat de comandar un exèrcit i encarregar-se dels afers de forma intel·ligent, com

³⁷⁸ En el sentit de "descendència".

³⁷⁹ En el sentit de "legitimitat".

va ser el cas amb Filip [II] i els successors d'Alexandre. La relació familiar no va ajudar el fill natural [d'Alexandre] degut a la seva debilitat d'esperit, mentre que aquells que no tenien cap connexió [amb Alexandre] van convertir-se en reis de quasi tot el món habitat.

TRADUCCIÓ AL CATALÀ PRÒPIA BASADA EN LES TRADUCCIONS A L'ANGLÈS D'AUSTIN, 2006, PP. 96 I SUDA

ON LINE, DISPONIBLE A [HTTP://WWW.STOA.ORG/SOL-BIN/SEARCH.PL?
DB=REAL&FIELD=ADLERHW_GR&SEARCHSTR=BETA,147](http://WWW.STOA.ORG/SOL-BIN/SEARCH.PL?DB=REAL&FIELD=ADLERHW_GR&SEARCHSTR=BETA,147)

Annex 3: Inscricions

* *Indica que s'han transcrit només el(s) fragment(s) rellevant(s)*

IDidyma 480 = SEG 26.1234 = SEG 34.1075 (Decret de Milet en honor d'Apama; ca. 299/8 aC)

Resolved by the council and the people, Lycus son of Apollodotus [moved]; concerning the proposal submitted to the council by Demodamas¹ son of [Aristeides], that Apama, wife of King Seleucus, should be honoured, resolved by the council and the people: since Queen Apama / has previously displayed all goodwill and [zeal] for those Milesians who served in the army [with] King Seleucus, and now when [the] ambassadors came [into her presence], whom [King] Seleucus had summoned [from us], she [manifested] no ordinary devotion concerning the construction of the temple of [Apollo] at [Didyma], and Antiochus [her son], zealously following the policy of his father Seleucus [over the] sanctuary [at Didyma has announced] that he would build [a stoa as quickly as possible in the city] . . . for the god, so that [there might be regular] revenues [from it and that] the sanctuary might be adorned; [resolved by the Milesians: so that] all [may know] / that the people [of Miletus continues to show appropriate care for the benefactors of the people . . . and the assessors (*anataktai*) in office after Athenaeus] is crown-bearer (*stephanephoros*) of Apollo [should set aside . . . the money for the] statue from all the sources of revenue. / This decree is to be inscribed on a stone stele [and placed] in the sanctuary of Artemis at Didyma. The commissioners for walls (*teichopoioi*) shall auction the stele and its engraving without exceeding the permitted costs. The treasurers shall provide the cost / from the funds earmarked for decrees. This decree shall also be inscribed on a whitened board. Commissioners for the [statue]: Demodamas son of Aristeides, Lycus son of Apollodotus, Aristophon son of Minnion.

TRADUCCIO: AUSTIN, 2006, PP. 108 SEGONS HOLLEAUX, *ÉTUDES III* (1942).

Didyma II 492 A-C, RC 19-20, OGIS 225 (Venta de terres per part d'Antioc III la Laodice; 254/3 aC)

- (a) [. . . the copy of the edict written] by him . . . and to the others . . . [to
5 place] the stelae . . . / [and] in accordance with the letter sent by [the king]
issue a contract¹ and give instructions to inscribe the sale and the survey on

two stone stelae, and to place [one] of these at Ephesus in the sanctuary of
10 Artemis, and the other / atDidyma in the sanctuary of Apollo, and to provide the money
needed for this from the royal treasury. Take care that the erection of the stelae is
carried out as quickly as possible, and write to us when it has been done. We have also
written to Timoxenus the keeper of the records to
15 enter / the sale and the survey in the royal archives at Sardis, as instructed by the king.
[Year 59], in the month of Daesius.

(b) King Antiochus (II) to Metrophanes, greetings. We have sold to Laodice Pannucome the
manor house, and the land which is attached to the village
20 it is bounded by the territory of Zelia and Cyzicus / and the ancient road,
which was above Pannucome, [but] has been ploughed up [by] the peasants nearby so
that they might appropriate the place (the road which now exists for [Pannucome] was
constructed later) – together with any hamlets which are
25 found in this region, the peasants (*laoi*) who live there with all their household and
belongings, and with the revenues of the 59th year³⁸⁰, at a price of
talents of silver, and also any of the peasants from this village who have
moved to other places, on condition that she pays no taxes to the Royal
30 treasury and that she will have the right / to attach the land to any city she
wishes. And similarly any who buy (the land) or receive it from her will own it lawfully
and will attach it to any city they wish, unless Laodice has previously attached it to a
city, in which case they will exercise their property
35 rights where the land has been attached / by Laodice. We have given orders to pay the
price into the treasury at . . . in three instalments, the first in the month of Audnaeus in
the 60th year, the second in the month of Xandicus,
40 and the third within the next three months. / Give instructions to transfer to
Arrhidaeus, the manager of the property of Laodice, the village, the manor
house, the land which is attached to it, the peasants, with their households and all their
belongings, and to inscribe the sale in the royal archives at Sardis

³⁸⁰ 253 aC

45 and on five stone stelae, the first of these / to be placed at Ilium in the sanctuary of
 Athena,¹⁵ the second in the sanctuary at Samothrace, the third at Ephesus in the
 sanctuary of Artemis, the fourth at Didyma in the sanctuary of Apollo and the fifth at
 Sardis in the sanctuary of Artemis. And (give
 50 instructions) to survey the land at once / and mark it off with boundary stones, and to
 [inscribe] the survey in the stelae . . . in the month of Dios, year . . .
 (c) . . . [Pannucome, the manor house, the land and the peasants living there.
 55 Transferred] / to Arrhidaeus, the manager of the property of Laodice, [by . . . c]rates
 the hyparch, the village, the manor house and the [land] attached to it, in accordance
 with the instructions of Nicomachus the oikonomos, [to which] were appended the
 written instructions from Metrophanes and from the king
 60 to him, according to which it was necessary to carry out the survey. From / the east,
 from the land of Zelia which adjoins that of Cyzicus, the ancient royal road which leads
 to Pannucome, above the village and the manor house, as pointed out by Menecrates
 the son of Bacchius of Pythocome and Daos
 65 son of Azaretus and Medeios son of Metrodorus both of Pannucome, / but which has
 been ploughed up by those living near the place; from this to the altar of Zeus which is
 above the manor house and which is, like the tomb, on the right of the road; from the
 tomb the royal road itself which leads through the Eupannese up to the river Aesepus.
 [The territory] was marked off with pillars according to the boundaries which have been
 pointed out.

TRADUCCIO: AUSTIN, 2006, PP. 312-314

IErythrai 205 = LSAM 24B (fragment d'un himne) *

Pour libations and hymn Seleucus, the son of Apollo of the dark locks, whom the god of the
 golden lyre himself sired.

TRADUCCIÓ: OGDEN, 2011, PP. 97.

OGIS 224 = RC 36 (Establiment del culte a Laodice III, 193 aC)

King Antiochus to Anaximbrotos, greeting. As we desire to increase still further the honours
 of our sister Queen Laodike, and as we think this most important for ourselves because she not only
 lives with us lovingly and considerately but is also reverently disposed towards the divine, we

continue to do lovingly the things which it is fitting and right for her to receive from us and we have decided that just as there are appointed throughout the kingdom chief priests of us, (so) there are to be established [in] the same districts chief priestesses of her also, who shall wear golden crowns bearing her [images] and who shall be mentioned in [the] contracts after the chief priests of our [ancestors] and of us. Since, therefore, in the districts under your administration Berenike, the daughter of our relative Ptolemy (son) of Lysimachus, has been appointed, carry everything out according to what has been written above and have copies of the letters, inscribed on stelae, set up in the most conspicuous places, so that both now and in the future there may be evident to all in these matters also our policy towards our sister³⁸¹.

TRADUCCIÓ: BAGNALL & DEROW, 2004, PP. 259

OGIS 228 (Delfos, Esmirna i Seleuc II, ca. 242 aC)

Gods. [Resolved by the] city of the Delphians: Whereas King Seleucus (son) of King [Antioch]us, having sent a letter to the city, requests that the temple of Aphrodite Stratonikis and the city of the Smyrnaeans be sacred and inviolable (and whereas) he himself, having obeyed the oracle of the god and having done what he requests of the city, has granted to the Smyrnaeans that their city and land should be free and not subject to tribute, and guarantees to them their existing land and promises to return their ancestral territory; and (whereas) the Smyrnaeans, having sent as ambassadors Hermodoros and Demetrios, ask that the things granted to them be inscribed in the temple, as the king requests, be it resolved by the city of the Delphians, that the temple of Aphrodite Stratonikis and the city of the Smyrnaeans is to be sacred and inviolable, just as the king has sent (to ask) [and] the city of the Smyrnaeans requests. And it has been enjoined upon the theoroi announcing the Pythia to praise King Seleucus for these things and for his piety and for his having acted in accordance with the oracle of the god, and to sacrifice to Aphrodite. (Resolved also) for the city to have this decree inscribed in the sanctuary of the god, and the letter on the wall of the magistrates' building.

TRADUCCIÓ: BAGNALL & DEROW, 2004, PP. 55-56

³⁸¹ La referència a Laodice com a "germana" es protocol·lària. Laodice era, en realitat, cosina germana del seu marit, i filla de Laodice (germana de Seleuc II) i Mithridates II del Pont.

OGIS 229 (Magnesia, Esmirna i Seleuc II, ca. 242/1) *

A

Resolved by the people, proposal of the generals: since previously at the time when King Seleucus (II) crossed into Seleucis, and many great dangers were threatening our city and territory, the people preserved its goodwill and friendship towards him, and was not daunted at the enemies' invasion and gave no thought to the destruction of its property, but considered everything secondary to the maintenance / of its policy of friendship and to defending the king's interests to the best of its ability as it initially promised; and so King Seleucus, who shows piety towards the gods and affection towards his parents, being generous and knowing how to repay gratitude towards his benefactors, honoured our city because of the goodwill and zeal displayed by the people towards his interests and because of the establishment in our city of the cult of his father Antiochus (II) Theos³⁸² and his father's mother Stratonice Thea³⁸³, in which are offered to them / great honours publicly by the people and in private by each of the citizens, and he guaranteed to the people its autonomy and democracy, and wrote to the kings, the dynasts, the cities and the peoples (*ethne*) requesting that the sanctuary of Aphrodite Stratonicis be recognised as inviolate and our city as holy and inviolate. [...]

B

[...] I swear by Zeus, the Earth, the Sun, Ares, Athena Areia, the Tauropolus, the Sipyrene Mother, Aphrodite Stratonicis and all the other gods and goddesses: I will abide by the treaty concluded with the settlers at Magnesia, the cavalry and infantry in the city, the men in the camp and the others included in the [citizen] body for all time, without transgressing any of the terms of the agreement or distorting its written provisions, in any way or by any [means].

[...]

The people of Smyrna shall inscribe the agreement on stelae [of white stone and] consecrate them in the sanctuary of Aphrodite Stratonicis and at Magnesia on the Maeander in the sanctuary of Artemis [Leucophryene], and the settlers in Magnesia (shall consecrate them) in the agora next to the altar of / Dionysus and the statues of the kings, and at Panda in [the sanctuary of] Apollo and at Gryneon in the sanctuary of Apollo. [...]

³⁸² The god

³⁸³ The goddess

C

[...] with good fortune, be it resolved that they should be citizens / and 100 that they should enjoy the same rights as the other citizens, and that their two lots (*kleroi*), the one granted to them by Antiochus (I) Theos Soter³⁸⁴ and the one about which Alexander wrote, should be exempt from the tithe and if the territory occupied by the former settlers at Magnesia is added to our city, the three lots shall remain as a free concession and they shall continue to enjoy their present exemption from taxation [...]

TRADUCCIÓ: AUSTIN, 2006, PP. 314-320

OGIS 248 (ascensió d'Antíoc IV Epifanes, 175 aC) *

. . . when Seleucus (IV) died [and since the calamity] invited this, as they saw that 10
the occasion was providing [an opportunity] for them to lay in store a favour as
benefactors, they considered everything else to be of no relevance

and placed themselves at his disposal, and accompanying him / as far as the 15
frontiers of his own kingdom, providing him with money, furnishing him with troops,
crowning him with the diadem and all other suitable apparel, offering

sacrifices and exchanging pledges of faith / with each other with all goodwill and 20
affection, they helped in restoring King Antiochus (IV) to his ancestral kingdom in a
memorable way. [...]

TRADUCCIÓ: AUSTIN, 2006, PP. 370

SEG 26.1226 (Carta de Laodice a la ciutat de Iasos, a Cària, ca. 196/5)

When Kydias son of Hierocles was crown-bearer (*stephanephoros*), letter. In the
month of Elaphebolion. Queen Laodice to the council and people of Iasus,
greetings. Having often heard my brother³⁸⁵ recall the / help he constantly provides to 5
his friends and allies, and how when he recovered your city which had been afflicted by
unexpected natural disasters, he restored to you
your freedom and your laws, and for the rest he intends / to increase the citizen body 10
and bring it to a better condition, and since it is my policy to act in accordance with his

³⁸⁴ The god and saviour

³⁸⁵ Títol honorífic referit al seu marit, Antíoc III.

zeal and eagerness and because of this to confer a benefaction on those citizens who are destitute, which would be of general advantage / to the entire people, I have written to Strouthion, the financial official (*dioiketes*), to have brought to the city every year for ten years 1,000 Attic medimni of corn to be delivered to the people's representatives. You would do well therefore to instruct the treasurers to receive / (the corn) and to utilise the proceeds from the sale of a fixed amount of it, and (to instruct) the presidents (*prostatai*) and any others you select to make sure that they deposit the sum raised from this (to serve) as dowries for the daughters of needy citizens, giving to each of the brides not more than 300 Antiochene drachmas. / If you continue to be (well) disposed towards my brother and in general towards our house as is fitting, [and] gratefully remember all our benefactions, I will try to help in securing in every way the other benefits I intend to confer, acting in accordance with / the wishes of my brother. For I know that [he] is very eager to bring about the restoration [of the] city. Farewell

TRADUCCIÓ: AUSTIN, 2006, PP. 357

SEG 35.1521 (IGLS III.2.1184; OGIS 245) (Llista de sacerdocis anuals a Selèucia de Piera sota Seleuc IV)

Column A

. . . priests of the year one hundred and . . . ; (priest) of Zeus Olympius and Zeus Coryphaeus, / Niceratus son of Niceratus; (priest) of Apollo of Daphne, Callicles son of Diogenes; (priest) of Apollo, Zenobius son of Zenon; / (priest) of Seleucus (I) Zeus Nicator and Antiochus (I) Apollo Soter and Antiochus (II) Theos and Seleucus (II) / Callinicus and Seleucus (III) Soter and Antiochus and Antiochus (III) the Great, [. . .]ogenes son of Artemon; / (priest) of [King] Seleucus (IV), [. . .]crates son of Artaxion; [sceptre-] bearer . . . son of Demetrius.

Column B

. . . priests of the year one hundred and . . . : (priest) of Zeus Olympius, the Saviour Gods / and Zeus Casius and Zeus Coryphaeus, Andron son of

[Philophron]; / (priest) of Apollo, Theophilus son of Ant . . . ; (priest) of Seleucus (I) Zeus Nicator and [Antiochus] (I) Apollo Soter / and Antiochus (II) Theos and Seleucus (II) [Callinicus and Seleucus (III)] Soter and Antiochus and Antiochus (III) the Great, / Aristias son of . . . grandson of Aristarchus; (priest) of King Seleucus (IV), Numenius son of [Numenius]; sceptre-bearer, / Thoas son of Pythocles; thunder-bearers, Hieron son of [Sozon, Iatron son of Iatragoras].	10 15 20 25
---	----------------------

TRADUCCIÓ: AUSTIN, 2006, PP. 369

Ma nº 1 (Final de la carta d'Antíoc III a Sardes, març 2013 aC)

. . . (which) you will settle in three years; (we have given orders)¹ also to cut wood for the rebuilding of the city and to bring it down from the forests in Taranza, in accordance with whatever Zeuxis may decide; we also exempt (you) from the tax of one-twentieth, which had been added to the civic tax, and we have ordered that the gymnasium which you used formerly be restored to you, and we have written about all things to Zeuxis and Ktesikles; Metrodoros will also report to you about these very matters.

Farewell. (Year) 99, 5 Xandikos.

TRADUCCIÓ: MA, 1999, PP. 284-5

Ma nº 2 (Carta de la reina Laodice III a Sardes, juny 213 aC)

Queen Laodike to the council and the people of the Sardians, greetings. Metrodoros, Metrophanes, Sokrates, and Herakleides, your 10 ambassadors, have handed over the decree, according to which you have decreed to consecrate a sacred enclosure called Laodikeion and to establish an altar, and to organize a panegyris called Laodikeia, each year, on the fifteenth of Hyperberetaios, and to carry out a procession and a sacrifice to Zeus Genethlios for the safety of our brother, king Antiochos, of us, and of our children; your ambassadors also exhorted us in accordance with the content of the decree; we accepted the honours with pleasure, and we praise the eagerness of the people and we will always try to produce some favour for the city; your ambassadors will report on these matters.

20 Year 99, Panemos 10

TRADUCCIÓ: MA, 1999, PP. 285-7

Ma nº 3 (Carta d'Antioc III a Sardes, estiu 2013 aC)

having granted all the things that concerned the recovery (of the city) and now making it our intention that you should be in a better situation, we have taken the possible measures; for we have given to the young men, as replacement for what you received previously, two hundred *metretai* of oil a year for the oil-anointment, and we have given orders to set aside, up to this amount, monies from which you will receive (the oil) regularly, out of specially designated funds; and regarding those among you who have men billeted upon them, we agree that there should be taken a third instead of a half of the houses you have, and we exempt you from the rent which you pay on the workshops, inasmuch as the other cities are not liable to it; we also think it necessary that in the Laodikeia conducted by the city, you should have *ateleia* for three days; and we have written concerning all matters to Zeuxis [and Ktesikles? . . .]

TRADUCCIÓ: MA, 1999, PP. 287-8

Ma nº 17 (Primer decret dels habitants de Teos per Antíoc III I Laodice III, 203 aC) *

[...] and when the people sent as ambassadors Dionysios son of Apollo[. . .], Hermagoras son of Epimenes, Theodoros son of Zopyros, he made clear to them that he had freed the city in perpetuity, as he had announced, from the taxes which we paid to King Attalos; in his letter he said that he had instructed the ambassadors to report to us on these matters, and the ambassadors did so; in the same manner, his sister, queen Laodike consistently adopts the same disposition as the king and . . . and shows h[erself] eager and zealous in benefactions towards the city, and the people has received the greatest of benefits from both;—in order that we too may be seen to return appropriate tokens of gratitude, in every occasion, to the king and the queen, and to surpass ourselves in the honours for them in relation to their benefactions, and in order that the people may show to all that it is generously disposed towards the returning of gratitude,—with good fortune, (it seemed good) to set up, by the cult-image of Dionysos, marble cult-images, as beautiful [and] as fitting for sacred matters as possible, of King Antiochos and his sister, Queen Laodike, so that, for having granted that the city and the territory should be sacred and inviolate and having released us from the tribute and having accomplished these actions as favours to the people and the corporation of the Dionysiac artists, they should receive from everyone the honours, as much as possible, and that they should share in the temple and the other rituals of Dionysos and be the common saviours] of the city and in common bestow favours on us; in order that the content of

the decree be executed, to choose [two epis]tatai out of all the ci[tizens], who will see to the making and the dedication of the statues; to provide the money for this purpose ...

TRADUCCIO: MA, 1999, PP. 308-311

Ma nº 18. (Segon decret dels habitants de Teos per Antíoc III i Laodice III, 203 aC) *

[...] [. . . Antioch]eia and Laodikeia . . . to have on this day [all the magistrates of the city] and the [Dionysiac artists] assemble for a feast . . . ; and to have [each of the *symmoriai*] build on its own place next to [the altar of the *symmoría*] one [altar] of King Antiochos and [his sister] Queen Laodike, and to perform the sacrifice on it and to have the priest of the king inaugurate the rituals and to have him preside in this festival over the libations and all the other rites which are performed by the *symmoriai* just as the priest of Poseidon presides at the [Leukath]ea;

[...]

and in order that 30 the place be consecrated to King Antiochos Megas where he accomplished some of his favours, and promised the others, which he accomplished later, to dedicate in the bouleuterion a bronze cult-image of the king, as fine as possible, and to have the colleges of the strategoi and the timouchoi and the tamiai and . . . along with the priest and the prytanis perform in the bouleuterion a sacrifice upon the common hearth of the city to the king and the Charités and to Memory, as *eisiteteria* (entrance-ritual) each year when these colleges enter office, for good result, upon the first of Leukatheon, and to have them offer a full-grown victim; and to have those who leave the ephebes offer a sacrifice with the gymnasiarch on the same day,

[...]

and in order that Queen Laodike should have, in addition to the honours given to her, other honours which not only contain gratitude in the present but also create memory for the rest of time and so that an example of the gratitude of the people should be seen in the middle before all the foreigners who come to the city and so that we should be seen to decree the honours that suit each and all, to build the fountain in the agora and to see that water should be adducted to it and to dedicate the fountain to the sister³⁸⁶ of King Antiochos, Queen Laodike, and that it should take its name from Laodike;—and since the queen is piously disposed towards the gods and gratefully towards mankind, and since it is good, for the above reasons, that all those who honour the gods

³⁸⁶ De nou, en sentit honorífic. Antíoc III i Laodice III eren cosins a més de marit i muller.

and are pure should offer libations from this water named after her—with good fortune, (it seemed good) to have all the priests and the priestesses who offer sacrifice in favour of the city draw water from this fountain for the sacrifices where it is appropriate, and to have those who make offerings of water take it from there, and to draw the baths for the brides from this fountain; and to have all those who take the water for the purposes mentioned above go to the fountain and retire from it in white clothing and wearing crowns, and to have the women who draw the vessels of water for the brides . . .; and in order that the fountain be built, as it is written, to appoint two *epistatai* out of all the citizens, who should see to the work on the fountain and the dedication . . .] of water . . . and to have the *tamiai* cover the future expenditure out of the budget, according to the instructions of those appointed to the works, and concerning the execution of the works, to follow the written law concerning the work on honours; [...]

TRADUCCIÓ: MA, 1999, PP. 311-317

Ma, nº 19 (Correspondència reial adreçada als habitants de Teos; entre 203-192 aC)

A

King Antiochos to the council and [the people of the Teians, greetings; your ambassadors], Pythodotos and Polythrous and [. . . handed over the decree in] which you had written to express your gratitude over the fav[ours given to you by us] and to say that in your wish to make clear your [disposition towards us] you had crowned us with a gold crown [each year] and a golden statue; the ambassadors also spoke [with zeal] to point to the eager character of the people; so seeing that you are [gratefully and honestly] disposed towards our house, we praise you as much as possible; we have accepted the crown and the honours with pleasure, . . . to make ourselves and likewise in the beginning (or: 'our empire'?) more eager to help with all that benefits the city and not only to preserve your present advantages, but also to increase all things that relate to your honour and your standing, and to take all the appropriate attention for each thing, in your favour as a community and as individuals; [and] after the ambassadors [reported] that you had told [them to . . .], seeing that you are eagerly disposed in all matters and . . . demonstration . . . we think it is necessary that [your] city . . . the ambassadors will also [report] to you [(concerning all these matters. Farewell.)] [...]

TRADUCCIÓ: MA, 1999, PP. 317-321

Ma nº 26. (Carta de Laodice III als habitants de lasos. Decrets dels habitants de lasos per Laodice, ca. 196)

A = SEG 26.1226

B (Col. I) [...]

B (Col. II)

Aristoloch[. . .] to speak with the king . . . worthily . . . towards the city . . . [(it seemed good) to praise] the Great King Antiochos [. . . because] he has proved the [. . .] and the guardian . . . let [the strategoi] who leave office each year pass on the keys . . . to the strategoi who come after them . . . [next to the] altar which the people has built to the Great King Antiochos, and let those who enter office [sacrifice upon the] altar to the king and to his [ancestors, as to com]mon gods of the city . . . the keys; and to praise . . . queen Laodike;—and so that the people, [being full of gratitude?], should not omit anything in regard to honours for those who have [given us benefactions] to the greatest extent,—let [(the people)] elect [each year] a maiden [as priestess] of queen Aphro[dite La]odike; in the formal processions let her wear a headband of mingled white; let it not be possible for the same to be priestess twice . . . this honour on the [. . . day of] *Aphrodision*, on which day Queen Laodike was born, and let all the . . . be present [and let the men who] are about to wed and the women who are about to wed, [after the completion of the wedding] sacrifice to Queen [Laodike . . . according to] their means, each one . . . of the queen; let . . . all the priestesses and the [maidens about to wed] all take part in the procession . . . first fruits offering . . . 30 crown . . .

(the remainder of the text is too fragmentary for significant translation)

TRADUCCIO: MA, 1999, PP. 329-335

Iraq 16 = Austin 158

Obverse

. . . Alexander . . . Philip, Alexander's brother . . . years there was no king in the
5 land. Antigonus, the chief of the army . . . / Alexander the son of Alex(ander as
reckoned as king until) year? 6 (= 306/5). Year 7 (= 305/4), which is (his) first year,
Seleucus (I) (ruled as) king. He reigned 25 years. Year 31 month VI (= late August–
September 281), Se(leucus) the king was killed in the land (of the) Kh[̄]ani.³ Year 32 (= 280/79), An(tiochus) (I) the son of

- 10 Se(leucus ruled as) king. He reigned 20 years. / Year 51, (month) II, (day) 16 (= 1 or 2 June 261): An(tiochus) the great king died. Year 52 (= 260/59), An(tiochus) (II) the son of An(tiochus ruled as) king. (In month) V of year 66 (= August 246), the following was heard in Babylon: 'An(tiochus) the great king [died . . .]'. Year 67 (= 245/4), Se(leucus) (II) [the son of Antiochus (II)
- 15 ruled as king. / He reigned 20 years. He died month . . . , day . . . , year 86 (= 226/5)].
- Reverse
- [Year] 87 (=225/4), Se(leucus) (III) [ruled as king.He reigned 3 years]. [Year] 90 (= 222/1), An(tiochus) (III) the king sat on the throne. He reigned 35
- 5 [years. From year] 102 until year 119 (= 210/9 to 193/2), / An(tiochus) and An(tiochus), the sons of the king.⁵ Year 125, month III, the following was heard in Babylon: '(On) day 25 (= 3 or 4 July 187), An(tiochus) the king was killed in the land of Elam.' The same year Se(leucus) (IV) his son sat on the throne. He ruled 12 years. Year 137, month VI, day 10 (= 2 or 3 September
- 10 175), Se(leucus) the king died . . . / The same month An(tiochus) (IV) his son sat on the throne. He reigned 11 years. The same [year], month VIII (=22 or 23 October 175), An(tiochus) (IV) and An(tiochus) his son (ruled) as kings. [Year 1]42, month V (= between 30 July and 30 August 170), at the command of An(tiochus) (IV) the king, An(tiochus) the (co-)regent, his son, was put to death.⁷ [Year 14]3 (= 169/8), An(tiochus ruled as) king (alone). [Year 148, month] IX (= between 19 November and 19 and 19 December 164), it was heard that King An(tiochus) [died . . .] [. . .]

TRADUCCIÓ: AUSTIN, 2006, PP. 287-8

Annex 4: Imatges

Moneda de Seleuc I amb la diadema i banyes de toro (Carrhae, British Museum)

Tetradracma de plata de Seleuc, encunyada a Susa (British Museum)

Moneda d'Antíoc II amb la diadema (Bactria; British Museum)

Laodice IV (175/164 aC, Seleucia Pieria)

Demetri I i Laodice IV (161 aC, Seleucia del Tigris)

Cleopatra Thea i Alexandre Balas (MET, NY)

Cleopatra Thea Tetradacma de plata (126-125 aC, Ake-Ptolemais)

Cleopatra Thea i Antíoc VIII Tetradacma de plata (125-121 aC)

Cap de terracota trobat a Esmirna i temptativament identificat com Cleopatra I Syra
(British Museum)